

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Historický ústav

***Stavba Orlické přehrady a její dopad na život lidí
v zátopových oblastech***

(Magisterská diplomová práce)

Jan Kouba

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

České Budějovice 2007

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Rovněž prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a na základě uvedených pramenů a literatury.

V Písku 9. července 2007

.....

Děkuji všem, kteří se jakkoli podíleli na vzniku práce. Pamětníkům za ochotu svěřit se se svými vzpomínkami na neradostnou dobu opouštění domovů, archivářům za množství přinesených kartonů, autorům publikací o Vltavě za svolení k převzetí obrazových materiálů, rodině za trpělivost a mnohým dalším za cenné rady. Hlavní dík patří Věře Kožmínové, Boženě Hladíkové, Pavlu Trkovskému, Karlu Čáslavskému a mimořádný dík Jiřímu Dvořákovi, který nad tím vším dohlížel.

Anotace

Stavba Orlické přehradě a její dopad na život lidí v zátopových oblastech

Hlavní stavba druhé vládní pětiletky Orlická přehrada, jež se začala budovat v roce 1954 a dokončena byla o devět let později, slouží v předkládané práci jako fenomén, který výrazně vstoupil do života mnoha tisíců lidí. Jednak tím, že jim vzal domov, jednak tím, že jim dal práci. Práce sleduje oba dva tyto pohledy, jež se navíc mnohdy prolínají, a zasazuje je do Československa padesátých let 20. století.

Metodou mikrohistorie, umožněnou zachycením vzpomínek několika pamětníků, je nejprve pozornost obrácena na průběh událostí před i po zatopení povltavského údolí. Na získávání informací o přehradě, na výkup nemovitostí, na stěhování a následný život bez řeky.

Mapování atmosféry v zátopové oblasti je přerušeno kapitolou Na přehradě, která sleduje události na stavbě, postupující práce, každodenní život stavbařů, snahy o vnášení idejí komunismu mezi dělníky, vztahy přehradě s okolím a její prezentaci navenek. Práce se tak snaží otevřít dosud opomíjené téma velkých socialistických staveb, které byly jedním z hlavních pilířů propagandy tehdejšího režimu.

Annotation

The Construction of The Dam Orlik and The Impact on People's Life in the Flooded Lands

The dam Orlik - the main construction of government's second five - year plan, which was begun to build in 1954 and was completed about nine years later, serves in presented work as phenomenon that had changed dramatically the life to many thousands people. Partly by taking their homes, partly by giving them the jobs. My work traces both of these views, which in addition often penetrate and instil them to Czechoslovakia 50's of 20th century.

The attention is turned - up firstly on the course of events before and after submersion Vltava's valley, on obtaining information on the dam, on purchases of estates, on transmigration and resulting life without river. It is made by methods of micro history, enabled by interception of remembrances of several witnesses.

Mapping atmospheres in the flooded land is interrupted by chapter On the Dam, which follows the events on the construction, progressive work, workers daily life, tendencies to bring the ideas of communism among workers, relationship between the dam and neighbourhood and her presentation on the outside. The work tries to open till this time neglected subject of big socialistic constructions that were one of the main pillars of propagandists of communism regime.

Obsah

Obsah.....	4
1. Úvod	7
2. Vltava a snahy o její „spoutání“	12
3. Život ve středním Povltaví na začátku 50.let 20.století.....	16
4. Vyplněné proroctví předků	19
4.1 Povědomí o přehradách	19
4.2 První průzkumné a přípravné práce	22
4.3 Protesty	27
5. Vykupování a náhrada za zatápné objekty.....	31
6. Na přehradě.....	44
6.1 Průběh výstavby	44
6.2 Každodennost přehradáře	51
6.3 Dny sváteční	58
6.4 Kultura	62
6.5 Výchova „přehradáře“	66
6.6 Mládež	76
6.7 Konfrontace se světem	78
6.8 Stavba a okolí.....	79
7. Ve zdrži.....	85
7.1 Stanoviště zdrž	85
7.2 Demolice	97
7.3 Pro budoucí	104
8. Život bez řeky	108
8.1 Opouštění domovů.....	108
8.2 Nové domky	112
8.3 Úplatkáři od vody	120
8.4 Role sdělovacích prostředků	123
8.5 Rekreační využití.....	126
9. Závěr.....	130
10. Seznamy.....	136
10.1 Seznam použitých zkratk	136
10.2 Seznam tabulek.....	137
10.3 Seznam mapových příloh	137
10.4 Seznam obrazových příloh.....	138
10.4 Seznam pramenů a literatury.....	141

1. Úvod

Stavba Orlické přehrady byla další kamínkem do mozaiky Vltavské kaskády. Kamínkem poměrně výrazným, vzniklé jezero se stalo největší přehradní nádrží v Československu. I vzniklá hráz se řadí k těm nejmonumentálnějším v Čechách. Dosavadní práce o přehradách však vytrhují fenomén „přehradářství“ z kontextu. Práce pouze technického rázu nemohou vystihnout obrovský sociologický, kulturní a společenský dopad procesu tehdejší stavby.

V práci, kterou držíte v rukou, nejde o stavbu samotnou. Autor se předem omlouvá za chybějící údaje o váze obřích kaplanových turbín, rekordním množstvím uloženého betonu či nekonečném rozpětí kabelových jeřábů. Přehrada Orlík je jen betonovou závorou, prvkem, okolo kterého se sice všechno točí, nicméně sama je jen němým a nečinným pozorovatelem četných událostí kolem sebe. Autorovi práce jde o její vliv, o její vnímání, o okolnosti, na které je vázaná a s kterými se spojuje, o děje, které na ní navazují. Jde o zařazení přehrad do Československa padesátých let, do Československa, které poznává komunismus, do Československa, které je měněno kolektivizací, do Československa plného nových vzorů, gest a symbolů. Do Československa, které má masa dělnické třídy přivést do lepších zítřků. Přehrady na Vltavě měly být jedněmi z prostředků, jak oněch zítřků dosáhnout. Byly tak prezentovány. Tiskem, rozhlasem, televizí, všemi dynamicky se rozvíjejícími médii. Jak ovšem byly vnímány? A jak se přehrada prezentovala navenek sama? Byla přehrada rájem šťastných spokojených stavbařů, kteří překonávají termíny jeden za druhým? Jak se jim vůbec žilo? A jaký vliv měli oni i přehrada na své okolí? A jak se zacházelo s těmi, kteří na přehradu doplátili – na vltavské rodáky? Jak se jim loučilo s krajinou určenou k zapomnění? Padesátá léta jsou pole historiky nezoraná. Je tolik otázek na které je třeba odpovídat. Práce nenabízí definitivní odpovědi. Práce se snaží ukázat, kolik takových otázek existuje, kolik jich je třeba zodpovědět a místy odpověď pouze naznačí.

Neznamená to však rezignaci na hledání atmosféry místa, která autora práce nepřestane snad nikdy fascinovat. Lid, který se stěhuje pryč. Stejný lid denně docházející do práce. Do práce, která vyvrcholí zatopením všeho co má - vlastního domu. Mnohé ztráta domova přivádí do kočovné společnosti přehradářů. Další mnohdy zoufale hledají nový domov. Ale všechno je v pohybu, všechno se stěhuje pryč. Pryč z místa, které jednoho dne nebude.

Problematika výstavby vodních nádrží v Čechách je reflektována – vyjma prací technického či turistického okruhu – poměrně málo.¹ Vztah přehrady a člověka, sociálními dopady na blízké okolí či na lidi nuceně vystěhované, historií výstavby přehrad, kolektivem a atmosférou na samotné stavbě, na vztazích jednotlivých složek státu a na dalších věcech, podrobněji zkoumajících podhoubí procesu budování přehrad však chybějí, natož reflexe jejich specifík v rámci stavitelství.

Naopak literatury vztahující se k řece Vltavě je mnoho. Řeka Vltava je fascinujícím symbolem Čech, byla jím vlastně od pradávna. Vybudování Vltavské kaskády a spoutání národní řeky do koryt bylo bezpochyby fenoménem, jenž může být brán za jeden z faktorů utvářejících české a vlastně i lidské vědomí 20. století. Vědomí o možnosti přetvořit si vše podle sebe, přetvořit vše k obrazu svému, potlačení staleté přirozenosti, nastolení vlády účelnosti, poručení „větru, dešti.“

Emoce vyvolané přehradou neumožňovaly po dlouhá léta skutečně nezkreslený pohled na stavbu, na její účelnost či naopak naprostou zbytečnost. Tyto emoce mnohdy neubraly nic ze své síly ani dnes, nicméně již dnes většina knih autorů o Vltavě, zmiňujících přehradu konstatuje s Janem Čákou: „*Čas všechno mění a jistě by změnil také naši řeku, i kdyby přehrady nebyly postaveny. Že byla proudící Vltava krásná opravdu, bez nadsázky a idealizování, které někdy přináší odstup času, je bez pochyb. Ale ani ti nejzatvrzelejší stoupenci a „opěvovatelé“ staré řeky, nemohou nepřiznat, že i nová přehradní jezera mají svůj půvab a nemalý význam...*“² Právě Jan Čáka byl prvním z autorů, který po roce 1989 vydává knihu o “staré řece“ Zmizelá Vltava. Kniha mapuje oblast mezi Týnem nad Vltavou a Štechovicemi, dříve než se na nich nesmazatelně podepsaly přehrady. Kniha je vlastně prvním ohlédnutím za zatopenými místy a vesnicemi, před rokem 1989 žádná publikace o zatopených oblastech nevznikla, vše se soustředilo jen na nově vybudované jezero, případně na oslavu

¹ K dílům dokumentujícím stavební práce patří Lenka HAŠKOVÁ, *Vltavská kaskáda*, Praha 1961; Jaroslav KEIL (ed.), *Výstavba vodního díla Orlík*. Sborník statí, Praha 1967; Alois KRAUS, *Construction of the Orlík*. Hydro-Electric Schmele, Praha 1964; *Vodní dílo Orlík*. O stavebním postupu, Praha 1959; Miloš KREDBA, Vladimír ZOUBEK, Rudolf BĚHOUNEK, *Geologické podklady k projektu údolní přehrady na Vltavě u Zlákovic*, Praha 1953; František PŘIKRYL, *Vodní dílo Orlík*, Praha 1962; Zdenko URBAN, *Vodní elektrárny Vltavské kaskády*, Praha 1967; *Vodní dílo Orlík*, b.m. 1959. Hlavně obrazovou a spíše reprezentativní než vyčerpávající po obsahové stránce je nedávno vydaná rovněž technicky zaměřená publikace *Přehrady Čech, Moravy a Slezka*, Liberec 2005. Kniha Sbohem, Stará řeka Lenky Haškové se rovněž zabývá technickou stránkou díla, nicméně formou mikrosondy z pohledu prostého stavbaře a jeho rodiny: Lenka HAŠKOVÁ, *Sbohem, stará řeka*, Praha 1961. Práce o vzniklém přehradním jezeře zaměřené hlavně na turistický ruch vznikaly na začátku šedesátých let: Vladislav MOKOŠÍN, *Průvodce po orlickém přehradním jezeře*, České Budějovice 1966; Jiří KOSTKA, *Orlík*. Státní hrad a okolí, Praha 1957; TÝŽ, *Orlík*, České Budějovice 1962; Ivo BENEŠ, *Orlická přehrada*, České Budějovice 1962.

² Jan ČÁKA, *Zmizelá Vltava*, Beroun 1996, s. 7.

budovatelského úsilí. Čákovou zásluhou se tak uchovaly vzpomínky nejstarší generace pamětníků.

Ojedinele vznikají publikace vzniklé aktivní činností vltavských rodáků, případně obyvatel blízkých obcí. Mezi největší populizátory staré řeky patří František Cacák, který svými knihami mapuje oblast kolem tehdejšího Starého Sedla a zámku Orlík. Knihy jsou cenné hlavně svými fotografickými přílohami, které jsou rovněž základními složkami prací.³

V roce 2006 vyšla práce pracovníka Městského muzea Sedlčany Jana Kuthana nazvaná Vltava v proudu času je rovněž pestrá obrazová publikací doplněnou textem, jenž shrnuje známé údaje o „staré“ Vltavě a doplňuje je údaji převzatými z obecních kronik okolních vesnic a informacemi několika pamětníků. Kniha se však více než orlickou zdrží zabývá územím více ve středu Čech, tedy územím spadajícím do sedlčanského regionu.

Nejpodrobnější publikací k samotné stavbě je sborník Výstavba Vodního díla Orlík, který vyšel až v roce 1967 pod editorským dohledem hlavního inženýra Vodního díla Orlík (dále VDO) Jaroslava Keila. Sborník v podstatě shrnoval výsledky jednotlivých úseků na stavbě. Tato vyčerpávající práce, která měla být jakýmsi manuálem pro další podobné stavby, však svým pozdním datem vydání moc nového do již zase o kus dál rozvinutého stavitelství přinést nemohla. Alespoň tak nejpodrobněji mapovala průběh stavby, hlavně po stránce technické a technologické. Cenné bylo zejména nezkrasování a nezastírání mnohých problémů, které při stavbě nastaly. Pozdní datum vzniku knihy bylo však rovněž důvodem, že přes technický popis jednotlivých odvětví na stavbě, čtenáře přepadne až mírně nostalgický pocit dýchající z příspěvků jednotlivých autorů textu, na stavbě vesměs hlavních postav ve svém oboru.⁴

Nikdy bohužel nevznikla přehradní kronika. Výzvy k jejímu založení se ozývaly až pět let po začátku stavby, časopis Orlická přehrada mocně vyzíval všechny zúčastněné „...k vyprávění o svých dojmech a zážitcích, od začátku, co jste přišli na stavbu, tak jak to cítíte a prožíváte, zachycené vlastními slovy o hezkých i těžkých dnech a chvílích tady na stavbě. Nehledejte cizí slova nebo fráze – zůstanou studenými – ale napište od srdce i od

³ Fotografie jsou doplňovány buď doslovným opisem z kronik, srov. František CACÁK, *Orlík nad Vltavou a Staré Sedlo a krása skrytá pod hladinou*, Orlík nad Vltavou 2005; nebo vzpomínkami pamětníků srov. TÝŽ, *Orlický kraj ve fotografiích a vzpomínkách pamětníků*, Orlík nad Vltavou 2006. Poslední prací je výběr dochovaných dobových pohlednic, který mapuje Vltavu od pramenů až po soutok s Labem: František CACÁK – Jaroslav RYBÁK, *Vltava v zrcadle dobových pohlednic*, Praha 2007. František Cacák vydal i čistě obrazovou publikaci František CACÁK, *Orlík nad Vltavou a jeho okolí*, Praha 2000; stejně jako před ním další fotografové: Karel PLICKA – František KOŽÍK, *Vltava*, Praha 1959; Ladislav SITENSKÝ, *Na řeku*, Praha 1957.

⁴ Z autorů příspěvků to jsou např. ředitel stavební správy VDO ing. Alois Kraus, vedoucí technického dozoru VDO ing. Ondřej Látal, hlavní inženýr projektu VDO ing. Miloš Kredba, hlavní inženýr VDO ing. Jaroslav Keil a další.

plic. ⁵ Přes tuto a další agitace žádné podobné literární dílo shrnující očima různých profesí život při stavbě Orlické přehrady nikdy nevzniklo.

Zmíněný závodní časopis Orlické přehrada vycházel nejprve jako čtrnáctideník, od roku 1960 jako týdeník. Začal vycházet v roce 1955, poslední výtisk pocházel z 6. června 1961.⁶ Byl to tradiční informační zpravodaj své doby. Nicméně jeho těsné sejetí se stavbou dovoluje na základě odrazů novinových článků a v kombinaci s jinými prameny poměrně věrně rekonstruovat každodenní život na Orlické přehradě. Noviny a vůbec situace na přehradě byla poměrně ostře hned ve druhé ročníku kritizována, a sice že se na přehradě nedopřává sluchu stížnostem a kritické hlasy jsou umlčovány.⁷ Obsahem článku se zabýval mimořádně svolaný závodní výbor, který se vyjádřil i k otázce závodního časopisu. Ten má být „...za vedení celozávodního výboru Komunistické strany Československa (dále KSČ) samostatným orgánem, má propagovat novátorské metody, probíjovat nové myšlenky a současně být tribunou široké kritiky nedostatků.“⁸ Časopis si pak skutečně dával pozor a kritizoval kdeco, mnohdy naprosté hlouposti. Většinou se navíc jednalo o drobnosti, vznikající bezesporu při každé větší stavbě. Kritiku, ostatně nutnou, pokud si časopis chtěl zachovat alespoň minimální respekt mezi samotnými staviteli, však přebíjelo vyzdvihování dosažených výsledků. Podobně na tom však byly i regionální a celostátní noviny té doby. K prezentaci přehrad bylo povětšinou využíváno obrazových příloh, fotografie byly přikládány ke krátkým odstavečkům na přední místa titulních stran. Ukázky úspěšně rostoucí přehrady byly největší možnou socialistickou reklamou. V popisech prací se často od velkého kolosu přecházelo k mikrosondám, které líčily osud prostého člověka, který zapojením se do stavby a celého procesu „ke štěstí přišel“.

Podobnou roli jako periodika byla přisouzena i několika rozhlasovým či filmovým dokumentárním reportážím. Právě filmové ukázky, doplněné o četné fotografie a průvodní slovo se stály základem nesmírně populárního televizního cyklu Vltava v obrazech tvůrců Karla Čáslavského a Pavla Vantucha, který byl uváděn v rámci pořadu Hledání ztraceného času.⁹ Pořad byl začátkem „Vltavománie“, která pokračuje prakticky doposud a na svědomí má vydání řady publikací „s příběhy staré řece“.¹⁰

⁵ Orlická přehrada ze dne 18.4. 1959, s. 2.

⁶ Číslo z roku 1955, ale i mnohá čísla další, se nedochovala. Nejkomplexnější sbírku má Státní okresní archiv v Příbrami, kam byla jednotlivá čísla z přehrady přímo zaslány.

⁷ *Proč opakovat staré chyby?*, Odborář 9, 1956, s. 155 - 160.

⁸ Orlická přehrada ze dne 28.2. 1956, s. 2.

⁹ Celý cyklus byl vyslán v letech 2002-2004 a později vydán na DVD pod názvem Vltava v obrazech 1-9.

¹⁰ Jedná se především o dříve citované Cacákovi a Kuthanovi práce, druhého vydání se dočkala Čáková Zmizelá Vltava.

Autor práce se snažil z oněch příběhů vycházet a zasadit je do kontextu doby. Procházením a srovnáváním vydaných prací, zpovídání pamětníků, důkladný výzkum archivních pramenů a dobového tisku a další získané materiály mají posloužit k co největšímu přiblížení k událostem spojených se stavbou přehrady a s jejími dopady. Zvláště využití vzpomínek posledních žijících pamětníků umožní rekonstrukci situace, která panovala ve středním Povltaví v padesátých letech 20. století.

2. Vltava a snahy o její „spoutání“

První návrhy na zkrocení síly řeky Vltavy betonovými přehradami se objevují na konci 19. století. Myšlenky hydroelektráren přichází ze sousedních západních zemí. Přináší sebou návrhy na vysoké hráze s turbínami využívajícími vodní spád. V roce 1911 spatřil světlo světa projekt inženýra Františka Radouše, upravující střední Vltavu několika extrémně vysokými přehradami. Jednalo se o velmi smělý projekt, jehož ústředním bodem bylo vybudování dvou velkých přehrad u Slap a u Orlíka a dvou menších u Kamýka a nad Štěchovicemi. Nápad však kvůli své značné revolučnosti nebyl pochopen a i když myšlenky přežívaly stále, projekt samotný zapadl.¹¹ Radouš třeba počítal s úplným zrušením plavby na Vltavě, šlo mu hlavně a pouze o maximální využití vodní síly. O možnosti přehradit Vltavu v blízkosti Orlíka se mluvilo již v 19. století, ovšem toto bylo vůbec poprvé, kdy s touto alternativou počítal navrhovaný projekt.

Ze stejného roku pochází první projekt inženýra Josefa Bartovského, který požadoval přehrady výšky maximálně 18 metrů a ve svém projektu počítal, jak s dopravním efektem, tak s využitím vodní energie. V tomto návrhu se hlavně mluví o Štěchovicích jako o ideálním místě na stavbu přehrady.¹²

Zůstává však pouze u návrhů. Vltava se ale dostává do centra zájmu. Jedny návrhy podněcují vznik návrhů dalších. Vznikají studie, které ukazují obrovský potenciál, které v sobě řeka ukrývá. Velký spád a množství údolních systémů jsou ideálními podmínkami pro získání vodní energie. O přehradách se mluvilo, ovšem k realizaci všech návrhů bylo velmi daleko, návrhy často neměli žádné podklady, čímž by mohli své předpokládané výsledky doložit, chybělo výraznější zdokumentování mapové, geologické, hydrologické i hospodářské, natož aby bylo myšleno na samotné konstrukční řešení vlastních objektů.

Ředitelství pro stavbu vodních cest v Praze přichází během první světové války s kompromisním projektem, který čerpal a zároveň trochu ustupoval z radikálních návrhů inženýra Radouše. Návrh doporučoval tyto přehradní stupně: Štěchovice, Slapy, Kamýk, Těchnice, Žďákov, Podolsko, Hněvkovice a Hlubokou.¹³

Jakékoliv důkladné zmapování skutečné situace však přichází až po válce.

V květnu 1921 vznikla „Přípravná komise pro vybudování vysoké přehrady vltavské u Štěchovic“, jenž počítala s vybudováním kamenné sypané hráze, což vzbudilo u odborníků

¹¹ *Přehrady*, s. 76.

¹² Miloš KREDBA, *Historie vývoje řešení vltavské kaskády, projektu VDO a jeho konečná koncepce*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 42.

¹³ TAMTÉŽ, s. 43.

obavy o bezpečnost Prahy a celý projekt utichl.¹⁴ Zatímco po celé 19. století a na začátku století dvacátého převažoval jednoznačně v otázce stavby přehrad zájem plavební, začíná se situace po první světové válce obracet – hlavní roli přebírá zájem energetický. Z roku 1922 pochází projekt inženýrů Karla Hromase a Roberta Štěpána. Jejich desetistupňový projekt rozdělení Vltavy mezi Českými Budějovicemi a Prahou, však s plavbou vůbec nepočítal a proto ve své době ještě nemohl uspět.¹⁵ Nicméně jejich práce se stala předobrazem budoucí Vltavské kaskády.

Přehrady se staly politickým tématem a nejenom poslanci a senátoři Národního shromáždění podnikali seznamovací výpravy do Štěchovic a okolí. Žádný hmatatelný výsledek však tyto návštěvy neměly, tedy kromě podnětění stále nových a nových debat.

V roce 1925 přichází se svým dalším návrhem inženýr Bartovský. Ten navázal na ještě před první světovou válkou vzniklé projekty Štěchovické přehrady, jež se příliš nelišily od definitivního projektu, podle kterého byla tato přehrada o tři desítky let později postavena.¹⁶ Jeho návrh spočíval ve vybudování čtyř základních hrází – ve Vraném, ve Štěchovicích, nad hotelem Záhoří v blízkosti Slap a konečně u Zvírotic. Projekt byl za první republiky realizován jen ve Vraném a pak převážně až během druhé světové války ve Štěchovicích.¹⁷

Boj o konečnou podobu Vltavy trval po celou první republiku. První větší středovltavská stavba – zdymadlo u Vraného nad Vltavou – se začalo stavět roku 1930.¹⁸ Se stavbou Štěchovic, druhé velké přehrady na Vltavě, se začalo o osm let později, a díky shovívavému postoji německých okupantů, kteří práce nezastavili a naopak je podporovali, byla v roce 1945 dokončena.

Jasně se však začal rýsovat projekt, který se stále víc prosazoval, a hlasy pro jeho podporu nabíraly na síle. Z velké řady alternativních návrhů vyplynulo řešení soustavou stupňů se dvěma hlavními nádržemi, slapskou a orlickou a s mezilehlými vyrovnávacími nádržemi.

Po válce již jasně nabývají převahy hlasy volající po co největších vodních dílech, otázka plavby je odsunuta do pozadí, naopak se objevuje potřeba velkých zásobáren vodních a energetických zdrojů.¹⁹

¹⁴ J. KUTHAN – M. STECKER, *Vltava*, s. 69.

¹⁵ *Přehrady*, s. 76.

¹⁶ J. ČÁKA, c.d., s. 21.

¹⁷ K výstavbě dalších dvou stupňů (Slapy a Zvírotice) nikdy nedošlo, a to nejenom kvůli hospodářské krizi, ve hře byly i další faktory, z nichž hlavní byl strach z rentability.

¹⁸ Dokončení stavby je datováno rokem 1935.

¹⁹ Tyto názory vykrystalizovaly hlavně z řady porad, jenž se konaly mezi léty 1946 a 1947, a kterých se účastnily ministerstva dopravy, techniky a zemědělství, vodohospodářské stavební úřady a pražské a českobudějovické Obchodní a živnostenské komory. Státní okresní archiv (dále SOKA) České Budějovice, ONV Týn nad Vltavou,

Přehrady slibovaly mnohé. Práci pro mnoho lidí, ekonomické povznesení oblasti, následné příjmy z turistiky a rekreace, elektrickou energii. V době přípravných prací si nikdo nemohl být jistý, kdeže to nakonec přehrada vyroste. Okresní národní výbor (dále ONV) Písek rozeslal v roce 1946 šestnácti okolním ONV výzvu ke společné akci, při které by se spojenými silami „lobovalo“ za stavby dvou zamýšlených vltavských přehrad – u Orlických Zlákovic a nad Podolským mostem.²⁰ „*Jde nám o to,*“ píše písecké ONV, „*aby se vzbudil především zájem široké jihočeské veřejnosti a hromadné masové volání po výstavbě oněch přehrad.*“ Zajímavou odpověď dostali písečtí z Týna nad Vltavou, kde s podporou elektráren souhlasí, nicméně hovoří nejenom o Zlákovicích a Podolsku, nýbrž hlavně o přehradě v blízkých Hněvkovicích.²¹

A když se nakonec přesné místo určilo, bylo z toho u někoho zděšení, jinde nadšení a o kus dál zase zklamání. To neskrývalo právě ONV Týn nad Vltavou. V roce 1948 totiž neprobíhaly přípravné práce jenom u Zlákovic, nýbrž právě i v Hněvkovicích. Ministerstvo techniky však výnosem z 19. července 1948 tyto práce zastavilo s tím, že slíbených 1 100 000 Kčs namísto Hněvkovic pošle na Orlík. Následný dopis ONV Týn nad Vltavou ministerstvu techniky vyjadřuje, co si o tomto rozhodnutí místní radní mysleli. „*Žádáme zdvořile o sdělení důvodů, které vedly ministerstvo techniky k podání návrhu, ...aby bylo upuštěno od projektované stavby vodní elektrárny na Vltavě v Hněvkovicích. Domnívali jsme se, že projektovaná elektrárna má být příspěvkem k povznesení našeho okresu, který patří mezi hospodářsky nejzanedbanější a Vaše rozhodnutí nás těžce poškozuje,*“²² oznamovali zklamání Týňští, kteří se nakonec zahájení stavby Hněvkovické přehrady dočkali až v roce 1986.

Po roce 1948 se tento proces ještě zrychluje, velké plány na socialistické budování musely mít oporu v stabilní energetice. V roce 1955 jsou dokončeny Slapy. Ty měly být podle původního plánu postaveny až po Orlíku, pod jehož ochranou by poté v klidu vyrostly i Slapy, položené na nepříznivém místě na konci štěchovického vzdutí. Bez této ochrany se zdálo prvotní vybudování Slap velmi rizikové, zejména při odchodu ledů. Nicméně za války přerušené a poté dlouho neúspěšné geologické průzkumy donutily reorganizovat plán a posunout Slapy před Orlické vodní dílo. Naléhavá potřeba československé energetiky totiž již

Korespondence se státními, zemskými a okresními institucemi ve věci využití vod a vodních toků (memorandum o výstavbě přehrad, pamětní spis pro zachování splavnosti řeky Vltavy), sign. x/22.

²⁰ Kde přišlo ONV Písek k domněnce, že se bude stavět i u Podolského mostu, je nejasné.

²¹ SOkA České Budějovice, ONV Týn nad Vltavou, Korespondence se státními, zemskými a okresními institucemi ve věci využití vod a vodních toků (memorandum o výstavbě přehrad, pamětní spis pro zachování splavnosti řeky Vltavy), sign. x/22.

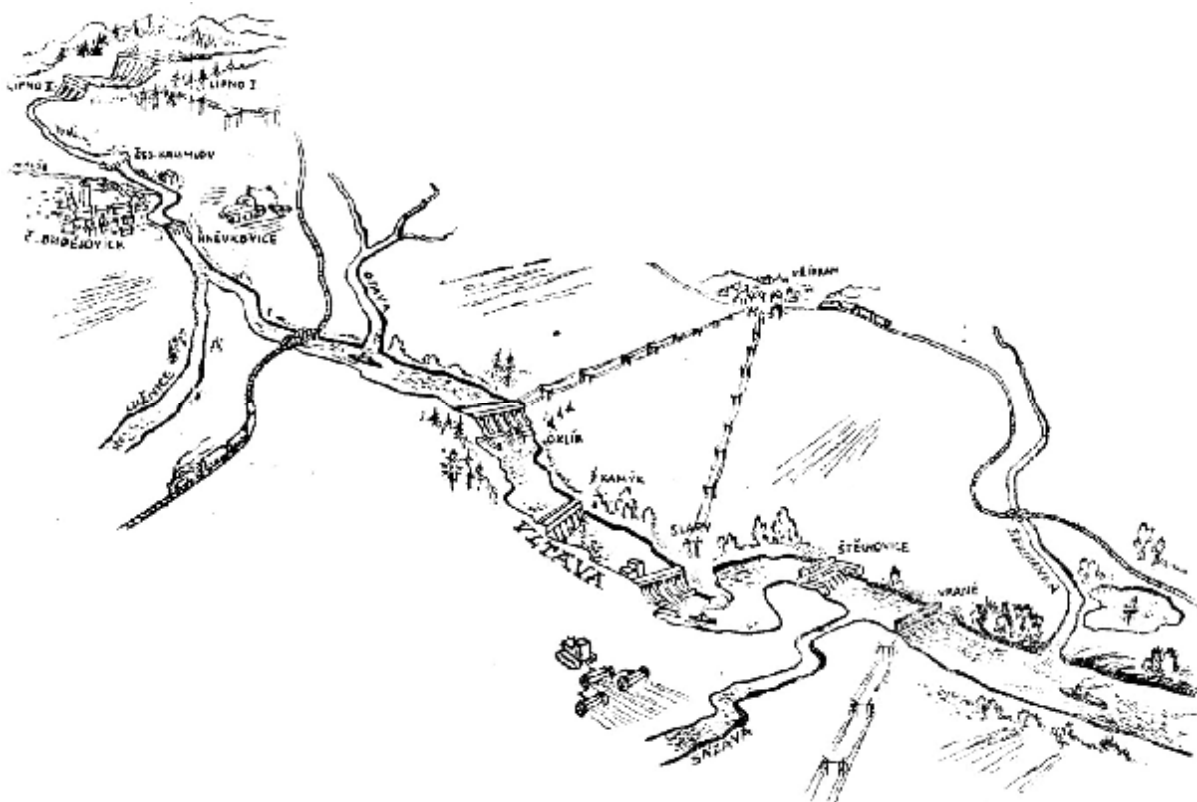
²² TAMTÉŽ, ONV Týn nad Vltavou, Užívání vody, ochrana vod, vodohospodářské stavby, požární voda, studny, koupaliště, příprava stavby vodního díla Orlík, sign. x/16.

nutně požadovala vybudování alespoň jednoho ze dvou vltavských stupňů. Orlická přehrada se do dvouletého plánu však zařadit nemohla, přednost tedy dostaly Slapy.²³

Ty znamenají velký přelom v řešení plavby na Vltavě. Při stupních u Vraného a na Vltavě jsou totiž vybudovány plavební komory pro přepravu lodí do výtlaku až 1000 tun. Při vodním díle Slapy již ale na takto velké lodi není myšleno, vyprojektované zařízení je již jen pro přepravu lodí do výtlaku 300 tun.²⁴

Hydrologický plán Vltavy a dolního Labe, vypracovaný Vodohospodářským rozvojovým střediskem v Praze v roce 1953, s konečnou platností stanovil umístění Orlické přehrady a rovněž přehrady Kamýk.²⁵

Trochu stranou v těchto debatách stála otázka řešení toku řeky Vltavy v jejích horních pasážích. Stavba Lipenské elektrárny tak byla zahájena v roce 1951, aniž by její stavba vyvolala větší debaty mimo oblast jižních Čech.

Mapa 1. Plány Vltavské kaskády z 50. let.

(Seznamy všech obrazových, mapových a tabulkových příloh, včetně uvedení pramene, jsou uvedeny na konci práce).

²³ Miloš KREDBA, *Projekt Orlické přehrady v rámci využití a splavnění střední Vltavy*, Geotechnica 15, 1953, s. 91.

²⁴ Orlické přehrada měla rovněž umožňovat přenesení lodí s výtlakem až 300 tun.

²⁵ *Přehrady*, s. 83.

3. Život ve středním Povltaví na začátku 50. let 20. století

Plavci, zemědělci, kameníci a mlynáři. To byla kromě několika výjimek v podstatě jediná zaměstnání, která se kolem řeky vyskytovala. Často muž tato zaměstnání měnil a to i několikrát do roka. Ženy pomáhaly na polích, mnohé jezdily se zemědělskými produkty na vorech za obchodem do Prahy. K velkým podnikům patřila snad jen Schwarzenberská pila na Žďákově a několik kamenolomů. K častým přivýdělkům patřilo pronajímání pokojů letním rekreantům. Kolem řeky bylo několik penzionů a tábořišť.

V kraji bylo velmi málo středních a velkých rolníků. Chalupníkům a domkařům jejich skromná políčka nemohla vystačit k zajištění živobytí, a tak povětšinou pracovali i jako příležitostní řemeslníci, dělníci, voraři, podomní obchodníci apod. Důležitým doplňkem obživy byla i domácí výroba košťat, košatek, košíků, dřeváků, cepů a dalších pracovních nástrojů. Důležitou roli hrálo pochopitelně rybářství, ať už legální či

Obrázek 1. Orlické Zlázkovice.

pytláctví. To nebylo rozšířeno jenom při rybolovu, nýbrž i v okolních lesích, kde narazit na pytláka nebylo řídkým jevem. Nedostatek půdy však způsoboval i drobení větších statků. Hluboký a úzký kaňon měl vliv i na odlišné klimatické podmínky od ostatních oblastí s ním sousedících, což mělo dopad i na zdejší zemědělskou výrobu. Specifický ráz oblasti se projevoval v podstatě v každé činnosti – v pěstování plodin, způsobu střídavého hospodářství i v chovu dobytka.

Tím, že usedlíci z údolí byli kopci odděleni od okolí, způsobilo i pramalý zájem centrálních úřadů o zasahování do místních poměrů. Nicméně v době, kdy vznikala většina družstev, se již počítalo s brzkým zatopením oblasti, a proto se na veškeré snahy po založení JZD rezignovalo.²⁶ Kolem Vltavy nebyli statkáři, ve své plné síle se zde tedy nikterak neprojevovaly čistky komunistického režimu. „*Lidé tady o půdu nepřišli, lidé pouze*

²⁶ Po vysídlení se většina přestěhovaných do místních jednotných zemědělských družstev (dále JZD) v celku rychle začlenila. Nejvíce zemědělci přešlo do Bohostic a Klučenic, kde si „*chválí práci, avšak žehrají, že není tam tak krásná krajina, na jakou byli celý život zvyklí.*“ Archiv Akademie věd České republiky (dále A AV ČR), Komise pro vodní hospodářství Československé akademie věd (dále ČSAV), Průzkum zátopové oblasti Orlick, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlick, Zemědělství, chov dobytka a zvyky, sign. KVH 14.

odevzdávali vajíčka, máslo a podobné věci. Mléko ne, protože pro něj kvůli špatné dopravě nemohli jezdit a mléko se nemohlo přepravovat. Lidé to odevzdávali neradi, ale pokud mohli, tak se snažili odevzdávat, jinak totiž hrozil kriminál. Můj tatínek nedodal stanovené množství másla a byl na několik týdnů ve vězení,“ vzpomíná rodačka z Velkého Víra Věra Kožmínová, rozená Pecková.²⁷ Dodávky potravin byly jedinou povinností zdejších zemědělců, nicméně jejich výše často neodpovídala velmi špatné bonitě zdejší půdy a mnohokrát se zdejší lidé dostali do podobných problémů jako pan Pecka.

Na začátku padesátých let patřili k nejzámožnějším obyvatelům chudého kraje mlynáři. Mlýny kolem řeky byly povětšinou velmi staré, jejich stavební jádro mnohdy sahalo až do středověku. Povltaví nezachytilo nástup modernějších metod a způsobů mletí obilí. Ono nebylo třeba, větší technicky mnohem dokonalejší mlýny v blízkém dosahu nebyly, výdělky mlynářů zase neumožňovaly modernizaci zařízení. Na začátku padesátých let většina mlynářů v rámci znárodnění o své mlýny přišla, mlýny však drželi v podnájmu i nadále.²⁸

Stejně jako mlynáři, měli speciální postavení ve společnosti i převozníci. Přívoz byl živností, která se dědila. Byl pouze v pevně určených místech a převozník musel být držitelem koncese. Potvrzení na zřízení nového přívozu dostal skutečně jen málokdo.

Stejně jako plavení vorů, tak i práce v kamenolomech byla pouze sezónní, čtyři až pět měsíců byl kameník bez práce. V zimě tedy pracoval v lesích nebo se nechával najmout na sekání ledu, kterým se zásobovaly sklepy hostinců. V zimě se však nezastavil pouze provoz lomů. Zamrznutí řeky utnulo téměř veškerou ekonomickou činnost v oblasti. Zastavilo mlýn, po výdělku měl převozník, nejezdily vory a s nimi i věčně žíznivé krky vorařů. Od první republiky se důležitým zdrojem financí stalo i stále více populární vodáctví a s ním řady „lodičkářů“.²⁹ Řeka dávala práci, na jejím chování bylo závislé i chování lidí.

Vltava byla mnohdy i řekou nenáviděnou, zvláště když přišla velká voda. I v padesátých letech se prohnala vltavským korytem velká potopa. Od 15. června roku 1954 začaly mimořádně silné deště a v červenci se Vltava rozvodnila tak, jak nepomatovali ani nejstarší z místních. Voda vystoupila skoro 5,80 metru nad normál a způsobila značné škody.³⁰ Velká voda se valila rovnou na Prahu. Jenže zasáhla právě dobudovaná Slapská přehrada a uchránila hlavní město od nejhoršího. Byl to velký triumf stavitelů a propagátorů přehrad – Slapská přehrada, i když ji v jednu chvíli voda celou pohltila, odolala a stala se hrdinkou.

²⁷ Záznam rozhovoru s Věrou Kožmínovou, rozenou Peckovou, z Velkého Víra ze dne 27.1. 2007.

²⁸ Jednou z obětí znárodnění a vůbec honu na „třídní nepřitele“ byl mlynář mlýna Bláhy v Orlických Zlákovicích Jaromír Šimůnek, který si za křivé nařčení odseděl čtyři roky. J. ČÁKA, c.d., s. 121.

²⁹ Označení vodáků v Povltaví.

³⁰ F. CACÁK, *Orlík nad Vltavou a Staré Sedlo*, s. 118.

Velmi často se mezi amatérskými vodáky objevovaly i známá jména, třeba olympijští reprezentanti v kanoistice Jan Brzák-Felix, Josef Holeček, Jiří Pecka nebo kamarádi syna předsedy prvního československého olympijského výboru Josefa Rösslera-Ořovského, který si v polovině třicátých let postavil v Podskalí srub. Jeho srub byl před zátopou demolován, prodán a nad zátopovým pásmem znovu sestaven.³¹ Největší událostí roku však byl průjezd lodí během populárního vodáckého maratonu České Budějovice – Praha.

Avšak prvním plavebním a současně dopravním prostředkem byly vory, které Vltava nosila již od 10. století, tj. z doby, kdy z bezprostředního okolí Prahy lesy zmizely, a město potřebovalo dříví dodávat. O deset století později se jejich historie pomalu uzavírala. V roce 1952 byla takovou první “stopkou“ slapská přehrada, cílem se stávala již nikoli Praha, nýbrž pily někde v půli cesty, třeba ta na Žďákově či v Kamýku. Poslední prameny projely po Vltavě právě při slavnostním uzavírání Orlické přehrady 29. září 1960.³²

Povědomí o lidech od vody nebylo u představitelů vládnoucí moci valné. Nejlépe to zřejmě vyjadřuje článek Evy Bernardinové Kraj zapomenuté chudoby. Při náčrtu poměrů, které vládly kolem řeky ve středním Povltaví před příchodem civilizace a stavitelů přehrad, píše: *„Kraj byl plný bizarních stínů a matné záře petrolejových lamp. Chalupy při řece a po kopcích na kilometr od sebe, a v nich podivní, zamklí lidé, bédní – ne, hlady neumírali, to ne. Byla tu našťestí řeka a les a ve stráních políčka samý kámen. Muži kladly oka a stříleli. Chytali ryby. Na pytláky se tu pořádali hony jako na škodnou.“* Obce byly plné zamklých zločinů, a některé z nich *„...se hlásily, nad lecčím jiným se voda zavřela.“* A dokonce: *„...ještě dnes vám místní lidé řeknou, že ten a ten zabil toho a toho nebo tu a tu.“* Článek je skutečně úsměvným povídáním téměř o pravěkém kraji. Pokračuje povídáním o polonahých místních dětech toulajících se krajem a kradoucích na co přijdou, o tom, jaké dary si naloupily z přehradního staveniště, o tom, jak nechodí do školy, protože jsou slabé, podvyživené a chudokrevné, či o tom, jak vyjevené strachy utíkají, když k nim do domů přichází elektrikáři namontovat elektřinu.³³ Autorka uzavírá článek větou, že toto Povltaví bylo jakousi rezervací lidí nedotčených civilizací.³⁴

³¹ F. CACÁK, *Orlický kraj*, s. 268.

³² Jiří FRÖLICH – Radka VELKOVÁ, *Plavecké historky*, Písek 2003, s. 7.

³³ Jaké chalupy má autorka na mysli, když do zaplavovaných domů se elektrika rozhodně nepřiváděla, ponechme stranou.

³⁴ Orlická přehrada ze dne 22.2. 1961, s. 1. Tento dojem podporuje líčení při setkání lidí z Klenovic, vesničky blízko Orlických Zlákovic, s prvním bagrem, který k nim v rámci přípravných prací na přehradě zavítal. *„Lidé jej s nedočkavostí očekávali každou hodinu. Jakmile se objevil, nechali občane práce a utíkali mu naproti, aby se podívali na ten kolos, který do své lžice nabíral opravdu neuvěřitelný kousek země a nebo pořádný kámen. Nebyl snad občan, který by se na takového „netvora“ nešel podívat a zajisté byla velká část občanů, kteří viděli bagr poprvé.“* SOKA Příbram, Obecní úřad Orlické Zlakovice, Pamětní kniha 1922 – 1957, s. 166.

4. Vyplněné proroctví předků

4.1. Povědomí o přehradách

Byla to největší stavba druhé pětiletky. Stavba Orlické přehrady však byla hlavně událost, která výrazně zasáhla do života mnoha lidí. Zasáhla a změnila životy k nepoznání. Byla i důležitým testem pro tehdejší společnost, velkou sociologickou hrou. Informace přicházely stále nové, stále se měnily, definitivní slovo v nedohlednu. A tak první zaručená informace a skutečné potvrzení faktu, že ke stavbě skutečně dojde, přichází až při prvním jednání o výkupu usedlostí a pozemků.

Po několik generací se mezi lidmi od vody očekávalo, že přehrada v těchto oblastech pravděpodobně někdy vyrostě. Lidé, žijící kolem vody, však měly o dlouhodobých vládních záměrech na stavby přehrad ve středním Povltaví mlhavé představy. Byly to představy velmi vzdálené, nereálné. Možnost, že by se zvedla hladina Vltavy až o sedmdesát metrů, jak se později stalo, se zdála zdejším lidem naprosto nereálná. Navíc to, že se o přehradě mluvilo již od začátku 20. století a stále zůstávalo pouze u slov, mělo další dopad. Každá další zpráva se brala stále na lehčí a lehčí váhu. Situace se začínala měnit až po druhé světové válce. „*Lidi už po válce věděli, že přehrada bude a už s tím tak trochu počítali. Nikdo však nic nedělal, ostatně ani nic dělat nemohl. Tak se čekalo,*“ říká František Pták pocházející z malé osady Radava.³⁵

A přicházely stále častěji drobné indicie, směřující k neblahé budoucnosti údolí. Byly jimi hlavně nenápadné vyčleňování uvažovaného zaplavovaného území z komunikačních plánů či z plánů na elektrifikaci.

„*Velký Vír byl poslední desetiletí před zatopením dost opomíjen. Takto možná místní na zátopu připravovali a chtěli jim živit co nejvíce otrávit, aby ten odchod byl snadný. Nebyla ani dodělána řádná silnice. Přes Velký Vír vedly dráty elektrické, to ano, ale jen ve velké výšce, z kopce na naší straně na nejvyšší skálu na straně druhé, jako by už počítali s přehradou,*“ vzpomíná na dobu čtyřicátých let Božena Hladíková.³⁶ Ta se svými rodiči žila v jedné z nejodstrčenějších osad na Vltavě – Velkém Víru. „*To odstavování Velkého Víra od civilizačních výtobytků vyvolávalo určitou smutnou předtuchu i u trvalých usedlíků. V určitých letech se již začalo vědět, že dojde k likvidaci. Bylo to zlé, raději jsme dělali, že to nevíme. Rodiče museli velmi trpět, když po dlouhých 27 letech, kdy si z prací na stavbě*

³⁵ Záznam rozhovoru s Františkem Ptákem z Radavy ze dne 6.7. 2005.

³⁶ Záznam rozhovoru s Boženou Hladíkovou, rozenou Kotheilovou, z Velkého Víra ze dne 7.8. 2006.

*vlastního domku pamatovali ještě všechno, pak šetřili na dluhy ze stavby, když se dozvěděli, že to půjde k likvidaci. Ale ani rodiče o tom s námi nemluvili, tu bolest si nechávali v sobě.*³⁷

Další indicií byla stále konkrétnější práce geologů. Zvláště když již téměř každý mohl její výsledky vidět na vlastní oči. „*To, že se přehrada chystá, to tušil každý,*“ říká Jaroslav Černý z Pašovic, „*protože již od čtyřicátých let to bylo tak vykolíkováno.*“³⁸ Pašovice jsou přitom velmi blízko od Týna nad Vltavou, jsou tedy jedním z nejbližších přehradou ohrožených míst.

V chudém, jako by od světa odřízlém kraji, se však často stavba betonového monstra vymykala chápání lidí. O osudech lidí od ostatních přehrad neměli nejmenší potuchy, v tehdy dostupném tisku se o nich nepsalo, oslavovala se přehrada a její význam pro rodící se socialistickou společnost.

Jednou z možností, jak sledovat ovlivnění života lidí strachem z očekávané přehrad, je péče o dům. Ten byl často jediným majetkem vůbec, a proto se na jeho údržbu mnohdy vynakládala poměrně značná část z rodinných příjmů. „*Ještě*

Obrázek 2. Jaroslav Černý, rodák z Pašovic.

v roce 1932 jsme si postavili vilu. Tatínek tedy tušil, že by mohla přijít přehrada, ale nikterak si to nepřipouštěl. A když, tak počítal s tím, že se pojedou podle starých vltavských plánů, s takhle velkou vodou vůbec nepočítal,“ domnívá se Anna Husová, dcera slavného vraře Vojtěcha Husy z Hladné.³⁹ Nicméně až do roku 1945 se nikterak nezdá, že by nebezpečí zamýšlené stavby mělo jakýkoliv vliv na rozhodnutí, zda do domu investovat či nikoliv, či zda dokonce u vody stavět či nestavět. „*V roce 1934 až 1945 jsem do přístavby, přestavby a oprav investoval 10 000 Kč a to nebylo o přehradě ani potuchy,*“ psal Alois Brčák, mající usedlost v Radavě.⁴⁰ A nebyl sám, četných nákladných oprav a výstaveb rekreačních chat bychom kolem řeky napočítaly na desítky.

Mnoho lidí faktu o skutečném budování přehrad dlouho nechtělo věřit. Zlákovicá kronika cituje slova mnohých domorodců, kteří tvrdili: „*Já umřu a ještě přehrada nebude a u Zlákovic budeme stále. Toho se nedočkají ani moje děti, vždyť o tom se již mluví velmi*

³⁷ Záznam rozhovoru s Boženu Hladíkovou, rozenou Kotheilovou, z Velkého Víra ze dne 7.8. 2006..

³⁸ Záznam rozhovoru s Jaroslavem Černým z Pašovic ze dne 22.5. 2007.

³⁹ Záznam rozhovoru s Annou Husovou z Hladné ze dne 21. 6. 2007.

⁴⁰ SOKA Písek, ONV Milevsko, VDO, Ocenění budov a pozemků na území katastrálních obcí Jetětice a Chrást, sign. 336.

dávno.“ Kronika zaznamenává i názor jakéhosi Vacka. Ten si pamatoval, že „...jako malý kluk, když mi bylo asi 12 roků a to bylo tak někdy v roce 1900, že zde po Zlákovicích chodili inženýři a něco vyměřovali a ten jeden říkal, že měřejí přehradu.“⁴¹ Vacek tím ostatním dokazoval, že práce kolem přehrady tu byly, jsou a budou, ale nepostaví se nikdy nic.

Vyprávění o přehradách a strach z nich však nebyl o mnoho větší než jiné vyprávění, které se týkalo povltavského údolí a velké vody. Již dávné generace lidí žijících kolem Vltavy údajně předpovídaly, že jednou přijde tak veliká voda ve Vltavě, která zatopí celé okolí tak vysoko, že z ní bude koukat jen na hlavní věži umístěný kříž technického kostela. Stát se tak mělo protržením hrází Rožmberského rybníka.⁴²

Různé fámy a pověsti byly zcela přirozené, a čím byla zvěst nepravděpodobnější, tím více posluchačů jí přijímalo a šířilo dále. V roce 1958 se třeba po vsi Klenovice rozkřiklo, že po výstavbě Orlické přehrady bude osada Klenovice a některé další okolní vesnice vystěhovány a na takto získaných pozemcích vznikne letiště.⁴³

Padesátá léta a touha režimu po velkých stavbách komunismu, které měly kopírovat stavby gigantické sovětské, však všechno velmi rychle změnilo. Začalo se stavět Lipno. Pak Slapy. Dvě velké vltavské přehrady, každá na jiném konci Vltavy. Lidé ze středního Povltaví v této době začali poprvé vážně uvažovat o možnosti, že dopadnou stejně jako jejich spoluobčané, tedy z vesnic či osad, které se zatopily v důsledku stavby Lipna resp. v případě dvou posledně jmenovaných, v důsledku stavby přehrady Slapy. Přesto přese všechno - o přehradě se prostě nepřemýšlelo.

Na konci vzduť slapské nádrže se staví Kamýk a v roce 1954 začínají první přípravné práce v blízkosti Zbenických Zlákovic. Teprve v průběhu těchto prací (v prosinci 1955) schválila vláda ČSR úvodní projekt Vodního díla Orlická a v květnu 1956 byla stavbě dokonce udělena výjimka z projekční připravenosti.⁴⁴ Stavba vlastní přehrady začala v dubnu 1957, a sice betonáží žlabu pro převedení řeky.

4.2 První průzkumné a přípravné práce

⁴¹ SOKA Příbram, Obecní úřad Orlické Zlákovic, Pamětní kniha 1922 – 1957, s. 193.

⁴² Celé proroctví je uvedeno v pamětní knize Orlických Zlákovic a umě reflektuje a spojuje minulost s právě probíhajícími událostmi. „Bylo tady proroctví, že jednou přijde tak veliká voda, že zatopí celé území Vltavy, až bude vidět jen od kostela v Těchníci kříž na věži. Ta doba teď přichází. Lidi mysleli, že potopa přijde od rybníka Rožmberka, až se tam protrhnou hráze při bouřce, při průtrži mračen teda. Živý, mrtvý mělo bejt smetený, lidi utopený, ztracený na věky věků. Zatím se ale uskutečňuje všechno jinak, našima rukama, podle plánu. Vybudujeme tady největší jezero v naší zemi nad Orlickou přehradou. Co za něco stálo, bude zachráněno, nic nepřijde nazmar.“ TAMTĚŽ, Místní národní výbor (dále MNV) Orlické Zlákovic, Pamětní kniha 1958 – 1966, s. 32.

⁴³ TAMTĚŽ, s. 12.

⁴⁴ Přehrady, s. 83.

Investorem stavby bylo Vodohospodářské, rozvojové a investiční středisko (dále VRIS), v roce 1960 přejmenované na Ředitelství vodohospodářského rozvoje (dále ŘVR), což byla organizace ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství. Tomuto ministerstvu rovněž podléhal Státní projektový ústav Hydroprojekt v Praze, který byl generálním projektantem stavební i technologické části vodního díla.⁴⁵ Investorem technologické části hydrocentrály byla Ústřední správa energetiky Československa. Generálním dodavatelem technologického zařízení hydrocentrály a jeho montáže byl národní podnik ČKD Blansko. O samotný projekt celé stavby se postaral Stavoprojekt Praha, který vyprojektoval čtyři alternativní studie na hráz a elektrárnu. Rozdílly byly hlavně v umístění elektrárny v počtu a druhu výpustí a přepadů, jakož i v převádění vody během stavby a zařízení pro plavbu.⁴⁶

První práce přímo v oblasti v rámci výstavby Vodního díla Orlík měli na starosti geologové, zkoumající podmínky na obou březích řeky Vltavy. Průzkum nebyl nikterak jednoduchý, geologové dlouho místa měnili, zkoumalo se celé údolní pásmo a možných míst, které by se mohly stát podložím přehrady, bylo více. Již předběžný geologický průzkum z let 1942 - 1943 nebyl nikterak malý, provádělo jej 33 dělníků a začalo se v oblasti u Solenic. Vše probíhalo pod dohledem německých okupantů, kteří plánovali výšku hráze až 96 metrů. Čeští dělníci však pod německým dozorem nepracovali zrovna svědomitě a práce šla kupředu velmi pomalu. Válečné události mapování oblasti však veškerou činnost v roce 1943 ukončily a pokračovat se mohlo až po válce.⁴⁷

Nespolehlivé a nepřesné závěry předchozího výzkumu musely být v první řadě předělány průzkumy novými. Prozkoumávání terénu z let 1946 – 1949 se tedy znovu soustředilo na vyhledávání vhodného přehradního profilu.⁴⁸ První zjištění nevedla k velkému optimismu, výzkumné sondy šly až do hloubky deseti metrů aniž by zaznamenaly jakýkoliv náznak zpevnování pevniny. Sondy postupovaly tedy proti proudu a již pomalu hrozilo, že se

⁴⁵ Rudolf DUŠEK, *Příprava, koordinace a zajišťování stavby vodního díla Orlík*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 153.

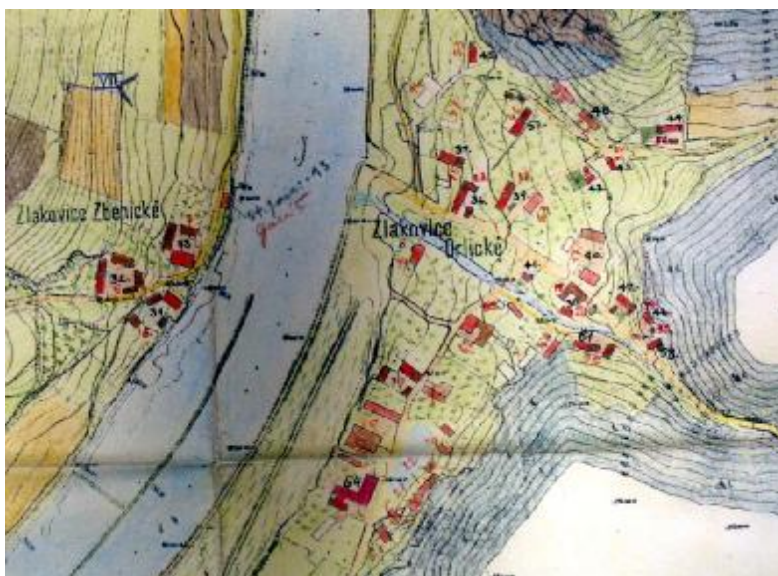
⁴⁶ Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, Krajský národní výbor (dále KNV) České Budějovice, Orlík, vyjádření národní kulturní komise, zápisy z porad, souhlasy majitelů s prováděním zajišťovacích prací, inv. č. 1302, sign. 733.

⁴⁷ J. KUTHAN – M. STECKER, c.d., s. 77. O prvních výzkumných pracích v oblasti budoucí Orlické přehrady se však zmiňuje již technická pamětní kniha. Ta mluví o tom, že „...začátkem roku 1929 počalo se hledání tvrdého povrchu pro vodní přehradu s elektrárnou u Zlákovic. První měření bylo těsně pod Těchničí. Při tomto zkoumání se však tvrdý spodek ani ve značné hloubce nenacházel a proto nastalo zkoumání četnými sondami trochu doleji, až skončilo mezi Předním Chlumem. Od těch dob se pracuje na přehradě dodnes.“ SOKA Příbram, Obecní úřad Technice, Pamětní kniha obce Těchnič 1922-1953, s. 63.

⁴⁸ Průzkum prováděla katedra geologie ČVUT Praha. O průzkumných pracích se zmiňuje i kronika obce Těchnice. V ní se v zápiscích k roku 1947 dočteme, že se „...provádějí vrty a zkoumá se spodek pod hráz budoucí přehrady. Hráz této přehrady bude asi 60 metrů vysoká a 10 metrů široká. Po ní povede pohodlná silnice a snad později budou postaveny koleje pro železniční dopravu mezi Příbramí a Sedlčany.... Vrty stojí mnoho peněz, vyvezeným materiálem zmenšuje se osevní plocha a výnos plodin. Mnozí místní dělníci jsou občas zaměstnáni na těchto pracích a vydělají si slušný peněz.“ TAMTÉŽ, s. 126.

vhodného podloží nedosáhne, údolí se totiž již pomalu rozšiřovalo, aby o několik desítek metrů dál stála na rozsáhlé plošině vesnice Orlické Zlakovice. Vedoucí geologických prací inženýr Vladimír Zoubek hovořil o posledních sondách jako „...o poslední možnosti pro stavbu přehrady v úseku určeném generálním plánem využití Vltavy.“⁴⁹ Nakonec se však požadovaného tvrdého podloží dosáhlo a ještě před rokem 1950 se zaměřilo nejvýhodnější místo pro vybudování vysoké přehradní nádrže.⁵⁰ Od roku 1951 se již pracovalo na zvoleném profilu souvislým zářezem na obou stranách svahů a řešily se otázky uspořádání stavby a převedení vody přes staveniště.⁵¹

Z dokumentů Krajského národního výboru (dále KNV) České Budějovice rovněž vyplývá, že již v roce 1951 byl stavební ruch kolem Zbenických a Orlických Zlákovic značný. „Pracuje se na sondovacích a průzkumných pracech, na kterých se dá pokračovati i v zimě. Měřičské sekce vytyčují záplavu a výkup pozemků a objektů. Projektční práce jsou v plném proudu.“⁵²

Mapa 2. Orlické a Zbenické Zlakovice.

Rovněž v Těchnici poznali na vlastní kůži stavbu přehrady jako jedni z prvních. Již v roce 1951 pokročily průzkumné práce natolik, že zabírali stále větší plochy pozemků, v důsledku čehož byly jisté usedlosti značně zmenšeny. Lidé byli vybízeni, aby stavitelům značky značící zátopové území neničili.⁵³ V důsledku zmenšení osevní i pastevecké plochy byl Okresní národní výbor Příbram informován, že rozvrhy dodávek se pro Těchnici musí redukovat, a to jak v živočišné, tak mléčné produkci.⁵⁴ To samé se opakuje o dva roky později, jen reakce Těchnických je mnohem ostřejší. Místní totiž neměli nejmenší zprávy, kde

⁴⁹ Vladimír ZOUBEK, *Geologické podklady k projektu údolní přehrady na Vltavě u Zlákovic*, Geotechnica 15, 1953, s. 8.

⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 7.

⁵¹ Quido ZÁRUBA – Miloš ŠTĚPÁNEK, *Úkoly geologie při stavbě Vodního díla Orlik*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 69.

⁵² SOA Třeboň, KNV České Budějovice, *Stavby údolních přehrad 1951-1953*, inv. č. 1302, sign. 733.

⁵³ SOKA Příbram, Obecní úřad Těchnice, *Pamětní kniha obce Těchnič 1922-1953*, s. 135.

⁵⁴ SOKA Příbram, Obecní úřad Těchnice, *Protokoly o schůzích rady 1933-1953*, nezpracováno.

budou výzkumy geologů probíhat a tak často jen přihlíželi, když jim při provádění prací šlapali pracovníci přehrady na osetých a zoraných polích.⁵⁵ „V důsledku toho neručí MNV za splnění dodávek,“ ukončuje rada MNV Těchnice svůj zápis.⁵⁶

Že však stížnost technického MNV neměla velkou váhu, svědčí i popis situace z příštího roku. Ve Zbenických Zlákovicích, které administrativně spadaly právě pod Těchnici, se „...jezdí pásovými buldozery přes veškeré plodiny, toho času skýtají Zbenické Zlákovice pohled staveniště Vodního díla.“⁵⁷ V Těchnici samotné byla půda velké části zemědělců zabrána pro účely stavebního pískoviště a po nezabrané půdě se jezdilo rovněž.

Jinak se na zasedáních příslušných MNV otázka přehrady v podstatě vůbec neřešila. MNV byl zřejmě příliš malý správní stupeň a veškeré dění šlo mimo něj. Jeho hlavní role tak byla pouze v podávání informací lidem a naopak dodávání informací zase výš. Na jeho zasedáních se tak řešily věci s přehradou spojené pouze okrajově, případně místní problémy jako v tomto případě.

Že zemědělci nebyli o průběhu prací moc dobře informováni, svědčí i další údaj z dopisu ONV Milevsko mířený na Vodohospodářské a rozvojové středisko (dále VRS) Praha.⁵⁸ „Vaše sdělení bylo ONV zasláno dosti opožděně, neboť některé pozemky byly majiteli již obdělané a na některé vyvezena chlévská mrva. Pro příště je třeba, aby VRS sdělilo včas, které pozemky potřebuje pro stavbu přehrady, aby se předešlo ztrátám a zemědělci aby nebyli poškozováni.“⁵⁹ Zemědělci sami si hodně stěžovali, protože jim nikdo nahradil škody, které vznikaly při průzkumech, a sami se snažili pozemky rychle prodat.⁶⁰

Současně s výstavbou Orlické přehrady však byly v plném proudu práce i na přehradě Lipenské. Na ní v jednu chvíli vypukly velké spory týkající se výšky vodní hladiny, uvažovalo se totiž o její zvýšení až o tři metry nad původní plán. Spor o směrný územní plán byl dokonce předložen k řešení sovětským odborníkům. Sovětská expertiza doporučila zvýšení hladiny, nicméně spor neochaboval a kvůli dvěma znepráteným lipenským

⁵⁵ O nevaživosti, kterou zažívali stavebníci od místních, svědčí i historka, která se vyprávěla a rozšířila ve vsích kolem vody. Při vyvážení zeminy z území na levé straně řeky docházelo vlivem sesunu navedeného materiálu k tomu, že se materiál občas sesunul až na obdělané políčko. To jednou tak rozezlilo jistou ženu, že směrem k odjíždějící Tatře zvolala: „Čert, aby Tě vzal!“ Bezprostředně po těchto slovech se pod zadními koly nákladního vozu utrhл navedený kus zeminy... Řidič jen tak tak vyskočil, ale Tatra se zřítíla po svahu a čtyřicetimetrový pád jí zcela zdemoloval. Periskop ze dne 28.10. 2000, nestránkováno.

⁵⁶ SOKA Příbram, Obecní úřad Těchnice, Protokoly o schůzích rady 1933-1953, nezpracováno.

⁵⁷ TAMTÉŽ, MNV Těchnice, Protokoly o schůzích, 1954-1955, nezpracováno.

⁵⁸ Vodohospodářské a rozvojové středisko byl původní název hlavního investora stavby – Vodohospodářského, rozvojového a investičního střediska. K přejmenování došlo v roce 1954.

⁵⁹ SOKA Písek, ONV Milevsko, VDO, Všeobecné, výhledový plán, plnění přehrady ve věci přesídlení obyvatelstva, potřebné zemědělské pozemky pro VDO, zábor pozemků, přesídlení obyvatelstva v I. a II. etapě, požadavky náhradních bytů, výstavba náhradních bytů 1952 - 1960, inv. č. 1106, sign. 335.

⁶⁰ SOA Třeboň, KNV České Budějovice, Orlík, vyjádření národní kulturní komise, zápisy z porad, souhlasy majitelů s prováděním zajišťovacích prací, inv. č. 1302, sign. 733.

skupinám dokonce hrozilo, že se celá výstavba Lipna odloží a vše se bude soustředit a hlavním dílem se stane Orlická přehrada.⁶¹

To se nakonec nestalo, situace na Lipně se vyřešila kompromisem a stavba se v termínu dokončila. Přehrada Orlík se tak stala druhou velkou stavební akcí na jihu Čech, pracovních sil v kraji však na podobné projekty moc nezbyvalo. Dvě tak velké přehrady se z důvodu nedostatku pracovních sil mohly souběžně stavět jen s velkými komplikacemi. Plán na rozložení pracovních sil musel být tedy přesně rozvržen. V tabulce z roku 1953, již vypracovalo KNV České Budějovice, lze vidět plán předpokládaného klesání a na druhé straně stoupaní pracovníků na obou stavbách, aby došlo k co největšímu vzájemnému prolnutí obou staveb.

	1953	1954	1955	1956	1957	1958
Lipno	3500	3500	3500	1000	500	0
Orlík	500	2000	5000	5000	5000	5000

Tabulka 1. Předpoklady na počet pracovníků na stavbě Orlické a Lipenské přehrady.

Ještě před samotnou výstavbou bylo pochopitelně počítáno s náborovými akcemi, které měly pracovníky na Orlík přilákat. Po zkušenostech se získáváním pracovníků na Lipno a Slapy se hlavní zaměření vkládalo na zdůrazňování poskytovaných možností v plnohodnotném trávení volného času. Ostatně na tento faktor byla kladena váha již na obou předchozích přehradách. Propagační stanovy k Lipenské přehradě psaly o tom, že „...nedostatek zařízení, které by poskytly plný kulturní život těm, kteří přišli budovat velkou stavbu, se přirozeně projevuje, jak v práci samotné, tak i v potížích při náboru nových pracovních sil.“⁶²

Z materiálů stejné komise pochází „Plán kulturních a propagačních zařízení na přehradě Lipno“. V něm je v několika bodech vylíčena strategie, jakými metodami lákat budoucí stavitele přehradních děl. Prvním bodem bylo vytvoření pozice „kulturně propagačního referenta“. Bez něj se stavba, která počítala s tak vysokým počtem pracujících, nemohla obejít. Kulturní referent měl být členem štábu stavby a jeho působnost na samostatných pracovištích, ubikacích i propagace mimo stavbu byly velmi široká.

⁶¹ SOA Třeboň, KNV České Budějovice, Stavby údolních přehrad 1951-1953, inv. č. 1302, sign. 733.

⁶² TAMTÉŽ.

Dalším předpokladem úspěšné „mediální“ kampaně je dostatečné rozšíření propagačních plakátů. Plakáty, zvláště o velkých stavbách komunismu v SSSR, měly propagovat a motivovat i k práci na stavbách v Československu.

K bodu dva se pojí i bod třetí, a sice zajištění plakátů vlastní stavby. Ty měly být navrhovány podle sovětského vzoru. Hlavní důraz byl kladen a na ústřední plakát, který „...by seznámil všechno obyvatelstvo s velikostí a významem vodních děl v jižních Čechách v povodí Vltavy, a který by také vyjadřoval, že k těmto stavbám bylo možno přistoupiti teprve tehdy, kdy pracující se stali pány ve své zemi.“ Dalším typem plakátu měl již být plakát náborový, který by seznamoval pracující se životem na stavbě i při odpočinku. Doporučovalo se použít fotomontáží. Tento plakát měl získávat nové pracovní síly. A konečně posledním typ by měl popularizovat aktuální problémy stavby, zvláště pracovní výsledky jako celku, skupin i jednotlivců.

K jiné formám propagace se navrhovaly průsvitky do vlaků a autobusů, hesla na prodejní sáčky, pohlednice, nálepky na dopisy a zápalky, diapozitivy do kin, pásy do výkladů a další druhy spotřebního materiálu. Požadavkem bylo i vydávání časopisu, který by se skládal z příspěvků členů Revolučního odborového hnutí (dále ROH), Komunistické strany Československa (dále KSČ) a Československého svazu mládeže (dále ČSM) pracujících na stavbě. Nezbytnou součástí komunistických staveb by mělo být i

Obrázek 3. Agitační plakát VDO.

pravidelné vystupování „kulturních pracovníků“ na stavbě. V lipenském kulturním a propagačním plánu se doporučuje jednání se svazem spisovatelů, se svazem výtvarníků, se svazem hudebních skladatelů, s krajským oblastním divadlem apod.

Vybaveny měly být knihovny a to převážně literaturou o velkých stavbách komunismu v SSSR. „Nutno zajistit na ministerstvu informací, aby tyto knihy byly dány na stavbu přednostně a ve větším počtu,“ uvádí se v dodatku tohoto bodu. A posledním bodem jest zavedení závodního rozhlasu do jídelen, klubů i na pracoviště.⁶³

⁶³ SOA Třeboň, KNV České Budějovice, Stavby údolních přehrad 1951-1953, inv. č. 1302, sign. 733.

Dá se předpokládat, že podobný plán byl vytvořen i pro stavbu Orlické přehrad. V podstatě všechny body popisované v tomto programu se totiž v podstatě s menší či větší obměnou při Orlické přehradě rovněž použily.

Lidé od vody měli informace z první ruky, neustálý proud vorařů zajišťoval i té nejzapadlejší usedlosti v údolí pravidelný přísun informací. Druhá stránka je však jejich kvalita. Ohledně Orlické přehrad bylo vytvořeno velké množství pravd a polopravd, šířily se mýty a vyznat se v nich byl oříšek. Informace, které by umožnily lidem udělat si jasný obrázek o tom, co jim v nejbližších letech hrozí, nebyly. Kolem let 1950 – 1951 se však už vědělo - přehrada bude. Otázkou bylo kde, jak bude vysoká a tedy o kolik se zvedne hladina řeky. A taky jak se k samotné výstavbě postavít. Pasivně čekat? Protestovat? Aktivně se podílet na jejím vzniku a třeba si tak vydělat v kraji s těžko dostupnou prací velké peníze? Nikdo však neměl na přemýšlení moc času. Kolo událostí se začalo točit poměrně rychle. Zvlášť pro obyvatele na jižnějším toku Vltavy, na Lužnici nebo na Otavě, byla představa přestěhování kvůli něčemu, co je tak geograficky vzdálené, velmi tíživá. Nastal proces postupného budování přehrad. A vyklízení přehradní zdrže nabralo stejně tak rychlé obrátky.

4.3 Protesty

Je mnoho důvodů, proč proti Orlické přehradě v podstatě nikdo nevystoupil. Tím hlavním je bezesporu fakt, že v padesátých letech proti vládnímu nařízení protestovat nešlo. *„Ta přehrada byla nutností. Byla v rámci státního programu a ten se musel realizovat. A lidi věděli, že se nemohou stavět proti vládnímu rozhodnutí, brali to jako nutné zlo. A tak nikdo nic neřekl, přestože nikdo z lidí by pro přehradu ruku nezvedl. Nikdo, ani jeden,“* vystihuje atmosféru oblasti a doby František Pták.⁶⁴ Lidé věděli, že o případném zastavení nevítané stavby se dalo s úspěchem pochybovat předem. Mnohé emoce byly rovněž utlumeny skutečností, že spousta lidí dostala na přehradě práci. Přehrada se stala na poměrně dlouhý čas štedrou živitelkou celých rodin, o které se zdejší lidem dříve ani nesnilo.

Jedinou výjimkou se tak stal legendární vorař Vojtěch Husa. Ovšem ani on neprotestoval vůči přehradě samotné, jako spíše vůči její uvažované podobě. *„Tatínek si hodně stěžoval, oběhal spoustu úřadů v Týně a všude jinde a snažil se dokázat, že takhle velká přehrada je nesmysl. Že se bude usazovat bahno, že zanikne voroplavba, že se voda bude*

⁶⁴ Záznam rozhovoru s Františkem Ptákem z Radavy ze dne 6.7. 2005.

vypařovat, že to bude špatné pro rybolov,“ vyjmenovává syn a rovněž bývalý vorař Václav Husa.⁶⁵ „Jenomže všude se mu v podstatě vysmáli,“ dodává.⁶⁶

Z lidí neprotestoval jinak zřejmě nikdo. Jediná organizace, která tak vyjádřila nesouhlas se stavbou Orlické přehrady, byl Státní památkový úřad v Praze. Dopisem z 28. května 1951, odeslaným na ministerstvo školství, věd a umění, ministerstvo techniky, úřad předsednictva vlády, KNV Praha a Národní kulturní komisi, sděluje, že nemůže dát souhlas k návrhu výstavby a to hned z několika závažných důvodů. Provedení stavby by podle památkářů znamenalo:

1. Zničení krajinného prostředí v bezprostředním okolí hradů Orlíka, Zvíkova a Koloděj.
2. Zničení specifických znaků hradních terénů, které dávají smysl jejich fortifikačnímu systému i architektonické formě.
3. Soustavné podmáčení terénů, na nichž hrady stojí.
4. Zničení vltavského kaňonu.
5. Zničení hydrologicky zajímavé kopy na soutoku Vltavy a Otavy.
6. Zničení říčního hospodářství.
7. Zničení lesních porostů.
8. Vytvoření nádrže bahna.

Úřad dále píše, že tyto důvody nejsou konečné a je i mnoho dalších. Vyjadřuje přesvědčení, že „...ztráty kulturní, historické a přírodní by při realizaci projektu sotva byly vyváženy hodnotami novými.“ A tak doporučuje, aby pro získání nových zdroj energie bylo hledáno jiné vhodnější řešení.⁶⁷ Protest však byl spíše symbolický a žádnou větší diskuzi či reakci nevyvolal.

Hlavní vlna odporu proti přehradám totiž již proběhla. Jediná skutečná snaha na jihu Čech výstavbu přehrad zastavit byla vyvolána ONV Týn nad Vltavou. Týn nad Vltavou se původně snažil mít přehradu mnohem blíže než nakonec prosazená varianta kdesi daleko u Zlákovic. Okres chtěl na přehradě vydělat nějaké peníze, pro rozvoj regionu byla vzdálená Orlická přehrada, která přesto velmi citelně zasáhla do městské výstavby, nikterak výrazná. Týn proti přehradám nic neměl. ONV Týn nad Vltavou se dokonce v roce 1946 velmi výrazně

⁶⁵ Záznam rozhovoru s Václavem Husou z Hladné ze dne 14.7. 2007.

⁶⁶ Na naprostou zbytečnost velikosti Orlické přehrady jsou slyšet nářky dodnes. Paradoxně nejvíce mezi stavbaři, kteří sami označují přehradu za „pitomost“, hlavně z důvodu špatně neprojektované elektrárny, která kvůli velké spotřebě vody při plném provozu může běžet průměrně hodinu za den.

⁶⁷ SOA Třeboň, KNV České Budějovice, Orlík, vyjádření národní kulturní komise, zápisy z porad, souhlasy majitelů s prováděním zajišťovacích prací, inv. č. 1302, sign. 733.

přihlásil k výzvam ONV Písek, za účelem podpory veškerých přehradářských aktivit na Vltavě. Obratem v jeho názorech však bylo zjištění, že se v projektech na zamýšlenou přehradou u Slap s plavbou již v podstatě vůbec nepočítá. „*Bude-li projekt realizován, není pochyby, že pro celý jihočeský kraj měla by tato skutečnost nedozírné následky hospodářské. Výstavba přehrad bez plavebního zařízení jest sice označována jako opatření prozatímní, kde dodatečně plavební komory měly by býti snad stavěny. Tento záměr byl by technicky velmi obtížný a prakticky k realizaci dodatečné by již nikdy nedošlo*⁶⁸. Záměr směřuje jasně pouze k uklidnění zájmových oblastí, na splavnění Vltavy závislých. Stavbou přehrad bez plavebních komor stala by se Vltava de facto mrtvým rybníkem bez nejmenší vyhlídky na jakoukoli plavbu,“ vyjádřil své mínění Jiří Šílený, předseda komise pro průmysl, obchod a živnost při Okresní hospodářské radě v Týně nad Vltavou.⁶⁹ Nechuť stavět nákladná plavební zařízení, která umožňovala plavbu nejenom lodí, ale v případě plavebních komor i vorů, investoři stavby nijak neskrývali. Týn nad Vltavou byl jedním z center a tradičních míst, s kterým bylo české vorařství neodmyslitelně spjato. Proto není divu, že zamýšlené stavby, projektované bez jakéhokoliv ohledu k plavbě, ho nemohly toto v té době ještě okresní město nechat klidným. Na základě těchto hlasů podnítil ONV Týn nad Vltavou vznik „Pamětního spisu“, který rozeslalo všem městům a organizacím s třeba i nepatrným vztahem k Vltavě. Týnští rozpoutali rovněž mediální kampaň v rozhlase a v novinách, kde pod titulky jako „Zanikne československá vorová plavba?“⁷⁰ nebo „Naše voroplavba ohrožena“⁷¹ vycházely popisy zanedbaného jihočeského kraje bez silnic a železnic, který jedině řeka Vltava spojuje s civilizovaným světem.⁷² Podporu Týnu vyjádřila valná většina institucí, nicméně ani tato podpora nebyla iniciativě moc platná.⁷³ Výsledkem bylo pouze jakési kompromisní řešení, které však zastáncům plavby moc naději nedalo. Při stavbě Slapské přehrady a přehrad dalších k vybudování splavnovacích objektů, ať už plavebních komor nebo lodních zdvihadel,

⁶⁸ Jak dobrým prorokem byl autor tohoto názoru, se ukázalo třeba při stavbě Orlické přehrady, kdy slibované zařízení na přepravu lodí s výtlakem do 300 tun nebylo nikdy dokončeno.

⁶⁹ Jiří Šílený však pracoval rovněž jako zástupce lodní stavitelské firmy, takže jeho snaha o zachránění plavby na Vltavě nebyla zřejmě pouhou snahou o blaho města a jihočeských obchodníků. SOKA České Budějovice, ONV Týn nad Vltavou, Korespondence se státními, zemskými a okresními institucemi ve věci využití vod a vodních toků (memorandum o výstavbě přehrad, pamětní spis pro zachování splavnosti řeky Vltavy), sign. x/22.

⁷⁰ Svobodné noviny ze dne 25.10. 1948, s. 2 - 3.

⁷¹ Věstník ONV Písek 2, 1947, s. 2.

⁷² Na zájmy vorařů a na splavnost Vltavy vůbec se naposledy dbalo v roce 1943 při stavbě přehrady Štěchovické, ve které byla vytvořena sto čtrnáct metrů dlouhá plavební komora. V roce 1954 se dokončila Slapská přehrada, jež se stala pro plavbu parníků a vorů nepřekonatelnou bariérou. J. ČÁKA, c.d., s. 21.

⁷³ Výjimkou byl ONV Příbram, který zdůrazňoval okamžitou potřebu elektrické energie. S Pamětním spisem nesouhlasily pochopitelně úřady, které se na rozhodnutí o umístění zájmů plavby do pozadí podílely, např. ministerstvo techniky.

nedojde. Přehrady však budou tak umístněny, aby se výstavba plavebních zařízení dala provést později.⁷⁴

Ještě v roce 1956 novinový článek „Dočkáme se splavnění Vltavy“ oslavoval, jak se našel kompromis mezi plavbou a energetikou. Článek dominují popisy důmyslných zařízení, kterými budou lodě přes přehradu přepravovány.⁷⁵ Ani přes Slapskou ani přes Orlickou přehradu se však do dneška jiná než malá sportovní lodička nikdy nedostala.

Zatímco přeprava lodí tak měla alespoň naději, vory Slapy nebo Orlík překonat již nemohly. Poslední plavba pramenů po Vltavě se tak datuje 12. zářím 1960, i když údajně se stavenišťem Orlické přehrady proplouvalo ještě o dva týdny později.⁷⁶ Pozdější výskyt vorů na Vltavě byl již jen pro účely filmu, televize či muzejní dokumentace.

⁷⁴ SOkA České Budějovice, ONV Týn nad Vltavou, Korespondence se státními, zemskými a okresními institucemi ve věci využití vod a vodních toků (memorandum o výstavbě přehrad, pamětní spis pro zachování splavnosti řeky Vltavy), sign. x/22.

⁷⁵ Nové Příbramsko ze dne 19.4. 1956, s. 4.

⁷⁶ Srov. J. ČÁKA, c.d., s. 21; Václav ŠOLC, *Poslední vory na Vltavě*, Český lid 48, 1961, s. 46 – 48.

5. Vykupování a náhrada za zatápěné objekty

Žádný zásah do života lidí ve středním Povltaví nebyl nikdy tak významný jako právě stavba přehrady a s ním spojené vysídlení. To bylo rozhodně nejcitlivější věcí ve vztahu úřadů a místních obyvatel. Pochopitelným zájmem obou dvou stran byla spokojenost na obou stranách. V cestě však stála snaha co nejvíce ušetřit. Obyvatelstvo nemělo být nijak přehradou postiženo, ale zároveň nebylo možno každému postavit nový dům, z pohledu postižených nejlépe přesně takový, jaký měli před zatopením, případně lepší. „Řekli jsme jim: „*To co máme, to nám postavte. To jsme byli naivní....*“,“ říká dnes František Pták, dříve obyvatel osady Radava.⁷⁷

System výkupů již však měl v době výstavby Orlíka své zažité mechanismy, zkušenosti z předchozích staveb se investorovi hodily. Nedávno se vysídlovalo – i když v mnohem menším rozsahu – na Lipně a hlavně na nedalekých Slapech. Už před výstavbou Slapské přehrady ministerstvo techniky ujistilo na informativní schůzce vlastníky nemovitostí, že „...*nebude postupováno tvrdě, nicméně si všichni postižení zájemci musí uvědomiti, že musí přinést nějakou obět, neboť finanční situace státu není nejlepší.*“⁷⁸ V řadách majitelů domů v zátopovém území Slapské přehrady panovaly oprávněné obavy. Vždyť před zahájením Slap nebylo spouště majitelům zaplavených štěchovických pozemků peněžité odstupné stále ještě vyplaceno. A když vyplaceno bylo, tak ve válce znehodnocenými penězi.

Obyvatelé Orlické zdrže zřejmě neměli o potížích slapských natož štěchovických vysídlenců ani ponětí. A pokud ano, vykupování nemovitostí na Orlíku stejně nakonec probíhalo poněkud jinak. Plány, které byly vyhotoveny k výkupu nemovitostí na Orlíku již v roce 1952, vycházely podle vzoru výkupů předchozích. Dosud nikde se však v rámci výstavby vodního díla nepočítalo s výstavbou náhradních domků. Podle tehdejšího ustanovení totiž bylo možno za vykoupené nebo vyvlastněné nemovitosti poskytnout jen náhradu peněžitou. Poskytnutí náhrady ve formě výstavby náhradních objektů nákladem investora VDO tak původně mohlo být navrženo vládě a to jen ve zcela výjimečných případech. Tímto výjimečným případem mohl být veřejný nebo politický zájem či místní hospodářská nebo situace. Porada subkomise pro zajištění potřebných nemovitostí a práv pro projekt VDO ze dne 22.11 1954 však uznala, že situace v zaplavované oblasti Orlík je natolik specifická, že „...*vzhledem k rozsahu díla a k hospodářským a politickým aspektům, bude nutno postarat se*

⁷⁷ Záznam rozhovoru s Františkem Ptákem z Radavy ze dne 6.7. 2005.

⁷⁸ SOkA České Budějovice, ONV Týn nad Vltavou, Korespondence se státními, zemskými a okresními institucemi ve věci využití vod a vodních toků (memorandum o výstavbě přehrad, pamětní spis pro zachování splavnosti řeky Vltavy), sign. x/22.

o výstavbu náhradních objektů. “ Ovšem náhradní objekty měly být stavěny jen pro dělníky, kteří najdou v oblasti dostatek pracovních příležitostí a dále pro zemědělce, jimž zbylá zemědělská půda dá možnost plné obživy. Neměly se tedy mimo jiné stavět důchodcům „...s výjimkou případů, kdy by docházelo ke značným tvrdostem.“ ⁷⁹

S požadavkem výstavby došlo ke splnění požadavků národních výborů, které poukazovaly na fakt, že pokud lidé dostanou peníze a zakoupí si domky podle vlastního uvážení, nebylo by pak možno plnit „hospodářsko-politické úkoly“.

Toto řešení však nebylo přijato jednomyslně, panovaly obavy ze stížností lidí, kteří byli postiženi přehradou Slapskou. Panoval strach, aby tito jinou přehradou postižení lidé „...nepoukazovali na příznivější řešení u stavby VDO“. Pro vysídlence ze Slap se náhradní domky nestavěly, dostávala se pouze náhrada v penězích nebo se náhradní objekt mohl postavit svépomocí.⁸⁰

Plánů kolem vysídlení a umístění obyvatel ze zdrže však existovalo mnohem více. Z roku 1952 pochází nápad vybudovat společné obrovské sídliště v Milešově, konkrétně v osadě Na Hřebenách, jenž by bylo společné pro lidi vysídlené ze zatopených obcí tak i pro pracovníky na přehradě.⁸¹

Rovněž se velmi vážně uvažovalo o možnosti, že všichni vysídleni by mohli být přestěhováni do pohraničí. To byl hlavně záměr KNV České Budějovice, který nabádal, aby „...přesvědčovací akcí a upozorněním na velké výhody, které strana a vláda poskytuje při osídlování pohraničí, bylo docíleno toho, aby co největší počet přesídlenců byl pro pomoc pohraničí získán. V této přesvědčovací kampani vidíme stěžejní úkol lidosprávy, který bude vyžadovat mimořádně schopných a uvědomělých kádrů.“⁸² To však bylo v naprostém rozporu s potřebami okresních národních výborů. Ty požadovaly bezpodmínečné zachování stavu osídlení, jinak by hrozilo neplnění základních hospodářských úkolů. Rovněž s přihlédnutím k potřebě pracovních sil při výstavbě vodního díla bylo nutno v tomto prostoru obyvatelstvo zachovat. Do pohraničí se tak skutečně snad nikdo z vysídlenců neodstěhoval.⁸³

⁷⁹ SOKA České Budějovice, ONV Týn nad Vltavou, Korespondence se státními, zemskými a okresními institucemi ve věci využití vod a vodních toků (memorandum o výstavbě přehrad, pamětní spis pro zachování splavnosti řeky Vltavy), sign. x/22.

⁸⁰ SOKA Písek, ONV Milevsko, VDO, Všeobecné, výhledový plán, plnění přehrad ve věci přesídlení obyvatelstva, potřebné zemědělské pozemky pro VDO, zábor pozemků, přesídlení obyvatelstva v I. a II. etapě, požadavky náhradních bytů, výstavba náhradních bytů 1952 - 1960, inv. č. 1106, sign. 335.

⁸¹ TAMTÉŽ.

⁸² SOA Třeboň, KNV České Budějovice, Orlicko, vyjádření národní kulturní komise, zápisy z porad, souhlasy majitelů s prováděním zajišťovacích prací, inv. č. 1302, sign. 733.

⁸³ TAMTÉŽ.

V rámci snah po ušetření se hledaly i volné objekty v okolních okresech, které by se po vykoupení a po případných drobných úpravách mohly nabídnout vysídlencům. Krajský národní výbor v Českých Budějovicích proto obesílal příslušné ONV s prosbou, o zjištění možných volných usedlostí. ONV se tak obracejí na MNV, aby ihned nahlásily všechny neobydlené budovy a zemědělské usedlosti, které jsou schopny obývání a na kterých lze obstojně vést hospodářství a které by nemusely být opravovány nákladnými investicemi. Průzkum však přinesl jasný výsledek – žádné prázdné domy či alespoň byty v celém rozsáhlém území částí okresů Písek, Příbram, Milevsko a Týn v podstatě nebyly. Snad jen několik volných domků po lidech, kteří nedávno zamířili právě do pohraničí, ale u nich většinou chyběla jistota, zda se rodiny ještě nevrátí, a pak několik domů, které nikdo neobýval už mnoho let.⁸⁴

Paralelně s hledáním nejvhodnějších způsobů vysídlování se konaly první informační schůzky s majiteli ohrožených usedlostí. „*Již od roku 1953 probíhaly zde přesvědčovací akce, které se zde místy setkávaly s nepochopením a roztrpčením,*“ píše Iva Heroldová, pracovnice ČSAV, sledující v rámci národopisného výzkumu osídlení a obyvatelstvo v záplavové oblasti.⁸⁵ Systém přestěhování místních obyvatel byl nakonec veden třemi směry – výstavbou nových sídlišť ve vesnicích v blízkém okolí⁸⁶, vyplacením finančních prostředků s možností zakoupit si nové obydlí kdekoliv či si případně postavit nový domek svépomocí.

Rozhodnutí obyvatel při vysídlení byla různorodá. Faktorů, které ovlivňovaly jejich rozhodnutí, bylo hned několik. Nezanedbatelný vliv měly především příbuzenské a přátelské vztahy s někým, kde bylo možno nechat si postavit investorem VDO nabízený „orlický“ domek.⁸⁷ Dalším motivem k rozhodnutí o místě přesídlení bylo povolání. Původní záměry chtěly rozdělit obyvatele právě podle tohoto faktoru. Zemědělci a lesní dělnictvo mělo přecházet do obcí Bohostice, Smolotely, Pečice a Zbenice. Zaměstnanci v dolech se měli přestěhovat do nově budovaného sídliště Březové Hory, kameníci do obce Kozárovice a okolí. Se stavebními dělníky, pokud by byli zaměstnáni v pomocných pracích na VDO, se počítalo s umístěním do Solenic, kde by po skončení stavby mohli pracovat jako pomocná práce pro elektrárnu a lesnictví. Osoby přestárlé, důchodci a invalidé, pokud již nebyly

⁸⁴ SOkA Písek, ONV Milevsko, VDO, Všeobecné, výhledový plán, plnění přehrady ve věci přesídlení obyvatelstva, potřebné zemědělské pozemky pro VDO, zábor pozemků, přesídlení obyvatelstva v I. a II. etapě, požadavky náhradních bytů, výstavba náhradních bytů 1952 - 1960, inv. č. 1106, sign. 335.

⁸⁵ A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlík, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlík, Osídlení a obyvatelstvo, sign. KVH 12.

⁸⁶ Například Orlické Zlakovice – Klučenice, Velký Vír – Kozlí, Těchnice – Bohostice.

⁸⁷ Typ domu, který VRIS stavěl vysídlencům, se jmenoval podle účelu, ke kterému byl navrhnout - „Orlík“.

schopny vykonávat přiměřené zaměstnání, přesídlily by spolu s rodinami pracujících, výjimečně by se umístily v sociálních ústavech nebo v místech podle vlastní volby.⁸⁸

Pochopitelně role touhy a pocitu sounáležitosti s daným místem přiměla většinu lidí být svému dřívějšímu bydlišti a tedy známé krajině a řece co nejbliže. Dobře to ví i paní Božena Hladíková, rozená Kotheilová. „*Rodiče se rozhodovali sami, my jsme je nijak neovlivňovali. Jen starší sestra se je snažila trochu dostat k Protivínu, kde sama bydlela.*

Obrázek 4. Stěhování občanů z Podskalí.

sama bydlela. Ale oni si asi slibovali život mezi známými lidmi, na rovině, u svých polí. Dobře se rozhodli ti, kdo si nechali dům proplatit, dovedli opustit svoje rodná místa a začít život jinde – alespoň po všech těch našich zkušenostech,“⁸⁹ tvrdí paní Hladíková.

Rozhodnutí bylo na každém. Mnoho lidí na nic nečekalo a začalo si rychle vybírat domky v okolí, které byly k mání. Nelze se proto divit, že trh s byty se velmi rychle vyčerpал a spousta lidí, kteří náhradní domek odmítli, měli poté velké problémy se sehnáním odpovídajícího bydlení. Byla to poměrně nervózní hra. Ne vždy vyhrával ten, který rychle získal nedaleký byt, ne vždy vyhrál ten, který čekal a vyjednával s úřady do poslední chvíle. Rozdíly ve stěhování jednotlivých rodin byly až několik roků. Vedle trosk již zbouraného stavení stál domek plný malých dětí, jejichž rodiče stále ještě nevěděli, kam že to vlastně nakonec zamíří.

Ze tří možností bylo bezpochyby zpočátku nejvíce využíváno přestěhování se do domků, které se budovaly v obcích v blízkosti budoucího jezera. Pověštinou se jednalo o malou kolonii jednoho, dvou či tří domků, tři větší sídliště vznikla pouze v Klučenicích, Milíně a Bohosticích. Větší bytovky pro vystěhovalce se postavily v Milevsku a Milíně. V tomto případě se jednalo o bytovky, které byly primárně zaměřené na starší lidi a na přechodně ubytované vystěhovalce, kteří byli i u Vltavy v nájmu. Finanční náhrada v tomto případě nebyla žádná.

⁸⁸ SOkA Písek, ONV Milevsko, VDO, Všeobecné, výhledový plán, plnění přehrady ve věci přesídlení obyvatelstva, potřebné zemědělské pozemky pro VDO, zábor pozemků, přesídlení obyvatelstva v I. a II. etapě, požadavky náhradních bytů, výstavba náhradních bytů 1952 - 1960, inv. č. 1106, sign. 335.

⁸⁹ Rodiče paní Hladíkové si nakonec nechali postavit domek od VDO v Kožlí. Záznam rozhovoru s Boženou Hladíkovou, rozenou Kotheilovou, z Velkého Víra ze dne 7.8. 2006.

Menší počet lidí zvolil vyplacení svých nemovitostí v penězích, z kterých si následně pořizovali vyhlédnutý objekt, povětšinou v blízkém okolí. Pokud výše finanční částky, kterou byli majitelé zatopených usedlostí odškodněni, nestačila, mohli požádat odbor výstavby o zvýšení finančních prostředků na zakoupení domku, případně na nutnou opravu zakoupeného objektu. Tato možnost byla hojně využívána a skoro každý, kdo se rozhodl pro zakoupení si vlastního domku, se pokusil peníze navíc vyjednat.

Lidé, kteří se spíše snažili najít si nový domov sami a nechtěli nechat svou budoucnost na státu, byli většinou starší generace a pak hlavně ti, kteří za svou usedlost získali dostatek finančních prostředků na zakoupení již hotového domu, majitelé pensionů, větších statků či novějších vilek. Probíhaly znalecké posudky jednotlivých domů a na základě výsledků byly oznamovány výkupní ceny. Ty zřídka přesáhly 50 000 Kčs, natož snad 120 000 Kčs, což byly průměrné náklady na výstavbu jednoho náhradního domku. Vzhledem k tomuto výraznému nepoměru mohly okresní národní výbory povolit mimořádnou výjimku a tou byla částka, která bude rozdílná mezi pořizovací cenou náhradního objektu a vyšší odhadní částky, na kterou byla oceněna vyvlastněná nemovitost. Avšak postupem času, kdy se nabídka domů snižovala a lidé stále neměli nic vyhlédnutého, se výše výjimky určovala zřejmě odhadem. To pochopitelně zadělávalo na budoucí problémy.

Výjimku rovněž nemohl dostat každý. ONV mohlo povolit mimořádnou náhradu pouze tehdy, budou-li shledány okolnosti hodné zvláštního zřetele. *„Takovými okolnostmi jsou sociální a majetkové poměry a třídní příslušnost majitelů vykupovaných nemovitostí,“* konstatuje se v instruktážním dopise českobudějovického KNV.⁹⁰ *„...vzhledem k tomu, že nejde o osobu nepřátelskou k dnešnímu zřízení, ani osobu nepocházející z kapitalistické rodiny, navrhuje se jejich požadavkům vyhovět,“* píše se v jednom z posudků při odhadu výkupní ceny objektu.⁹¹

Přidělování výjimek však probíhalo v každém okrese jinak. Mimo bývalých živnostníků nebo nepřátelům režimu nebyla původně přiznána výjimka i lidem, kteří ve stavbách nebydleli a domek pouze pronajímali. Mnohde však nařízení nerespektovali. *„Vzhledem ke sjednocení praxe postupu při provádění odhadu nemovitostí ze zátopového území ve všech zúčastněných okresech, navrhuje se změnit toto rozhodnutí. Vhledem k tomu, že zatápěné objekty byly osobním majetkem vlastníků, odstraňuje se tímto zároveň stav, který oni pociťovali jako osobní tvrdost a nespokojenost,“* zdůvodňovali na milevském ONV, kde

⁹⁰ SOA Třeboň, KNV České Budějovice, Orlick, vyjádření národní kulturní komise, zápisy z porad, souhlasy majitelů s prováděním zajišťovacích prací, inv. č. 1302, sign. 733.

⁹¹ SOKA Písek, ONV Milevsko, VDO, Zprávy pro radu ONV, inv. č. 1105, sign. 334.

výjimky do té doby nevypláceli, proč budou „přilepšovat“ vlastníkům nemovitostí i oni. Postupné uvolňování kritérií pro získání výjimek vedlo k tomu, že v posledních dvou letech před stavbou ji získal v podstatě každý.

Ve výši výjimek, alespoň při sledování těch, které udělovala komise složená ze členů ONV Milevsko a to náměstka předsedy ONV Kloboučnicka, vedoucího odboru pro výstavbu Štorka a právníka ONV Koláře, lze jen stěží nalézt jakýkoliv systém. Lidem, jejichž odhadní cena domku se pohybovala kolem 10 000 Kčs, se zvyšovalo zhruba na výši kolem 25 000 Kčs. Pokud byla odhadní cena kolem 20 000 Kčs, lidé dostali zhruba kolem 55 000 Kčs. Většinou se tedy výjimky řídili podobnou geometrickou řadou, nicméně mnohdy jsou výjimky skutečně „výjimečné“. Ani jinde nebyla však praxe jiná a není proto divu, že si režim po ukončení celé akce na výkup objektů znovu posvítíl.⁹²

Desetiprocentním zvýšením odhadní ceny původní ceny vykupovaného objektu hradil investor i náklady spojené s vyhotovením kupních smluv a další poplatky, které vysídlení platili při koupi náhradních domků nebo hospodářství.

Nemovitosti, jichž bude zapotřebí pro stavbu vodního díla, budou vykoupěny. Tam, kde by nedošlo k dobrovolné dohodě mezi investorem vodního díla a vlastníky, hrozilo, že budou příslušné nemovitosti vyvlastněny.⁹³ K tomu však na Orlíku zřejmě nikdy nedošlo, i když v mnohých případech se již o vyvlastnění velmi vážně uvažovalo. Zvěsti o vyvlastnění byly nátlakovou formou na urychlení stěhování, nespokojení lidé zase hrozili dopisy vládě či prezidentovi. To byly jediné vyšší instance, na které spoléhali. „*Nebude-li nám vyhověno, budeme muset se obrátit přímo na vládu ČSR,*“ hrozili manželé Syrovátkovi z Červené nad Vltavou, kterým ONV Milevsko nechtělo postavit náhradní rodinný domek v Temešváru.⁹⁴ Ani v tomto a ani dalších případech však bylo obrácení na nejvyšší státní instituce zbytečné a došlo jen k potvrzení rozhodnutí, která předtím vydal příslušný okresní či krajský výbor.

Ale ani těm, kteří se rozhodli najít si domek sami, VRIS peníze na ruku přímo nedal. Proplácel je rovnou prodávajícímu, s kterým se vysídlení na koupi dohodli, či je ukládal do finančního ústavu, z kterého se mohly vybrat pouze na vyžádání. Při rozhodnutí stavět posílal peníze státní stavební správě, která prováděla stavby náhradních objektů.

Poslední možností, nepříliš využívanou bylo postavení si z obdržených peněz vlastní domek. Do novostaveb se však téměř nikdo nepouštěl. Kdo chtěl nový domek, tak si ho

⁹² Srovnej 8.3 Úplakáři od vody.

⁹³ SOA Třeboň, KNV České Budějovice, Orlík, vyjádření národní kulturní komise, zápisy z porad, souhlasy majitelů s prováděním zajišťovacích prací, inv. č. 1302, sign. 733.

⁹⁴ SOKA Písek, ONV Milevsko, VDO, Ocenění budov a pozemků na území katastrálních obcí Jetětice a Chrást, sign. 336.

nechal postavit. Vzhledem k tomu, že náklady na investorem VDO stavěný domek přesahovaly přes veškerou snahu 100 000 Kčs, těžko mohla většina z odškodněných lidí pomýšlet na stavbu domku nového.

Zajímavé je sledovat vývoj jednání a událostí v konkrétních obcích. Rok 1953 byl rok prvního jednání s občany Těchnice. Schůze se konala v hostinci a podle místního kronikáře byla velmi hojně navštívena. Zemědělcům bylo přislíbeno, že dostanou náhradu za své pozemky podle odhadu z roku 1939, lidem, kteří dojíždí do práce, se přislíbilo vystavět domek, tam kam dojíždí, a důchodci měli být posláni do ústavů pro přestárlé. První takováto schůzka se konala v létě 21. července 1953.⁹⁵

Obrázek 5. Těchnice, kresba vesnice z obecní kroniky.

Na další schůzce jen o několik týdnů později, v srpnu 1953, však Těchničtí podobné vyrovnání odmítli. Společně s několika rodinami ze Zbenických Zlákovic totiž požadovali společné přesídlení do osady, která podle jejich požadavku měla vyrůst nedaleko od tehdejší Těchnice, a sice „Na skladech“ u Laviček.⁹⁶ Nové sídliště by pak opět mělo nést jméno Těchnice. Tento požadavek podpořila petice, kterou podepsala většina obyvatel a která se následně odeslala na ONV Příbram.⁹⁷

Projekt však nikdy nebyl uskutečněn. Jedním z důvodů byla i ztráta zájmu samotných Těchnických o takovéto řešení. Vzhledem k tomu, že již od roku 1951 se v podstatě nedalo na polích normálně a bez rizika hospodařit, byli nuceni zdejší lidé hledat si náhradní domky co nejdříve. Neměli čas čekat na nové „Těchnice“. Na dalším jednání z 23. dubna 1954 tak již požadavek na společnou obec nezaznívá.

26. a 27. srpna 1954 přijeli úředníci z ONV Příbram, ONV Milevsko, ONV Písek a

⁹⁵ SOKA Příbram, Obecní úřad Těchnice, Pamětní kniha obce Těchnič 1922-1953, s. 176 - 177.

⁹⁶ Vybudování společné obce požadovali i lidé z Orlických Zlákovic, z finančních důvodů však byl požadavek zamítnut.

⁹⁷ SOKA Příbram, Obecní úřad Těchnice, 1933-1954, Protokoly o schůzích zastupitelstva, nezpracováno.

zástupce ministerstva práce do Těchnice opět. Na bodu programu bylo vyjednávání o přáních jednotlivých lidí, kde a v jakém rozsahu bude jim možno přidělit, vyměnit nebo vystavět nové bydliště. Mnozí si již v této době své nová bydlení našli a vyjednávali tak o převedení finančních prostředků za jejich dům do finančního ústavu. Zemědělci byli vyrozuměni, že za svou půdu nejvyšší jakosti dostanou 50 halířů na 1 m², jinde méně. Ovocné stromy, studny a kanalizace, vodní přechody nebo třeba i hnojiště nejsou do této ceny započteny a hradily se zvlášť.

Velmi výstižně popisuje jednání s občany Těchnice zlákovická kronika. Ta nejprve popisuje, jak se na první schůzi s občany sepsaly protokoly, kam by se kdo chtěl přestěhovat, a občané uváděli Milín, Bohostice a další obce, jiní, že si domek koupí sami. *„Zdalo se, že věc přestěhování je vyřešena,“* pokračuje Pamětní kniha, *„ale nebyla. Při dalších schůzích se ukázalo, že občané jsou nejednotní a že nevědí, kam a jak by to bylo lepší.“*⁹⁸ Některé požadavky lidí na výstavbu domku v nějaké obci byly zamítnuty. Lidem bylo zprvu doporučeno a poté i nařízeno, aby si zvolili některé z větších sídlišť, a sice Klučenice, Bohostice, případně Milín.

Předběžný průzkum, který byl mezi lidmi prováděn v letech 1953-1954 za účelem zjištění požadovaných způsobů nahrazení zatápěných objektů, se později ukázal být dvojsečnou zbraní. Lidé totiž již tehdy uvedly pevné místo, ve kterém chtějí nechat vystavět náhradní domek. Později se však v rámci úsporných i jiných opatření rozhodlo na těchto roztroušených místech nestavět a spíše se soustředit na větší sídliště. Stavba ojedinělých domků by se VRISu finančně nevyplatila. Nespokojení lidé však pak stále argumentovali oním svým prvotním požadavkem a cítili se dotčeni.

Jednotlivé technické usedlosti začalo VRIS vykupovat na jaře roku 1956. Podle zápisu z kroniky byli *„...všichni majitelé usedlostí, které jim byly vykoupeny, byli jednáním členů komise i s odhadní cenou svých usedlostí velmi spokojeni.“*⁹⁹ Na výkupu nejvíce vydělali nemajetní tkz. baráčníci, lidé s nejhoršími, často polodřevěnými chalupami. Za své domky s odhadní cenou průměrně hluboko pod 30 000 Kčs získávali domky zcela nové, jejichž stavební náklady byly zhruba trojnásobné. Třináct méně majetných rodin z Těchnice tak s výstavbou nového domku souhlasilo. Ostatní se rozhodli ke koupi domku staršího. To byl krok poměrně riskantní. Místní kronikář Vojtěch Bolina k tomu dodává: *„Jak dobře učinili ti skromní, nenároční jednotlivci, kteří hned po podepsání smlouvy a prodeji koupili si i za menší cenu domek a zbývající obnos použili na poplatky z převodu a opravy koupeného*

⁹⁸ SOKA Příbram, Obecní úřad Orlické Zlákovice, Pamětní kniha 1922-1957, s. 165.

⁹⁹ TAMTÉŽ, MNV Těchnice, Obecní kronika 1954 – 1957, s. 46.

domku. Mnozí špekulanti se však opozdili a teď mají starosti, že ani nespí. Mnozí chtěli za cenu své chajdy koupiti domek o 2-3 místnostech se zavedenou elektrikou, s vodovodem, s koupelnou, požadovali, aby při domku byla zahrádka s ovocnými stromy, aby byli blízko lesu, blízko městu a autobus aby jim zastavoval přímo u stavení. Mnoho, velmi mnoho si mnozí vybírali! Doba vystěhování se stále zkracuje, vše lepší a vhodné je vykoupeno a tím vzrůstají stále nové a další starosti těmto vybíračům.¹⁰⁰

Vykupování skončilo v Těchnici již v roce 1957 bez výraznějších komplikací, toho roku byl Těchnici odebrán status obce a stala se pouhou osadou.

Největší spádovou oblast a rovněž nejvíce lidí zasažených povodní sídlilo v okrese Milevsko. Nejrozsáhlejší agendu měly tedy úřady tamního ONV. Ředitel odboru výstavby Miroslav Štokr, jenž měl věci spojené s vystěhováváním lidí ze zátopového území v milevském okrese na starosti, byl muž poměrně trpělivý a na různé vrtochy lidí od vody měl pochopení. Nejednalo se vždy o lehkou práci. Hrála se hra nervů, kdo nejvíc vydělá. Navíc neustále ohlížení na to, co dělají a jak postupují sousedé, dostanou-li více či méně, vezmou-li si domek nebo peníze, to byla pochopitelně nejdiskutovanější záležitost v osadách a vsích. Proto není divu, že se požadavky lidí neustále měnily. Často se konečný požadavek změnil i třikrát, než konečně došlo na stěhování.

Lidé často hledali nový dům, zároveň si ovšem v případě neúspěchu pátrání nechávali otevřenou i druhou možnost, a ač výbory tlačeni, nechtěli se definitivně vyjádřit. Jednání s úřady se tak patřičně protahovala a často se rozhodovalo až v letech 1959 či dokonce 1960. Charakteristickým případem jsou manželé Krekulovi, kteří obývali domek čp. 2 v osadě Podolsku, spadající pod obec Podolí a okres Milevsko. Pan Václav Krekule byl zemědělcem a příležitostným zedníkem, spolu s manželkou vlastnil hospodářské stavení a 5 až 6 ha zemědělské půdy. V dotazníku nazvaném „Šetření o zajištění podkladů pro náhradní osídlení

Obrázek 6. a 7. Orlické Zlákovice, stěhování obyvatel.

¹⁰⁰ SOkA Příbram, MNV Těchnice, Obecní kronika 1954 – 1957, s. 96 - 97.

obyvatel dotčených zátopou vodního díla „Orlík“ vyslovil přání, aby mu byl vystavěn domek v Podolí, aby cena postaveného domku nebyla vyšší než odhadní cena jeho nynějšího majetku,¹⁰¹ aby se nezadlužil. Za zatopené pozemky požadoval pozemky nové a to ve stejné vzdálenosti a bonitě, jako pozemky, které doposud vlastní. Zároveň požadoval, aby byl účasten při projednávání všech detailů při stavbě jeho náhradního domku. A posledním požadavkem bylo, že jakmile bude povoleno stavět u přehrady na Podolsku, tak od té chvíle tam bude moci stavět i on, případně jeho děti. Bylo to poměrně dost požadavků a již tento dotazník z 16. prosince 1954 naznačil, že jednání s panem Krekulem nebudou jednoduchá.¹⁰²

Poté si Krekulovi místo, kde by chtěli v budoucnu zakořenit, rozmysleli a zvolili Písek. Další běh věcí se rozběhl až na začátku roku 1957, kdy ONV v Milevsku informovalo rodinu Krekulových, že je pro ně uvažováno s výstavbou rodinného domku se záhumenkovým příslušenstvím v Podolí, s tím, že v Písku se v dohledné době se stavbou domků pro vysídlence nepočítá. Krekulovi se mají k návrhu do 14 dnů vyjádřit, zda s návrhem souhlasí či nikoliv. Manželé se však nerozhodli ani do konce roku, jak oznamoval už lehce znepokojený Miroslav Štokr v dopisu zaslanému VRISu. Dokonce ani rok 1958 na stavu nic nezměnil. Až na začátku roku 1959 vydal Václav Krekula prohlášení, že za svůj objekt žádá finanční náhradu. Ovšem jen za určitých podmínek. A sice, že mu bude vyplacena celá odhadní cena objektu nesnížená v poměru 5:1,¹⁰³ tedy celých 120 000 Kčs. A to na základě toho, že mu nebylo umožněno nechat si postavit náhradní domek v Písku, kde v současné době pracuje jako silniční zaměstnanec. Krekulovi si našli domek v Čížové u Písku. ONV Písek však prodej domu zamítl s tím, že v uvedeném domě je sídlo lékaře a proto ho ve veřejném zájmu koupí Okresní ústav národního zdraví v Písku. Již 29. ledna tak na úřadě odboru výstavby ONV Milevsko požaduje Václav Krekule opět zvýšenou částku - 140 000 Kč a to proto, aby si mohl rodinný domek postavit sám. Pokud mu navíc zůstane materiál z demolovaného objektu, nebude již žádat dalších prostředků na zakoupení zahrady, v opačném případě požaduje dalších 10 000 Kčs.

Nemovitost malého zemědělce Václava Krekuleho byla soudním znalcem odhadnuta na 24 776 Kčs v již převedené měně. Spolu s hodnotou ovocných porostů to dohromady dávalo 34 598 Kčs. Požadavek byl tedy o více než 100 000 Kčs větší. Odbor výstavby rady ONV

¹⁰¹ Dotazník byl vyplňován v roce 1954, pan Krekule zřejmě ještě nebyl informován, že za náhradní domky se nic neplatí a odhadní cena původní nemovitosti v tomto případě nerozhoduje.

¹⁰² SOkA Písek, MNV Podolí, Vodní dílo Orlík, nezpracováno.

¹⁰³ Měnová reforma proběhla v Československu v letech 1953. Mnoho objektů tak z důvodu dříve hotových odhadů bylo odhadováno v měně staré, což usnadňovalo práci. Výsledná suma se poté dělila pěti.

Milevsko se rozhodl na podkladě usnesení rady ONV Milevsko udělit panu Krekulovi výjimku a zvýšil kupní cenu nemovitosti na částku 100 000 Kčs.

Pan Krekule se však odvolal. Sice ustoupil ze svého posledního požadavku, nicméně požadoval alespoň 120 000 Kčs. Odvolání řešil již KNV v Českých Budějovicích. A 25. dubna o případu rozhodl: „*Při místním přešetření celé záležitosti dne 2.4 1959 bylo sledováno, že přiznaná finanční náhrada za objekt jest odpovídající. Aby však byla odstraněna výjimkou případná tvrdost oproti ostatním vykupovaným objektům, pozměňuje se rozhodnutí odboru výstavby a vodního hospodářství rady ONV v Milevsku v tom smyslu, že výjimkou přiznaná náhrada 100 000 Kč zvyšuje se do výše 120 000 Kčs s podmínkou, že náhradní výstavba rodinného domku bude manžely Krekulovými zadána a provedena odborným stavebním podnikem dodavatelským způsobem.*“¹⁰⁴

Pan Krekule tedy dosáhl svého. Nicméně jeho příběh nekončí. On se totiž nakonec rozhodl nestavět. A navíc již v září stejného roku oznamuje na ONV Milevsko, že si sjednal koupi domku v blízkosti Prahy. Krekule vysvětluje, že kdyby se rozhodl domek si vystavět, stálo by ho to minimálně 140 000 Kčs, navíc by musel vynaložit vlastní práci a byl by tak zaneprázdněn. Cena u Prahy

Obrázek 8. Podolsko.

vyhlédnutého domku byla 120 000 Kčs. „...navíc je povinnost zaplatit veškeré výdaje a poplatky ve výši cca 14% z ceny objektu a to znamená, že 17 000 Kčs jsem povinen zaplatit sám ze svého. Vzhledem k tomu, že všem ostatním přesídlencům z povodí Vodního díla Orlík bylo umožněno tamním odborem zakoupiti si náhradní objekty i ve vyšších částkách než je mnou požadováno, pevně věřím, že mé žádosti bude vyhověno,“ formuloval Krekule další žádost o zvýšení finančních prostředků.¹⁰⁵

Případ rodiny Krekulových byl již jeden z vůbec posledních. Krekulovi věděli, že mnozí získali peněz ještě více, i když základní odhady jejich nemovitostí byly zhruba podobné. Měli

¹⁰⁴ SOkA Písek, MNV Podolí, Vodní dílo Orlík, nezpracováno.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ.

srovnání a dokud nedosáhnou tolik, kolik dostali nejlépe ocenění sousedé, byli připraveni bojovat. Boj o víc peněz tak nevzdávali až do konce.

Do hry se však znovu vrací KNV České Budějovice. Po získání informace, že manželé Krekulovi sami stavět nebudou, což byla podmínka k získání oněch 120 000 Kčs, snižuje opět tuto částku na 100 000 Kčs, dříve určenou ONV Milevsko.

A tak se Krekulovi zase nestěhovali. Ztráta 20 000 Kčs byla příliš citelná. Čas však na nikoho nečekal, přehrada se měla začít napouštět v podstatě za pár měsíců a celá čtyřčlenná rodina byla stále v Podolsku bez jakékoliv představy o budoucnosti.

Krekulovi se tedy rozhodli opět stavět, tentokrát na Hradišti u Písku. Nový domek měl vyjít na 140 000 Kčs, snížení nákladů mělo zajistit dodání materiálu z domu v Podolsku, o jehož vydání přišel Václav Krekule žádat přímo na Ředitelství výstavby, rozvoje a správy vodohospodářských děl do Prahy.

Ze záměru stavět na Hradišti však sešlo. Krekulovi dostali dopis, že 30. dubna 1960 je poslední termín, do kdy se musí vystěhovat. Ředitelství vodohospodářských děl v Praze se již vyslovalo pro úplné vyvlastnění objektu bez náhrady. Krekulovi bez výsledku požadovali navýšení vyplacené částky ve stížnosti, kterou zaslali kanceláři prezidenta republiky.

Poslední jednání 20. února 1960 tak inicioval odbor výstavby ONV a to proto, aby „nemuselo dojít k vyvlastnění majetku ve prospěch ŘVD a aby byla sepsána kupní smlouva, která na usnesení rady ONV Milevsko byla sepsána za kupní cenu 100 000 Kčs.“ Po dlouhém jednání manželé Krekulovi prohlásili, že podepíší. Musí však jim být přiznána částka 100 000 Kčs plus poplatky, které bude nutno uhradit při koupi náhradního objektu. Pokud jim dotace na poplatky v hodnotě 10 000 Kčs přiznána nebude, požadují výstavbu náhradního rodinného domku.¹⁰⁶

Dotace jim skutečně přiznána nebyla, ONV Milevsko jejich požadavek zamítlo a i ono navrhlo okamžité vyvlastnění objektu. Korespondence však houstla s blížícím se termínem záplavy. Ohlásilo se třeba několik žadatelů o demolici objektu, v kterém stále ještě Krekulovi bydleli, byli však zdvořile odmítnuti. A pak Krekulovi podepsali. 12. března 1960 se ve svém brzy zatopeném domku rozhodli přistoupit na částku 100 000 Kčs a tím zabránit hrozící exekuci. Václav Krekule zažádal pouze o stromy, oplocení, dřevěné chlévy a kolničku, které bez problémů dostal. Pak ještě zažádal i o přidělení celého objektu a rovněž mu bylo vyhověno.¹⁰⁷

¹⁰⁶ SOkA Písek, MNV Podolí, Vodní dílo Orlick, nezpracováno.

¹⁰⁷ Protože však Krekule dlouho objekt neboural, bylo mu toto oprávnění zase vzato a přiděleno JZD Hradiště. Krekule se však odvolal a uspěl, domek si mohl sám rozbourat. Tento postup úřadů byl poněkud netradiční.

Krekulovi se však stejně nestěhovali. 28. července 1960 se Václav Krekule opět dostavil na Ředitelství vodohospodářských děl (dále ŘVD) do Prahy a uvedl, že objekt ke koupi už má vyhlédnutý, nicméně že se měl vystěhovat do zítřka, ale že to nestihne a zda by to nešlo až 15. srpna. Ale 24. srpna byli Krekulovi v Podolsku stále a neměli zakoupeno pořád nic. ONV Písek jim sehnal volný byt v Albrechticích nad Vltavou, kam se mohli na krátkou dobu uchýlit. Když se však Václav Krekule dostavil na ONV Písek, bylo již 3. září. Přislíbil, že o týden později budou moci začít demoliční práce. Nábytek že přenese k příbuzným a dříví nechá nad zátopovou čarou. 13. září žádá Václav Krekule již skutečně poslední prodloužení lhůty k vystěhování. Krekulovi se nakonec přestěhovali k příbuzným do Vysoké Lhoty u Čerčan. Poté nalézáme v archivním fondu již jen další komplikace ohledně nákladů na stěhování, které byly tak vysoké, že je ONV Písek odmítal proplácet. A pak posudek, který byl na Václava Krekuleho vypracován vesnickou organizací Komunistické strany Československa v Podolí na začátku roku 1962. Krekule byl členem KSČ od roku 1945, po několik let byl rovněž členem MNV Podolí. Dále se v posudku píše, že „...mezi lidmi však nebyl příliš oblíben, zejména proto, že šel bez ohledu na ostatní za svým prospěchem. Někdy působil dojemem ne zcela normálního člověka.“¹⁰⁸

¹⁰⁸ SOkA Písek, MNV Podolí, Vodní dílo Orlík, nezpracováno.

6. Na přehradě

6.1 Průběh výstavby

Všechny děje ve zdrži však zastíňovalo monumentální staveniště těsně za Zbenickými a Orlickými Zlákovicemi. Již od roku 1951 se začínalo s výměry, s geologickými výzkumy, přicházeli první inženýři. Vše začalo důkladným odlesněním území v místech, kde se měl budoucí betonový kolos zakousávat do protilehlých břehů. Odlesňovalo se i území, na kterém měly vyrůst strojní zařízení, ubytovny pro dělníky a plánované komunikace pro stavbu. V tomto časovém úseku přibližně od let 1951 - 1955 se tedy již museli vystěhovat ti obyvatelé, jejichž domky svým umístěním narušovaly plány první etapy výstavby. Počet vystěhovaných obyvatel – jednalo se o obyvatele Zbenických a Orlických Zlákovic a několika málo těsně při přehradě ležících osad – nebyl v porovnání s vystěhováním při druhé etapě veliký. První etapa stavby zasáhla výrazně i do života za přehradou ležící obce Solenice, jež byla vybrána jako místo budoucího sídliště pro stavebníky a údržbáře přehrady. Ustoupit plánované výstavbě bytoven muselo několik zdejších chalup.

V roce 1954 a 1955 byl úvodní projekt vodního díla Orlík jako první ucelený československý vodohospodářský projekt vůbec konzultován v rámci vědecko-technické spolupráce s odborníky moskevského a tehdejšího leningradského Hidroenergoprojektu.¹⁰⁹

Právě na konci roku 1954 byly zahájeny první přípravné práce na staveništi. Podle technického kronikáře se malá slavnost k začátku budování Orlické

přehrady konala 4. ledna 1955. Vojenská hudba zahrála obě hymny a tehdejší vedoucí stavby přehrady inženýr Pospíšil měl krátký proslov o důležitosti stavby. Nakonec vojáci zahráli píseň „Práce“ a pak se „...ihned započalo pracovati.“¹¹⁰

Pro první rozvinutí stavby sloužily tři skupiny provizorních ubikací, skladišť a kanceláří, umístěné v Zbenických Zlákovicích, při vyústění Čišnického potoka a na terase

Obrázek 9. Solenice, sídliště budovatelů přehrady.

¹⁰⁹ O další studijní cestě, tentokrát do Francie, se již tak nepsalo. Proběhla o rok později, v roce 1955. I další studijní cesta v roce 1957 byla na západ – do Švýcarska.

¹¹⁰ SOka Příbram, MNV Těchnice, Obecní kronika 1954 – 1957, s. 31.

nad Solenicemi. Rovněž byly základem pro vybudování rozsáhlého sídliště, které bylo vybudováno dole pod stavenišťem přehrady na levém břehu u Solenic. Bylo tvořeno deseti zděnými dvoupodlažními domy, které sloužily zaměstnancům stavby k hromadnému ubytování, dvou objektů s garzonierami a tři domů s bytovými jednotkami.¹¹¹

Obrázek 10. Solenice, kulturní dům.

Sídliště bylo zásobováno vlastním vodovodem s přívodem pitné vody a ústředním vytápěním, mělo dobře vybavený kulturní dům, obchodní dům a rovněž nemocnici. Hlavní závodní

kuchyně byla na břehu pravém, na druhé straně byla jen kuchyně pomocná. Další pomocné sídliště vzniklo v Milíně, odkud byli ze 104 bytových jednotek denně pracovníci sváženi autobusem.

V počátku stavby byli zaměstnanci ubytováni v lesní chatě na Lavičkách, ve mlýně u Šimůnků, ve škole v Orlických Zlákovicích a jednotlivě i u občanů Zlákovic. Urychleně však bylo budováno v letech 1954 – 1955 provizorní sídliště ve Zbenických Zlákovicích, kdy bylo celkem postaveno šest dřevěných bytovek o ubytovací kapacitě 350 lůžek. Současně s těmito ubikacemi se postavila ve Zlákovicích provizorní dřevěná jídelna s kapacitou cca 500 jídel a závodní ošetřovna s deseti izolovanými lůžky.¹¹²

Výstavba poměrně výrazně ztroskotávala na nedostatku místních pracovních sil. Bylo tedy rozhodnuto o stavbě tohoto mamutího sídliště, které bylo opatřeno všemi kulturními i sociálními zařízeními. Nechybělo kino, kulturní dům, divadlo, restaurace, obchodní dům, dvě velké jídelny a zdravotní středisko. Pro rodiny bylo na stavbě postaveno 54 bytů včetně tříleté základní školy a jeslí.¹¹³

V době výstavby sídliště na Orlíku ještě nebyly vyvinuty z panelů montované typy sídlištních domů, stavělo se tedy z cihel. Při stavbě sídliště se rovněž počítalo s jeho následným využitím pro rekreační účely.

¹¹¹ M. KREDBA, *Historie*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 55.

¹¹² Po vybudování definitivního sídliště v Solenicích byly tyto provizorní prostory zanechány brigádníkům, montérům, řidičům apod.

¹¹³ Alois KRAUS, *Technika a ekonomie výstavby vodního díla Orlík*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 112.

Geologové zatím pilně zkoumali možnosti materiálových základů. Vhodnost brát kamen z povltavských dolů se nakonec nepotvrdila, jako vhodný se naopak ukázal místní štěrkopísek který se těžil ze dne řeky kousek za Solenicemi v oblasti zvané na Podkově. Písek se ukázal rovněž nevhodný a tak se dovážel z vltavských náplavů u Suchdola. Kamenivo se těžilo z polabských náplavů u Vliněvsi u Mělníka. Z materiálu, který oblast nabízela, se tak kromě štěrkopísku využilo hlavně dříví na bednění a na výstavbu provizorních ubikací.

Mapa 3. Solenice a Podkova.

Současně probíhal geologický výzkum celé zátopové oblasti, byly studovány základové poměry významných objektů – hradu Zvíkova, zámku Orlík a Koloděje a vypracovávaly se způsoby jejich zabezpečení.

V roce 1954 byla vůbec jako jedna z prvních staveb zbudována lávka přes řeku, kterou však pověstná povodeň ve stejném roce spláchla jako papír. Další most se tedy postavil o rok později. Již mnohem pevnější, s betonovými pilíři a ocelovou konstrukcí. Říkalo se mu “provizorní“, přestože byl stavěn, aby vydržel mnohotunovou váhu těžkých nákladních vozů. Nakonec vydržel mnoho let po dostavbě přehrady, neporadil si až s povodní v roce 2002.¹¹⁴ Proti Slapům byla intenzita betonáže dvojnásobná.

Práce však šly z počátku pomalu. Chyběli pracovníci. Lidé z okolí museli docházet pěšky, protože autobusy většinou po rozbahněných cestách nemohly do zapadlých osad dojíždět a mezi lidmi z „nepoltavských“ vesnic o práci na stavbě zas tak velký zájem nebyl. Nastěhovat dělníky odjinud však nebylo kam, protože žádné volné ubytovny nebyly. Stavěly se proto narychlo ubytovny dřevěné. V listopadu roku 1955 počet zaměstnanců na stavbě konečně dosáhl požadované výše. Objevily se však problémy nové. Pro tolik dělníků se nedostávalo těžké techniky a práce tak opět nedosahovaly požadovaného tempa. Na staveništi byl alespoň v úvodu veliký chaos. Z četných veřejných i neveřejných záznamů ze schůzí a zasedání závodního výboru se stále opakují stejné stížnosti na organizaci práce. „Dělníci někam jdou dělat a nakonec nevědí, co vlastně mají dělat. Vedoucí úseku anebo mistr přijde,

¹¹⁴ J. KUTHAN – M. STECKER, c.d., s. 78.

ukáže jim to, za půl hodiny se ale plán práce zase změní,“ popisuje situaci na staveništi v roce 1956 mistr tesař Košek.¹¹⁵

Celý systém komunistické organizace práce v prvních letech na Orlíku zkrátka drhnul. Hlavním problémem byl nedostatek práce, mnozí dělníci byli přesvědčováni, aby si brali dovolenou, případně aby si ji prodloužili o týden. Když nebyla práce, nemohly se uzavírat socialistické závazky – největší motivační motor tehdejší výroby. Závazky se pak nemohly plnit, natož překonávat, což nebyla dobrá reklama a vizitka stavby.

Orlická přehrada se skutečně rozbíhala velmi pomalu. Zatímco na sovětských stavbách se za první rok průměrně prostavělo 9-10 % investic a druhý rok podíl stoupal na 16-18 %, na Orlíku se první rok spotřebovalo 2,5 % finančních prostředků a druhý rok 7,5%. Orlík byl totiž velmi špatně projektově naplánován, pracovníci Hydroprojektu, kteří měli projekty jednotlivých staveb na starosti, nestačili včas dodávat požadované nákresy, vznikaly prodlevy a zpoždění. Často byla na vině i velmi špatná technická vybavenost jednotlivých pracovišť. Povzdechnutí soudruha Koška, vedoucího pracovníka na přehradní tesárně, je toho důkazem. Košek ve svém příspěvku vysvětluje, že on i jeho spolupracovníci sice ví, že zvýšená produktivita práce má přispět k lepšímu životu. Ptá se však, jak toho má dosáhnout, když v celé tesárně mají k dispozici pouze dvě ruční cirkulárky a jednu vrtačku.

Dalším problémem vztahujícím se k špatné připravenosti a koordinaci celého projektu byla doprava. „...*to je něco strašného. Zde to vězí, že třeba půl dne pročumíme tím, že čekáme na traktor. Dělníci by chtěli pracovat. Já mu řeknu, Franto, uděláme na to závazek, on na to: „Jarko, jak mohu udělat závazek, když nemám co dělat?“ Z toho se musíme dostat,*“ rozčiloval se zřejmě zcela oprávněně Košek.¹¹⁶

První celozávodní konference v roce 1956 byla v podstatě prvním střetnutím všech stavebních složek. Měla dát linii celé další práci, upravit vzájemné vztahy mezi hospodářskou složkou stavby a mezi politickou a odborovou organizací, měla utvořit systém v budování stavby, který dosud chyběl.

Stavba Orlické přehrady byla již třetím podobným podnikem v Československu – po výstavbě Lipna a Slap se čekalo, že stavbaři ostřílení z těchto staveb si s o trochu větším Orlíkem snadno poradí. Nad poměrně nepovedeným startem se pozastavoval i poslední referát. Měl ho ředitel celé stavby - inženýr Kraus. Ten uvedl, že za oněch již skoro 10 let budování je kolektiv už velmi zkušený, ale že na Orlíku to zatím není příliš vidět, hlavně kvůli špatné připravenosti. Zklamání, která na stavbě zažíval, bylo mnoho – 1500 dělníků bez

¹¹⁵ SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ v Příbrami, Celozávodní I. konference VDO, 1956, inv. č. 116.

¹¹⁶ TAMTÉŽ.

dostatečného přísunu pitné vody, bez topení, bydlících v dřevěných barácích a všude „bláto až po uši“. A metody, které stačily na Slapy, na Orlík nestačí. Vývoj v naší republice je tak prudký, že věci tak brzy zastarají.

A pak vše uzavřel jasnou větou, která ve stručnosti shrnovala situaci, v jaké se nacházeli všichni stavbaři, bez rozdílu jestli byli uklízečem v ubikaci či ředitelem závodu: „*Jsme největší vodní stavba republiky, jsme středem pozornosti ze všech stran, ze strany všech ministerstev, všichni se dívají, jak to zde děláme. Prostě nelze připustit situaci, že bychom nebyli v čele. Jiného nám ani nezbyvá.*“¹¹⁷

Ředitel Alois Kraus (1912 – 2003) nebyl na stavbě přehrady žádným nováčkem. Spíše naopak – větší odborník na přehrady v Čechách asi nikdy nebyl. Stavební inženýr Kraus na Orlík přišel z právě dokončených Slap, předtím pracoval na stavbě přehrady Oravské.¹¹⁸ Z ní si odnesl cenné zkušenosti, protože tato přehrada proslula jako jedna z nejproblematičtějších. Kvůli stavbě, kterou začal stavět triumfálně za války Slovenský štát, putovalo několik Krausových předchůdců v řídicích funkcích dokonce do vězení. Krausovo úspěšné dokončení stavby tak bylo velkým úspěchem.¹¹⁹ Kraus již předtím navštívil několik významných světových přehrad, ať již hotových či teprve ve fázi budování. Už jako student se osobně zúčastnil budování Asuánské přehrady a poté dlouhodobě působil v Íránu a Indii.

Obrázek 11. Ředitel VDO inženýr Alois Kraus.

Vodní dílo Orlík bylo prvním Krausovým dílem, na kterém se podílel od jeho úplného začátku. Základem mu byl zkušený tým spolupracovníků ze Slap, v jejich čele byl inženýr Jaroslav Keil. Ten se s Krausem znal již mnoho let, za války byli společně vyslýcháni gestapem, to když se Němcům zdálo, že opravy ledem protrženého jezu v Praze na Štvanici jsou příliš pomalé.¹²⁰

¹¹⁷ SOKA Příbram, Okresní výbor KSČ v Příbrami, Celozávodní I. konference VDO, 1956, inv. č. 116.

¹¹⁸ Již na Oravě dbal Kraus v první řadě na sociální postavení dělníků, na stavbě si prosadil zřízení zdravotního střediska a obchodního domu a zasadil se o lepší stravu. Rovněž byl spoluvůrcem přednášek o přehradních stavbách v zahraničí.

¹¹⁹ Úspěšná Krausova mise na Oravské přehradě je dokonce námětem povídky Ladislava Mňačka „Výletní lod“ z knihy Ladislav MŇAČKO, *Opožděné reportáže*, Praha 1964.

¹²⁰ „Považoval jsem stavbu za své celoživotní dílo a velmi mi záleželo na jejím dokončení,“ píše ve svém deníku Alois Kraus. Na stres a na obrovský pracovní zápal doplatil, s následky stresu mu během stavby pomáhal závodní lékař a po dokončení stavby si léčil unavené nervy ve vojenské nemocnici. O tom, jaká atmosféra panovala na staveništi, svědčí i dvě mrtvice a dva infarkty jeho nejbližších spolupracovníků. Alice OLBRICHOVÁ, *Tajný deník stavitele přehrad*, EKONOM 49, 2005, s. 28 - 30.

Kraus byl rovněž aktivním sportovcem a nutil dělníky po práci sportovat. Sám byl jedním z aktivních lyžařů a zúčastňoval se lyžařských závodů.

Těžko najít někoho, kdy by na ředitele VDO vzpomínal jinak než dobře. „*Kraus byl člověk, který neublížil nikomu a pomáhal všem lidem. Nepamatuju se nikdy, že by se povyšoval nad ostatní. Za ním se mohlo přijít a vše mu říct. A on se snažil pomáhat,*“¹²¹ vzpomíná na svého nadřízeného pracovníka na stavbě Pavel Trkovský.

„*Kolektiv je nutné vytvářet i psychicky...*“ tvrdil Kraus ve vysílání Československého rozhlasu, když vzpomínal na stavbu Orlické přehrady. Byl to hlavně on, kdo zajistil do té doby nevídané sociální služby pro pracující dělníky, ze svých zkušeností věděl, co se může stát, když jsou pracovníci nespokojeni. Jeho smysl pro čistotu na pracovišti a důraz na dobré pracovní podmínky byl pověstný. Sám vyprávěl s potěšením příběh, ve kterém jednou „...*přijel neohlášeně na stavbu ministr. Po prohlídce za mnou přišel a říká: „Jak jste se dozvěděl, že přijedu na stavbu?“ Já se ptám proč? „Díť máte uklizenou betonárnu!“ Soudruhu, říkám, tak se podívej po celé stavbě, jak je všude uklizeno!*“¹²²

Jedinou Krausovou skvrnou v tehdejší morálním profilu byl jeho odmítavý postoj ke vstupu do strany. Kraus byl bezpartijní, přesto jak uvádí zápis ze zasedání závodní organizace „*ač jest bezpartijní, zasluhuje plné důvěry.*“ Proto mu i závodní organizace KSČ vyslovila podporu při jeho kandidatuře do Národního shromáždění, ze které ale kvůli Krausově zaneprázdněnosti na přehradě sešlo. Bezpartijním byl i hlavní inženýr Jaroslav Keil, rovněž on však díky svým schopnostem nebyl nikterak stíhán.

Na staveništi začíná být skutečně živo, teď už je zájem o všechny možné profese. Svůj nový domov na přehradě nacházejí tesaři, zedníci, bagristé, betonáři, montéři, technici a další. Na stavbu postupně přicházeli i lidé z okolních oblastí, většinou rolníci, kameníci, mlynáři a na stavbě se rekvalifikovali. Za prací byli sváženi autobusy vypravovanými z Milevska, Prahy, Příbrami, Milína, Sedlčan a odjinud, mnozí přicházeli pěšky.¹²³

V roce 1958 byla Vltava konečně převedena žlabem.

Postavená železniční vlečka spojovala stanici Tochovice s přehradou. Koleje byly nataženy po délce 17 km. Nákladně vybudované železniční spojení mělo za úkol dopravu kamene poté, co se ten v blízkém letošovicím dole se ukázal jako nevhodný.

¹²¹ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

¹²² Stavba socialismu – Historie naší současnosti, Vodní dílo Orlík, vysílání Československého rozhlasu ze dne 18.3. 1986.

¹²³ Na Orlíku pracovalo i velké množství cizinců. „*Jeden z mých nejlepších kamarádů byl Jugoslávec, jezdil stejně jako já s buldozerem. Ale bylo tam i velké množství Slováků, Rumunů, na Nechranicích bylo nejvíce Řeků. Pracovali v různých profesích.*“ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

Pracovní režim byl dán nepřetržitou denní a noční prací na hlavních úkolech stavby. Vzhledem k tomu, že z okolí bylo možné získat jen přibližně čtvrtinu pracovníků, byla práce rozdělena na dvě směny po jedenácti pracovních hodinách při pětidenním pracovním týdnu. Betonáž končila v sobotu brzy ráno, v sobotu se ještě vykonávaly přípravné práce (bednění, čištění...), aby se v pondělí ráno mohla betonáž rozjet nanovo.¹²⁴

Pracovní morálka byla velmi dobrá. Socialistický systém motivačních závazků a soutěží na Orlicku poměrně fungoval. Od roku 1954 do roku 1961 bylo uzavřeno 3000 závazků, vyhlášeno na 1300 nejlepších pracovníků a uděleno 11 státních vyznamenání. Stavba získala několikrát Rudý prapor vlády a jiná soutěžní uznání.¹²⁵

29. září 1960 se dvě ocelové desky o váze 42 tun spustily ke dnu a přehrada se uzavřela definitivně. Stalo se tak ve 14.45, kdy ředitel VDO inženýr Kraus podal hlášení ministru pro výstavbu Oldřichu Beranovi: „*Přehrada Orlick je připravena zadržet tok Vltavy!*“ Na rozkaz ministra pak montéři ČKD Blansko spustili obě hradící ocelové tabule.¹²⁶ Z následného projevu Aloise Krause číší spokojenost nad dosaženým dílem. „*Na rozdíl od minulých staveb, kterých jsme se přímo zúčastnili, uchránili jsme se od tragických obrátů, mimořádných zvrátů, neštěstí a katastrof, a stavba plynula celkem klidně, s rovnoměrným plněním plánu.*“¹²⁷

Obrázek 12. Osvětlená přehrada u příležitosti začátku napouštění zdrže.

S napouštěním nádrže se začalo 29. září, v dubnu příštího roku byl do provozu uveden první turbogenerátor. Poslední – čtvrtý byl uveden do provozu v březnu 1962. Některé rekultivační práce, výstavba náhradních komunikací a zabezpečování památek probíhalo až

¹²⁴ A. KRAUS, *Technika*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 113.

¹²⁵ TAMTÉŽ, s. 113.

¹²⁶ Ještě ten večer se v kulturním domě předávaly památné medaile a státní vyznamenání. Periskop ze dne 1.12. 2000, nestránkováno.

¹²⁷ Orlická přehrada ze dne 12.10. 1960, s. 1.

do roku 1966.¹²⁸ V květnu roku 1961 byla zprovozněna první turbína. Stavební práce na přehradním tělese byly dokončeny v prosinci roku 1961.

Z celkových stavebních nákladů připadlo na samotné stavební dílo pouze 60 % nákladů. Na bytovou a občanskou výstavbu připadlo 12 %, na průmyslovou výstavbu (betonárky, drtírny atd.) 6%, na stavbu 54 km silnic a 17 km železnice 16 %. Na úpravu hradu Zvíkova, zámku Orlíka a Koloděje a na přenesení románského kostela u Červené nad hladinu jezera padlo 1,6 % ze stavebních nákladů. Ty se pohybovaly v hodnotách kolem 1150 milionů Kč.¹²⁹

6.2 Každodennost přehradáře

Na stavbě se pracovalo nepřetržitě ve dvanáctihodinových pracovních směnách od sedmi do sedmi.¹³⁰ Nejprve se pracovalo i o sobotách, poté však stavba jako jedna z prvních v Československu přešla na pětidenní pracovní cyklus.

Život mezi směnami se odehrával v podstatě pouze v solenickém nově zbudovaném areálu, tedy vyjma dojíždějících zaměstnanců. Ubytování poskytovaly bytovky, jejich jednotlivé pokoje byly o rozměrech 4,20 x 4,20 m a sloužily pro ubytování čtyř zaměstnanců. Nedostatkem těchto ubytoven bylo, že postrádaly dostatečné a vhodné místnosti pro šatny, veškeré ošacení se tak muselo odkládat do skříněk na chodbě. Rovněž se nedostávala místa pro skladování potravin. Také se neosvědčily společné kuchyňky, které svojí kapacitou nemohly uspokojit požadavky kolem 45 osob v jednom podlaží. Problém se vyřešil dodáním speciálního plechového stolku pro elektrické vařiče do pokojů, tam však zabral poměrně dost místa a toho bylo v pokoji už tak dost málo.

Ubytování v dřevěných ubikacích bylo zdarma, ložní prádlo se měnilo každých čtrnáct dní a k dispozici měl každý ubytovaný tři příkrývky. V jedné místnosti mohlo být nejvýše pět zaměstnanců.¹³¹ Pro ubytování žen byla vyhrazena jedna dvoupatrová budova. Na přehradě pracovalo kolem 200 žen, které dělaly všechny možné práce - v kancelářích, u měřičů. Byly to povětšinou manželky stavbařů, ale na stavbě pracovalo i velké množství žen svobodných. Pro ně byla rovněž vybudována jedna bytovka. Garsonky, zřízené ve dvou budovách byly řešeny tak, aby sloužily pro ubytování bezdětných manželů, měly tedy pouze základní vybavení. Pro rodiny s dětmi byly vybudovány byty větší.

¹²⁸ *Přehrady*, s. 83.

¹²⁹ A. KRAUS, *Technika*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 87.

¹³⁰ Periskop ze dne 6.10. 2000, nestránkováno.

¹³¹ SOkA Příbram, Obecní úřad Orlické Zlákovice, Pamětní kniha 1922 – 1957, s. 188 - 189.

Preventivní dezinfekce byla prováděna pravidelně jednou za měsíc, generální dezinfekce jednou za rok. K žádným větším hygienickým závadám nebo epidemiím v průběhu stavby nedošlo.

Jednou z nejdůležitějších starostí všech pracovníků na přehradě bylo jako všude jinde stravování. To bylo v prvních letech zajišťováno provizorní závodní jídelnou v Orlických Zlákovcích a v blízké hospodě na Zavadilce. Do 1. ledna 1957 se o kuchyni přímo starala správa Vodního díla Orlík, po tomto datu bylo stravování převedeno do pravomoci národního podniku Restaurace a Jídelny (dále RaJ), s jehož vyvažováním však panovala velká nespokojenost. V závěrečné zprávě vedoucího hospodářského oddělení Jaroslava Šafra se o působení RaJe na přehradě hovoří takto: „...od 1.1. 1957 se datují počátky nespokojenosti zaměstnanců s vyvažováním. Vedení RaJ nemělo vždy pochopení pro potřeby pracujících. A tak často jen vinou neschopnosti vedoucích činitelů docházelo k častým stížnostem jak na jakost, tak i na nedostatek sortimentu podávaných jídel.“¹³² O kuchyni bez jakéhokoliv nadšení referuje i závodní lékař Vratislav Cejnar, když píše, že se „...nepodařilo žádnému z vedoucích závodní kuchyně, kterých se vystříдалo několik, nadchnout pracující ke zvláštní chvále.“¹³³

Vedoucím největší závodní kuchyně se stal již zkušený kuchař Josef Neruda, který přišel na přehradu z Prahy. Měl na starosti více než 45 zaměstnanců a 2000 hladových krků. Nedlouho po svém uvedení do funkce byl však Josef Neruda zatčen za nekalé obchodování masem, šizení jídel a za chybějící účetnictví. Byl odsouzen na šest let nepodmíněně.¹³⁴ Ovšem ani po výměně hlavního “šéfkuchaře“ problémy neustaly. Stížnosti na špínu a to nejenom na stolech, ale i „kuchař, zaměstnaný výdejem jídla, bývá špinavý až hrůza“, na malé porce, na zapáchající pokrmy a podobně, byly na denním pořádku.

„Ne, ne, strava byla dobrá. Mně chutnalo,“ oponuje jeden ze strážníků Pavel Trkovský. Ten pocházel z Orlických Zlákovců a s podobným stylem hromadného vyvažování se setkal poprvé v životě. Možná i proto jsou jeho vzpomínky na jídelnu velmi živé. „Byly tam čtyři okýnka a každý si mohl vybrat jídlo, kde chtěl. Pak bylo páté okýnko a tam se vydávaly obědy pro inženýry a pro ostatní „panstvo“. Mohli k němu chodit i dělníci, ale oběd tam stál třeba i třicet korun. My měli za 3,20 Kčs. Vedle okýnek byla dlouhá fronta na pivo.“¹³⁵ Snídaně stála 1 Kčs a skládala se převážně z čaje nebo kakaa, housek a rohlíků, ale

¹³² Jaroslav ŠAFR starší, *Sociální zařízení a péče o zaměstnance*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 470.

¹³³ Vratislav CEJNAR, *Zdravotnická péče na Vodním díle Orlík*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 489.

¹³⁴ Orlická přehrada ze dne 8.8. 1959, s. 2.

¹³⁵ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovců ze dne 13.7. 2007.

i buchet a vánočky. Oficiální cena oběda byla 2 Kčs, nejvydatnější jídlo dne večere začínala od 3,80 Kčs za porci.

Jídelna mohla najednou pojmout až 600 strážníků, stranou byl výčep piva a menší místnosti pro cukrárnu a kavárnu. Ke vzdálenějším pracovištím dojížděl s obědem speciální vůz. Kromě hlavní kantýny byly i kantýny menší, které dodávaly jídlo zaměstnancům rovnou na pracoviště.

„Když mi to nechutnalo, mohl jsem jít do kulturáku, kde vařil kamarád Jirka Křesina, s kterým jsme společně ministrovali v kostele v Těchnici, nebo jsem si mohl koupit něco v obchod'áku,“ podotýká se stravováním na přehradě viditelně spokojený Trkovský.¹³⁶

Restaurace Jednoty v kulturním domě však sloužila spíše pro stravování a občerstvení zaměstnanců po pracovní době, hostů a různých delegací. Otvírala v 11,30 a zavírala až ve 23,00, v neděli byl provoz zajišťován po celý den.

Jednota Příbram zajišťovala i chod obchodního domu, který umožňoval utratit peníze vydělané na stavbě za sortiment potravinářský, mlékárenský a řeznický. Dále bylo možno navštívit a utrácet v cukrárně, textilu nebo obuvi, nechybělo drobné spotřební zboží, radia, televizory, motocykly a nábytek. Obchodní dům mimo to zahrnoval i služby dámského a pánského kadeřnictví a vlastní poštovní úřad.

Jak to bylo s úrovní obchodního domu si nelze dělat větší iluze. Byl pochopitelně zájem, aby bylo všeho dostatek a aby žádné hlasy prezentující přehradu nemohly napadnout špatné zásobení konzumním zbožím. Nicméně časopis Orlická přehrada, jenž hned ve druhém roce svého vycházení byl obviněn, že nenechává zaznít kritických hlasům, otiskl i stesk žen, které přišly s článkem adresovaným Jednotě Příbram: *„Vážený soudruhu řediteli! Zveme Vás častěji k nám na přehradu. Nejen, abyste věděl, jak budujeme, ale hlavně proto, že z Vaší návštěvy máme vždy užitek. Ptáte se proč? Vysvětlení bude jednoduché. Je zajímavé, že když Vy k nám přijedete, je zajištěn dostatečný přísun nejen zeleniny a ovoce a dnes již i nových brambor, avšak jindy, když tu nejste, přísun vážne. Můžete nám nějak pomoci? Na přehradě Orlík 26.6. 1958, Pracující ženy.“*¹³⁷

¹³⁶ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

¹³⁷ Orlická přehrada ze dne 27.6. 1958, s. 1.

Škola byla pro solenické děti dobudována v roce 1958 a tak prvního září mohly všechny zasednout do lavic. Všechno se stihlo jen tak tak, ještě tři hodiny před první zvoněním pracoval na úpravě terénu před vchodem buldozer

s pomocnými dělníky, aby se děti do školy vůbec dostaly. Nejenom pro nejmenší bylo určeno

Obrázek 13. Děti ze Solenic na pionýrském táboře.

i koupaliště, zřízené na přehradě zásluhou komise ROH pro práci s dětmi a orlické stavební správy. O prázdninách děti pravidelně odjížděly na pionýrské tábory.¹³⁸

Na staveništi však panoval přes veškerou snahu velký chaos a nepořádek. Největším problémem bylo zřejmě všudypřítomné bahno, rozježděné těžkými vozy a zvětšováno celodenním velkým provozem. Problémem byla mazlavá hlína zvláště při provádění návštěvníků a hostů, kteří na přehradu poměrně často zajížděli. Řešením bylo půjčování gumovek, které byly k tomuto účelu speciálně vyhrazeny. Dalším problémem je skladování materiálu. Třeba v časopise Orlická přehrada z roku 1956 se pod titulkem Překvapivé objevy v Solenicích píše o barákových panelech, které „...jsou uloženy tak malebně, že by to lépe neprovedla ani letecká bomba.“¹³⁹ Z některých problémů si dokázali stavbaři dělat i legraci. Při rodičovském sdružení ve škole v Solenicích vypsali soutěž na téma: Jak se dostanu do školy, aniž bych se utopil v blátě. Soutěž měla veliký ohlas a nápady jen padaly. Děti přicházely s originálními nápady, jako vypůjčení si několika obnošených skafandrů od potápěčů, nosit velké gumovky jako mají rybáři při výlovu, vyhlásit prázdniny, dokud by bahno nevyschlo, sběrem si vydělat na helikoptéru apod.¹⁴⁰

Řešily se však i vážné věci. Pokud došlo na VDO ke krádeži, projednávala tuto nepříjemnou záležitost okresní prokuratura v Příbrami. A krádeže nebyly až zas tak řídkým jevem. Dvakrát třeba došlo ke vloupání do skladiště elektromontážních závodů a zloděj si odnesl elektrickou vrtačku a další cenné věci. Odcizen byl rovněž z na několik dní opuštěné kanceláře psací stroj. Stavba se alespoň vyvarovala větším problémům s ohněm. Větší požáry byly pouze dva. 18. září 1956 vyhořela jedna ubytovna pro svobodné dělníky, v budově byly

¹³⁸ Vztahy s pionýry a stavbaři byly celkově výborné, pionýři třeba právě na Orlíku oslavili desetileté výročí své organizace v Československu.

¹³⁹ Orlická přehrada ze dne 28.1. 1956, s. 1.

¹⁴⁰ Orlická přehrada ze dne 18.4. 1958, s. 2.

rovněž kanceláře a sklad oděvů. O několik měsíců později vyhořelo jedno ze skladišť poblíž Solenic. Ve chvíli, kdy bylo třeba skladiště hasit, nefungovala ani jedna motorová stříkačka a museli tak přijet dobrovolní hasiči z okolí, což byla pro stavbaře poměrně velká ostuda.¹⁴¹

O Vánocích se provoz zastavil úplně. V roce 1958 tak mohl každý odpočívat od 24. prosince až do 2. ledna. Tak dlouhé volno však dělníci odpracovali o prosincových sobotách. *„O Velikonocích a Vánocích se vždycky práce na pár dní zastavila a slavilo se, tancovalo se na stolech, stříhaly se kravaty, ale skončil poslední večer a ráno všichni bez problémů na stavbě. Jinak alkohol či sex během pracovních dnů se prostě nekonal. Ani v hospodách se nijak moc nepilo...“* vzpomíná závodní lékař Cejnar. Ten na stavbu přichází mezi léty 1956 - 1957 tedy v době, kdy stavba přežila kritické roky prvotního chaosu a nezdarů a nabrala tempo, které jí pomohlo nakonec předběhnout stanovené termíny. S většinou problematických pracovníků a s lidmi, kteří dělali problémy, se tedy již Cejnar příliš nepotkal.¹⁴² Od roku 1957 až do konce stavby se totiž morálka dělníků skutečně zvýšila, dostatek práce na všech pracovištích a velmi namáhavé pracovní směny neumožňovaly myslet příliš na zábavu.

A když, tak se podle Pavla Trkovského každý bavil po svém. *„Bydleli jsme po třech na cimrách a každý měl svojí zábavu. Já jsem se třeba učil hrát na harmoniku, jedni hráli karty, další seděli v hospodě, někteří šli spát. Chodili jsme do kina, protože to byla jediná zábava, která byla,“* vzpomíná orlický bagrista.¹⁴³

A tak se stavbaři po práci bavili po svém. V této souvislosti je třeba zmínit i konzumaci a spotřebu alkoholu. Ta byla na pracovištích povolena, ovšem jednalo se pouze o sedmistupňové pivo, žádný jiný alkohol na staveništi být nesměl. Jinak tomu však bylo v samotném sídlišti. To se alkohol v obchodním domě i v kantýnách normálně prodával. Dokonce přímo v kantýně RaJ. Svědčí o tom články v Orlické přehradě, které mimo jiné hovoří o prodeji různých pijáckých specialit, vícestupňových piv a čepovaného či svařeného vína.¹⁴⁴ *„Zákaz pít pivo byl pochopitelně během práce. Ale pak sis mohl dát, co si chtěl. A chlastalo se tam, až chlapy padali na držky,“* usmívá se ještě dnes Pavel Trkovský.¹⁴⁵

A tak problémy s alkoholem postihovaly zaměstnance v míře nejiné než kdekoli jinde. V časopise Orlická přehrada tak poměrně často vycházela varování před metlou alkoholu a uváděly se různé příklady odjinud, jak zle se někomu nevyplatilo požívat alkoholu přespříliš. Pro takové příklady však nemusel časopis chodit daleko.

¹⁴¹ J. KUTHAN – M. STECKER, c.d., s. 79.

¹⁴² Periskop ze dne 6.10. 2000, nestránkováno.

¹⁴³ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

¹⁴⁴ Orlická přehrada ze dne 13.6. 1958, s. 2.

¹⁴⁵ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

Tomuto nešvaru se totiž nevyhýbali ani členové závodní organizace KSČ. 22. března 1955 se projednávala opilost soudruha Čecha a soudruha Jůna, kteří měli na starosti kroužek Historie KSSS. Ti byli přistiženi ve značně podroušeném stavu přímo na stavbě. Bylo to paradoxně pouze několik dní poté, co stejní soudruzi projednávali událost při josefské zábavě, kdy se několik podroušených dělníků mezi sebou popralo.

Velmi rozšířené byly různé „pijácké zábavy“. Jednou z nich byly domluvené akce, při kterých skupina pracovníků „...pro své povyražení dokáže opít mladého člověka a ten pochopitelně, ve snaze vyrovnat se svým starším kolegům, snadno podlehne.“¹⁴⁶ A za pomoci alkoholu se dělaly rovněž různé lumpárny. „Obyvatelům od vody se chytali psy a pekli se, z blbosti. Když se upekli, tak se naservírovali a dali někomu sníst. Když dojedl, tak se začalo štěkat. Jeden se z toho pomátl a byl tři týdny v Příbrami v nemocnici. I kočky se pekly. Nebo když byl den stavbařů a dělník si vzal kravatu, tak mu tu kravatu ostatní uřízli. Dost často se i lidé kvůli takovýmto legracím seprali ...“,¹⁴⁷ vzpomíná už trochu nostalgicky Trkovský, který na Orlíku pracoval od svých sedmnácti let.

Lékařem na přehradě byl MUDr. Vratislav Cejnar.¹⁴⁸ „Měli jsme nádherné špičkově vybavené zdravotní středisko v Solenicích. Dva praktičtí lékaři, zubní, dětský a ženský lékař, v patře lůžkové oddělení,“¹⁴⁹ vzpomíná Cejnar na zdravotní služby poskytované zaměstnancům přehrady. Ty byly skutečně na svou dobu nevídané. Velmi aktivně pracovala i úrazová prevence. O bezpečnosti práce referoval v závěrečném a souhrnném sborníku o Vodním díle Orlík bezpečnostní technik Václav Bezouška. Ten ve svém příspěvku popisuje školení nastupujících pracovníků a zmiňuje se i o průběžném informování v průběhu stavby. „Závodní lékař prováděl přednášky o hygieně práce a vzniku chorob, [...] kromě přednášek a filmů pomáhal účinně v boji proti lajdáctví pracovníků vůči svému zdraví,“¹⁵⁰ popisuje osvětovou práci lékaře Bezouška.

Pro účely zdravotního střediska byla zbudována jednopatrová budova. V přízemí byly ordinace praktického a zubního lékaře, hned vedle byl rentgen s ovládací temnou komorou.

¹⁴⁶ Orlická přehrada ze dne 3.10. 1958, s. 2.

¹⁴⁷ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

¹⁴⁸ Ten po skončené vojně rok pracuje v nemocnici v Příbrami. Poté je však z politických důvodů vyhozen a byla mu nabídnuta práce na Orlické přehradě. Původní nabídka zněla na tři měsíce, Cejnar nakonec léčil na staveništi plných pět let. Na přehradu se přestěhoval s celou rodinou a přehrada mu přirostla k srdci, v Solenicích zůstal i po jejím dokončení jako obvodní lékař. Možná i proto je jeho vzpomínání na listech příbramského zpravodaje Periskop již poněkud zahaleno stínem nostalgie. Periskop ze dne 6.10. 2000, nestránkováno.

¹⁴⁹ Dětský, zubní i ženský lékař na stavbu pouze dojížděl a to maximálně jednou za 14 dní.

¹⁵⁰ Václav BEZOUŠKA, *Bezpečnost a hygiena práce*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 485. Ne vždy se však snahy o větší bezpečnost práce setkaly s úspěchem. Za pomoci výzkumného ústavu bezpečnosti práce byla vyrobena ochranná přilba „Orlík“ pro betonářské práce. Pracující však odmítali tyto přilby nosit, protože byly poměrně těžké a nepraktické. Nedostatky se tak musely za pochodu odstraňovat.

Dalšími místnostmi v přízemí byla prostorná čekárna, služební místnost pro řidiče sanitního vozu a zvláštní místnost pro sklad léků. V prvním patře byla ordinace fyzikální terapie, pět pokojů pro pacienty, každý s kapacitou čtyři lůžka, pokoje pro zdravotní personál, příruční kuchyně a její sklad, sklad lůžkovin apod.

Lékaři se často setkávali s problémem, že lidé neznalí nemocniční vícedenní léčby nechtěli o pobytu v nemocnici ani slyšet a dalo velkou práci přesvědčit je o výhodnosti léčby na ošetřovně.

Jak je oficiálně uváděno, za celou dobu stavby se na Orlíku staly pouze dva smrtelné úrazy.¹⁵¹ Tento údaj je však zřejmě podhodnocen.

Tyto dva smrtelné úrazy od sebe dělilo šest let. První se stal v roce 1955 na stavbě zaměstnanci Pšeničkovi, druhou obětí Orlíka byl v roce 1960 inženýr Karel Slavík.¹⁵² Ten nebyl dostatečně opatrný při odchodu ze svého pracoviště a zřítil se do nezakryté šachty. Ovšem na stránkách Orlické přehrady se dočteme i o dalších úrazech. Při dopravním neštěstí na staveništi utrpěl smrtelné zranění Dušan Havlíček, nepomohl ani včasný převoz do příbramské nemocnice.¹⁵³ Neštěstí vyvolalo omezení rychlosti na staveništi na 40 km/h.

Obrázek 14. MUDr. Vratislav Cejnar – přehradní lékař.

Navíc 10. června 1961 jistý František Konvička pocházející z Těchnice, uzavřel sázku o metr piv, že přeplave pod přehradní hrází rozvodněnou Vltavu. Řeku přeplaval a sázku vyhrál a tím to také vše mohlo skončit. Ale neskončilo. František se mohl zpět ke svým kamarádům vrátit po mostě. On však volil zpáteční cestu novým vstupem do vody. Síly mu však již nestačily, nedoplaval a utonul.¹⁵⁴

A o dalších dvou úmrtích informuje zlákovická kronika. Obě tragické události jsou z roku 1956. Janouška přimáčklo auto při couvání ke zdi a byl na místě mrtev. Nejmenovaného druhého stavbaře zabil kámen vážící asi tunu, který se narušil vinou

¹⁵¹ *Přehrady*, s. 84.

¹⁵² V. BEZOUŠKA, *Bezpečnost*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 486. Kniha „Vltava v proudu času“ zřejmě chybně hovoří o dvou obětech z roku 1956, jeden údajně podlehl zraněním, které způsobilo couvajícím nákladní auto, druhého zabil padající balvan uvolněný při bagrování. J. KUTHAN – M. STECKER, c.d., s. 79.

¹⁵³ Orlická přehrada ze dne 5.9. 1958, s. 1.

¹⁵⁴ Periskop ze dne 15.12. 2000, nestránkováno. O události informuje i zlákovická pamětní kniha, v jejím podání se však sázka vztahovala i na zpáteční cestu a při svém pokusu měl být Konvička značně opilý. Jeho tělo bylo nalezeno asi až za týden u Kamýka. SOKA Příbram, MNV Orlické Zlákovice, Pamětní kniha 1958 – 1966, s. 156.

nedalekého bagrování, uvolnil se z příkré stráně a valil se dolů k řece. Zasáhl mladého svobodného hochy z Hrazan u Milevska, který byl okamžitě odvezen do nejbližší příbramské nemocnice, kde zemřel. „*Vodní dílo jmenovaným vypravilo pohřeb, na který vyslalo některé dělníky. Bylo z toho zabítí dlouhé vyšetřování, kriminální policií, zvláště vedoucích činitelů jednotlivých úseků – mistrů a stavitelů,*“¹⁵⁵ píše kronika.

6.3 Dny sváteční

Na přehradě, kde den co den byl naplněn poměrně rutinní prací, se každé příležitosti využívalo ke slavení. Snahou a cílem režimu bylo, aby se slavily jen události a příležitosti „správné“ a „vhodné“. Velké přípravy tak probíhaly před výročími Socialistické revoluce, oslavovala se předávání čestných ocenění a vyznamenání, různá jubilea na stavbě, konaly se slavnosti u příležitosti splnění plánu apod. Večery, většinou zahajované několika proslovy, končily estrádními vystoupeními. Jedna z menších oslav proběhla i k udělení Řádu práce hlavnímu inženýrovi na Vodním díle Orlick, inženýru Jaroslavu Keilovi. Keil byl příkladem člověka, který s putovní společností stavbařů procestoval téměř celou republiku. Nepřetržitě od roku 1922, kdy se učil ve společnosti Lanna, putoval po velkých stavbách. Do vedoucích postavení se propracovával při budování vodních děl u Neratovic, Kostelce nad Labem, Čelákovic, Kostomlátek, u Seče, Rozkoše a mnohde jinde. Svých mnohaletých zkušeností pak plny využil při budování Slap, za což dostal vyznamenání „Za zásluhy a výstavbu“. Atmosféru předání jednoho z nejvyšších státních zaměstnání popisuje Orlická přehrada pod titulkem Jeden z nás: „*Seděl skromně za předsednickým stolem ve velkém sále kulturního domu. Když zazněla z úst náměstka ministra slova: „...udělil prezident a vláda republiky Řád práce inženýru Jaroslavu Keilovi za mimořádné zásluhy o budování vodních děl...“*, měla jeho tvář výraz zaujatého posluchače, jako by se ani nejednalo o jeho samého. Jeho pohled za přísnými brýlemi bloudil po přeplněném sále. [...] Kapitalističtí podnikatelé si ho sice vážili a své uznání uměli projevit, ale jak studeně, bez citu. A dnes celý sál srdečným potleskem vítá a schvaluje udělenou poctu...“¹⁵⁶

Celostátní premiéru měl na stavbě i film „Povídky o Leninovi“. Stalo se tak v rámci oslav 89. výročí Leninova narození 14. dubna 1959. Součástí oslav byl projev ředitele Leninova muzea v Praze s. Čecha ve společenském sále kulturního domu na téma O životě a díle V. I. Lenina. Doprovodnou akcí byla několika týdenní výstavka Leninových fotografií.

¹⁵⁵ SOkA Příbram, Obecní úřad Orlické Zlákovice, Pamětní kniha 1922 – 1957, s. 187.

¹⁵⁶ Orlická přehrada ze dne 31.12. 1957, s. 1.

V květnu roku 1961 byla zprovozněna první turbína. Slavnostního aktu se účastnil i prezident Československé socialistické republiky Antonín Novotný. Stavební práce na přehradním tělese byly dokončeny v prosinci roku 1961. Na koruně hráze se konalo setkání stavitelů a přizvaných hostů, bylo vypáleno šest salv na počest šesti roků usilovné práce a přestřižena slavnostní páska.

Nejenom slavnosti přilákaly na přehradu různé delegace. Zpestřením v životě stavbařů byly i různé oficiální návštěvy. Snad ta nejvýznačnější – přehradu si přijel prohlédnout sám Leonid Brežněv – se konala v roce 1961. O jeho zastávce na Orlíku pochopitelně referovaly všechny deníky, spolu se zkrácením termínu o čtyři měsíce se jednalo o největší chloubu

Obrázek 15. Návštěva Leonida Brežněva na přehradě.

přehrady, jež byla tiskem notně oslavována. Delegace Komunistické strany Sovětského svazu byla doprovázena prezidentem Československa Antonínem Novotným. Vozy s hosty přijely na plošinu betonárky v deset hodin dopoledne a hned byly obklopeny pionýry ze Solenic, Bohostic a Pečic, kteří předávali státníkům kytice. Poté následovala krátká přednáška o přehradě z úst inženýra Krause, načež se celá delegace odebrala do hydroelektrárny, kde začínala samotná prohlídka přehrady. Poté Leonid Brežněv napsal do pamětní knihy několik povzbudivých slov, která následně podepsali všichni doprovázející státníci, čímž se krátká návštěva odbyla.¹⁵⁷ „*Já si jen pamatuji, že když měli na stavbu přijet, tak jsme měli přesné instrukce, co ten den smíme dělat a co nesmíme, a kam až chodit můžeme a kam ne. Na státní silnici až k přehradě všude hlídali estébáci, byli všude mezi stavbaři a hlídali je. Nikdo se nemohl blíž ani přiblížit,*“ vzpomíná očitý účastník Pavel Trkovský.¹⁵⁸

Orlík vzbuzoval respekt a obdiv, nicméně ne u každé návštěvy. Některé sice mohla stavba Orlické přehrady ohromit, na jiné mohla sotva zanechat dojem. Soudruzi z Čínské lidové republiky, konkrétně tamní traktoristé, dělníci, funkcionáři mládeže, zástupci dělnické mládeže a další, si prohlédli celou stavbu a velmi se jim vše líbilo. Pak však

¹⁵⁷ Orlická přehrada ze dne 22.5. 1961, s. 1.

¹⁵⁸ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

vyprávěli o výstavbě vodních přehrad v Číně a zmínili se také o jedné, nedaleko Pekingu, na které se vystřídalo 400 000 brigádníků. Jako brigádník na přehradě pracoval dva dny i samotný Mao Ce-tung. Stavba byla údajně hotova za šest měsíců. Poté poprosili čeští stavebníci o navázání družby s některou z čínských přehrad.¹⁵⁹ Rovněž ruští komsomolci při své návštěvě Orlická zdůraznili, že se jim přehrada líbí, nicméně že „stavba není největší.“¹⁶⁰

Obrázek 16. Delegace kubánských zemědělských odborníků.

Využití budovatelského nadšení k podpoře tehdejšího režimu nacházelo největší odezvu zvláště při dvou příležitostech. Největší setkání

stavbařů a široké veřejnosti probíhalo při oslavách prvního máje, kdy se stavbaři vydávali podpořit do průvodu ostatní pracující, zatímco při Dnech otevřených dveří se naopak stávali pozornými hostiteli.

Dny otevřených dveří byly hlavní výkladní skříní přehrady. Četní zvědavci se v avizovaný den sjížděli na stavbu a za doprovodu stavbařů obdivovali rostoucí betonovou masu. O tyto akce byl skutečně zájem, lidé přijížděli ze všech stran a kapacity malých parkovišť mnohdy ani nestačily. Dny otevřených dveří, případně Dny Orlické přehrady, znamenaly pro stavbaře dlouhé týdny příprav. Novinové články ohlašovaly tuto událost několik týdnů dopředu s patřičným upozorněním, že by si nikdo neměl nechat něco takového uniknout.

V roce 1958 vyšly Dny otevřených dveří na 12. a 13. července. Každý se ty dny mohl na vlastní oči podívat, jak žije celý ohromný stavební kolos svým běžným životem. Samozřejmě bylo zpestření programu o mnoho zábavných vystoupení, na programu byl rovněž sportovní den. Na velké estrádě vystoupili umělci, po celý den vyhrávala Ústřední hudba československé armády. Nejenom na návštěvníky pak rovněž čekala bohatá tombola.

O rok později, dostal Den otevřených dveří nové pojmenování. 12. července 1959 se poprvé v Československu slavil podle vládního usnesení Den stavbařů. Hlavní heslo

¹⁵⁹ Orlická přehrada ze dne 8.8. 1958, s. 2.

¹⁶⁰ Přehradu navštívili při různých příležitostech mimo jiné i kambodžský princ Norodom Sihanuk, prezident Indonésie Ahmad Sukárno, prezident Mali Modibo Keita či kubánský ministr Ernest Che Guevara.

stavbařského svátku bylo „Rozvojem socialistického soutěžení za včasné uvedení kapacit do provozu, za kvalitní dokončení plánovaných počtu bytů a za maximální a nejkvalitnější výrobu stavebních hmot“. Při slavnostním dnu se hlavně předávaly odznaky ministra stavebnictví nejlepším pracovníkům, případně udělovaly tituly brigád socialistické práce nejlepším kolektivům.

Dny orlické přehrady a posléze Dny stavbařů byly skutečně masovými akcemi, jen málokdo z okolí si nechal ujít prohlídku staveniště zblízka a často ani lidé ze vzdálenějších krajů nelitovali dlouhé cesty. Spousta návštěvníků se hlásila předem. V roce 1959 nahlásilo takto svou účast přes tisíc návštěvníků z Litvínova, Liberec hlásil vypravení celého speciálního vlaku apod. Není proto divu, že se na přehradě ve dvou dnech vystříдалo několik desítek tisíc lidí. Druhý ročník Dne stavbařů navštívilo přes 25 000 lidí, vrátnicí projelo 238 autobusů, 1478 osobních vozů a 2507 motocyklů.

Hlavními atrakcemi byl dětský lunapark a plovárna, řada exkurzí po přehradě, svazarm otevřel střelnici, turnaj v odbíjené, soutěže v několika atletických disciplínách, koncert dechové hudby, Činohra Olomouc nacvičila a přivezla hru „Hotova – padla“ a v závodní jídelně byla taneční veselice. V noci ze soboty na neděli nad přehradou nechyběl ohňostroj.¹⁶¹

Jednalo se o největší prezentaci přehrady. Největší chloubu tehdejšího Československa se měla ukázat v plné své kráse. Režimu velmi záleželo, aby se stavba jevila v tom nejlepším světle. „*Jednou se daly šaluňky, tedy bednění, dolu dřív a celý obrovský betonový díl spadl. Bylo to právě před Dnem stavbařů, kdy se to nenechalo zatvrdnout a už se to ukazovalo, aby byla větší paráda. Celý blok spadnul. Jeden dělník se při té nehodě zmrzačil, když padal s tím betonem asi 17 metrů,*“¹⁶² vzpomíná na přípravu Pavel Trkovský.

Rovněž na prvního máje byla na přehradě vždy veliká sláva. Stavebníci odjížděli na vyzdobených vozech do Příbrami, kde se zúčastňovali slavnostního průvodu. Pokud toho roku byl VDO udělen Rudý prapor ministerstva stavebnictví nesl se hrdě v čele průvodu.

Obrázek 17. Slavnostní Den stavbařů, ohňostroj nad přehradou z 8.7. 1961.

¹⁶¹ Orlická přehrada ze dne 19.6. 1959, s. 1.

¹⁶² Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

Samozřejmostí bylo budovatelské heslo, na rok 1958 připadlo „S dobudováním socialismu uvést do provozu první turbínu“. Svaz mládeže si připravil makety přehrad znázorňující využití vodní energie a vyčíslení přínosu našemu hospodářství po dobudování Orlické přehrady. Další spolek na přehradě – Tatran, si připravil globus a na něm holubici míru a nad ní umístěnou druhou sovětskou družici se psem Lajkou. Celkem se toho roku vypravilo z Orlíka do Příbrami sedm alegorických vozů.¹⁶³

6.4 Kultura

Zatímco ve zdrži se urychleně stěhovalo, bořilo a kácelo, což nikterak nepřispívalo k obrázku spokojené socialistické společnosti, a proto tehdejší média o pracích ve zdrži vůbec neinformovala, o spokojeném životě dělníků na stavbě se referovalo velmi často. V záhy postaveném kulturním domě v Solenicích se totiž pořádala kulturní představení, vzdělávací přednášky, filmové projekce či tancovačky velmi často. Do Solenic se skutečně sjížděla kulturní esa té doby, přijelo například Národní divadlo, Akademie múzických umění a další. Velmi často vystupovaly pro potěchu unavených dělníků děti z rovněž nově vybudované základní školy s kulturními pásmy. Na tuto oblast nevídaná kulturní nabídka lákala i lidi z blízkého okolí, družba mezi lidmi ze stavby a blízkých vesnic byla důležitým prvkem ve snahách tehdejší propagandy. Pro obyvatele vzdálených vesnic zajišťovali pracovníci VDO autobus, který je na jednotlivá představení na přehradu přivážel. Celý stavební komplex, lidé v něm, klapající stroje, organizace práce a trávení volného času i soukromého života, to mělo vše probíhat podle linek komunistické strany. Šťastná komunistická společnost – harmonie mezi inženýry, vedoucími i obyčejnými betonáři – měla vyzařovat do širokého okolí.

Na zvýšení ideologické úrovně zaměstnanců bylo působeno vhodnými přednáškami i kulturními zařízeními, např. stálým divadlem, kinem, kluby apod. Na tyto kulturní potřeby byla již v roce 1954 uvolněna částka 100 000 Kčs. Na výstavbě kulturních zařízení se obzvláště spěchalo a jakékoliv průtahy byly nevídané. Byla jistě předmětná obava z toho, že pracující budou hledat „...*pochybná rozptýlení po práci např. v hostincích. Naproti tomu jim je třeba poskytnout pro chvíli oddechu možnost zdravého pobavení a vzdělávání.*“¹⁶⁴

S narůstajícím počtem zaměstnanců narůstal počet kulturních aktivit. První společenský ples budovatelů Orlické přehrady se konal v roce 1956 v milínské sokolovně, v solenickém

¹⁶³ Orlická přehrada ze dne 22.3. 1958, s. 1.

¹⁶⁴ SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ Příbram, Závodní organizace VDO, Zápis o členské schůzi 29.4. 1954, inv. č. 115.

sídlíšti totiž ještě do té doby nebyly vhodné prostory.¹⁶⁵ I ty se však již chystaly. Kulturní dům Družba byl otevřen v květnu 1956 promítáním filmu Jan Žižka. Oslavy dále provázelo sportovní dopoledne, koncert dechové hudby, estrádní pořady, taneční veselice s tombolou, kde hlavní cenu představoval motocykl, televizor a rádio. K otevření kulturního domu připravil nově vzniklý divadelní kroužek představení. Existovala i závodní muzika

Kulturní dům byl ve středu celého sídlíště. V jeho přízemí byla restaurace, velký sál s biografovým a divadelním zařízením o 300 sedadlech, předsálí, šatna a potřebné příslušenství. V prvním patře byly čtyři společenské klubové místnosti a byt správce klubu. Veškerou kulturní činnost včetně provozu stálého předpremiérového kina řídil závodní klub ROH ve spolupráci s celozávodním výborem KSČ. Ostatně téměř veškerý kulturní život byl organizován právě závodním výborem ROH a jeho společenskými složkami.

Obrázek 18. Ples v kulturním domě v Solenicích.

Snahy režimu po co nejpestřejším kulturním vyžití stavbařů však často končily na všeobecném nezájmu. Únava z náročných směn spojená s nedostatkem času a s naprosto jiným způsobem trávení volného času převálcovala jakékoliv snahy závodního výboru a ten neměl sílu to nikterak změnit. A problém nebyl pouze s diváky, nýbrž i se samotnými aktivními tvůrci programů. O problémech nacvičit cokoli informuje článek „Co dělají „Bubáci a hastrmani“?“, který se ptá a zároveň odpovídá, proč ještě nebyla premiéra dlouho nacvičované známé pohádky Josefa Lady. „*Pro herce je mnohdy velká potíž sejít se na zkouškách. Je to totiž tak – jednou má noční „starosta, podruhé zase „Mulisák“ – a potřetí jede „Hastrman“ na zájezd do Prahy...*“, komentuje Orlická přehrada problémy při kulturních snahách svých pracovníků.¹⁶⁶

Často tak koutky poezie vznikaly a zase zanikaly, chvílemi kurs hraní na piáno existoval, chvílemi ne. Spolkem, který rovněž na začátku bojoval o svou existenci, byla i „závodní“ dechovka. Ta, i když bylo nástrojů dostatek, zpočátku nehrála, a když už se několik stavitelů rozhodlo nástroje oprášit a založit skupinu, naráželi na malý zájem ostatních.

¹⁶⁵ Orlická přehrada ze dne 28.1. 1956, s. 1.

¹⁶⁶ Orlická přehrada ze dne 31.10. 1958, s. 2.

Dechovka nakonec přežila a doprovázela při všech významných příležitostech, což bylo notně závodním časopisem oslavováno.

Nabídku kulturní produkce rozšiřovali i nejmenší. Předvánoční besídka mateřské školky v Solenicích v roce 1957 nabídla písně, tanečky a pásma koled a říkadel. Návštěvníků prý však údajně přišlo málo, děti tak alespoň potěšil děda Mráz, který rozdával svou nadílku.

Obrázek 19. Děti ze Solenic při nástupu na spartakiádě.

Po několika letech, kdy již koupené odpočívaly kdesi ve skladu, se ukázaly i loutkové

postavičky. První představení se konalo při Dni Orlické přehrady, kdy loutkařský kroužek předvedl hru „Honza v říši permonů.“ Nutno poznamenat, že představení mělo veliký úspěch a muselo se okamžitě opakovat.¹⁶⁷

Hojně navštěvované byly plesy a to zvláště šibřinky, tedy plesy maškarní. Druhý ročník v roce 1959 zval hosty do „pekla“. Šest set návštěvníků měl karneval v kulturním domě o rok později a téma bylo toho roku pohádkové. Plesu se zúčastnila se i delegace z okolních JZD a masky půjčil státní film Barrandov. Nejpopulárnější zábavou na přehradě však byl bezesporu biograf. Kino Orlík promítalo několikrát týdně, jak filmy pro dospělé tak pro děti. Průměrná účast na jednom představení byla kolem 150 návštěvníků, což co do popularity nemělo v ostatních kulturních aktivitách konkurenci. Zvláště když televizní vysílání bylo problematické, snad nic na přehradě totiž nebylo tak často porouchané jako televize ve společenské místnosti. Vysílala denně mezi 19 a 22 hodinou, podmínkou pro diváky bylo nemanipulovat s přístrojem, ať už byl program jakýkoliv. Na televizi se nemohli dívat méně než tři diváci, z toho jeden osobně zodpovídal, že nikdo na televizor ani nešáhne.

Stranou nestálo ani Národní divadlo. Jako vrcholnou událost Měsíce česko-sovětského přátelství připravilo uvedení nové sovětské hry Alexeje Arbuzova „Irkutská historie“. Děj této hry se odehrává na stavbě velké přehrady na Sibiři. Národní divadlo se rozhodlo pozvat na slavnostní předpremiéru právě přehradáře z Orlíka, a ti pozvání přijali a zaplnili všechna

¹⁶⁷ Orlická přehrada ze dne 25.7. 1958, s. 2.

místa Národního
divadla. Po
představení
následovala beseda
pracujících VDO
s herci.¹⁶⁸ Představení
se zúčastnil i samotný
autor Alexej
Arbuzov, který
přiletěl z Moskvy. Po
představení řekl:

Obrázek 20. Československý státní soubor písní a tanců při vystoupení na VDO.

„Dnešní večer uchovám ve svém srdci a řeknu všem svým sovětským soudruhům o radosti, kterou jsem zažil, když jsem viděl přátelské a tvůrčí spojení mezi dělnickou třídou Československa a jeho inteligencí.“ Do Orlické přehrady napsal článek i režisér Pleskot. Nazval ho „Herci jsou lidé jako vy“, a upozornil v něm na fakt, že jedna z představitelk hlavní role – herečka Blažena Holišová, pracovala ještě před několika lety na stavbě jedné přehrady na Slovensku.¹⁶⁹

Spolupráce stavbařů a Národního divadla Irkutskou historií neskončila. Pracovníci VDO požádali totiž zástupce Národního divadla, zda by divadlo nemohlo uspořádat slavnostní představení i k příležitosti uvedení první turbíny do provozu. Divadelníci pochopitelně neodmítli a tak se 3. března 1961 hrála v na první scéně Národního divadla speciálně pro zaměstnance VDO určená Smetanova Libuše.

Zájezdy do pražských divadel však jinak nepřitahovaly velkou pozornost drsných stavitelů přehrad. Dost často se stávalo, že zájezd se musel zrušit pro nezájem. Není proto divu, že časem, pokud se již vyjíždělo do Prahy do divadla, vybíraly se samé zábavné veselohry a taškařice. Navíc, jak přiznával samotný závodní časopis, jezdili stále titíž a titíž divadelní fanoušci.

Rovněž výzva ke stavitelům aby do knihovny odevzdali lísteček se jmény svých oblíbených autorů poezie a stali se tak spolutvůrci kulturních večerů, se nesečkala příliš s úspěchem. Při literárně hudebních pásmech se nejvíce recitovaly básně Majakovského, Evy Vrchlické a Jaroslava Seiferta.

¹⁶⁸ S návrhem zařadit toto dílo do repertoáru Národního divadla údajně přišel zasloužilý umělec Karel Höger, jenž hru viděl při návštěvě Moskvy. Námětem je milostný trojúhelník, který tvoří pokladní v obchodním domě Valja, vedoucí kráječícího rýpadla Sergej a elektrikář Viktor. Orlická přehrada ze dne 1.11. 1960, s. 1.

¹⁶⁹ Orlická přehrada ze dne 29.11. 1960, s. 2.

6.5 Výchova „přehradáře“

Hlavním řídicím orgánem na stavbě byla Závodní organizace KSČ. Pod vedením Komunistické strany Československa byla na Orlíku založena již 19. března 1951. Rozhodovala o každodenních záležitostech, řešila problémy, starala se o propagandu a agitaci, přijímala nové členy do řad KSČ a později měla na starosti pořádání celoroční závodní konferenci. Byla zaměřena na utužení kolektivu pod nadvládou komunistických idejí. Platilo sice, že hlavním úkolem stranické organizace bylo zajištění řádného plnění stavebních úkolů, v žádném případě se však nesmí pouštět ze zřetele otázka výchovy členů strany a další zvyšování jejich politické vyspělosti.¹⁷⁰

Prvním velkým problémem, se kterým se začínající organizace musela potýkat, bylo dosazení správných lidí na pozice členů závodního výboru. Ten se formoval rovněž na úplném začátku stavby – v roce 1951. Hlavní zastoupení měli zástupci jednotlivých částí závodu, povětšinou zkušení pracovníci a dlouholetí komunisté, své zastoupení však měli i lidé z okolních vesnic pracující na stavbě.

Zápisy ze zasedání výborové rady ukazují velmi dobře a bez zkreslení ideologickými úpravami události na stavbě. Naznačují, že šířit ideje komunismu nebylo nikterak snadné. Nezájem o vzdělávací přednášky, skoro žádné výpůjčky socialistické literatury, malý počet skutečných komunistů v řadách stavbařů, osobní problémy samotných agitátorů a další a další skutečnosti zabraňovaly v růstu počtu komunistů na stavbě.

Hlavním bodem vůbec první schůze výboru, která se konala ještě v roce 1951, byl referát soudruha Jareše o vedoucí úloze strany v lidském životě a o významu komunistů na celém budoucím stanovišti. Ze zápisů prvních schůzí je jasné, že závodní výbor si jasně uvědomoval, že stavba přehrady je velkou šancí, jak propagovat komunismus a jeho myšlenky. Že se přehrada může stát pro širokou okolní oblast velkou výkladní skříní, která ukazuje na sílu nového státního zřízení. O to větší musely být nároky na předsedu a vedoucí funkcionáře na stavbě, kteří museli být vzorem v práci i ve veřejném životě. V následném hlasování se stal prvním předsedou jednohlasně soudruh Alois Bartoš. Členy byli i Josef Chalupa a Alois Mezera, obyvatelé Orlických Zlákovic a jedni z prvních pomocníků geografů, kteří již před padesátými léty mapovali terén.¹⁷¹

Již na své druhé schůzce konající se stále ještě v roce 1951 se závodní organizace KSČ zabývala svým hlavním úkolem - zajišťováním a kontrolou pracovních povinností a plněním

¹⁷⁰ Orlická přehrada ze dne 10.2. 1958, s. 1.

¹⁷¹ SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ Příbram, Základní organizace VDO, Zápis o členské schůzi z roku 1951, inv. č. 115.

plánu. Dalším jejím úkolem byla politická výchova a přesvědčování nestraníků. To měl zajišťovat kroužek, který měl vést schopný stranický učitel. Závodní organizace měla podle svých stanov rovněž dbát na to, aby nedocházelo k protekcím a aby byli podporováni soudruzi, kteří jsou oporou cesty k socialismu. Jinak se na druhé schůzi největší prostor věnoval výběru kuchařky do vznikající závodní kantýny, do té doby totiž jedli pracovníci po hospodách v Orlických Zlákovcích.¹⁷² Ostatně v jedné z nejnámějších vorašských hospod Na Zavadilce, která ležela mezi Solenicí a Zbenickými Zlákovcemi, se samotná schůze, stejně jako po několik dalších let, konala.

Výroční zpráva o roku 1951 hovoří o několika splněných úkolech. Například o zlepšení morálky hlídačů na stavbě, kteří si doposud nebyli vědomi důležitosti svého postavení. Dalším dosaženým cílem bylo úspěšné urgování v otázce zmíněné závodní kuchyně. Přes pokrok v oblasti stravování dosažené výsledky nikoho neuspokojily. Předseda Bartoš tvrdě zkritizoval celý výbor a pak i sám sebe, když přiznal, že až příliš podléhá nestranickým vlivům a že není na svou funkci dostatečně průbojný. I ostatní soudruzi však přiznávali, že jim situace v organizaci brala sílu k další činnosti, a tak se pak už ani nepokoušeli prosazovat věci, které původně prosadit chtěli.¹⁷³

Ovšem činnost Závodní organizace byla ještě v plenkách, stavba se loudala. Není proto divu, že se organizace téměř nescházela, vždyť se uvažovalo dokonce o zastavení veškerých prací. Mnozí členové a zaměstnanci dokonce kvůli neustále přerušovaným pracím odcházeli na Lipno nebo na Slapy a nikomu to ani nedávali vědět, mnozí naproti tomu přicházeli, členská organizace tak procházela zcela nepřehledným vývojem.

V roce 1952 zahajovala členská organizace s 28 členy a jedním kandidátem na přijetí a končila s členy čtrnácti a jedním kandidátem. Jak se o tomto roku píše v závěrečné zprávě, byl však pro organizaci vůbec úspěch, že dokázala udržet svou správu a nerozpadla se úplně.¹⁷⁴ Při nedostatku lidí na stavbě se tak řešily problémy opět hlavně praktického rázu - příliš vysoké výplaty, jež slibovaly agitační plakáty zvoucí zájemce na stavbu Orlické přehrady, špatné komunikace, kvůli kterým řidiči Československé automobilové dopravy (dále ČSAD) odmítali na Orlickou přehradu jezdit a nepomáhalo ani jednání s komisí ČSAD, či domluva hlídači Hejnovi, který šířil pomluvy o pracovnících a ostatní si na něj stěžovali.

¹⁷² Jeden čas vařila pracovníkům paní Chalupová, manželka člena závodní organizace Josefa Chalupy, který vykonával dohled nad důvěrníky na stavbě. Soudruh Chalupa se stal později i tiskovým referentem.

¹⁷³ SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ Příbram, Základní organizace VDO, Zápis o členské schůzi z roku 1951, inv. č. 115.

¹⁷⁴ TAMTÉŽ, Okresní výbor KSČ Příbram, Závodní organizace VDO, Výroční zpráva o činnosti závodní organizace za rok 1952, inv. č. 115.

Ani rok 1953 nebyl pro komunistickou organizaci optimističtější. Měla kolem 18 členů a to ještě mnozí z nich neprojevovali skoro žádnou “stranickou disciplínu“ a mnozí byli brigádně na Slapech. Tento stav byl ale způsobem nedostatkem práce, dělníci spíše odcházeli než by přicházeli, a pro zbylé se práce hledala jen obtížně, podle výroční zprávy organizace mnozí neměli na přehradě po dlouhý čas vůbec co na práci.¹⁷⁵

A tak se v roce 1954 začínalo prakticky od znova. Ti, kteří měli vychovat ze zaměstnanců velký za jeden provaz táhnoucí kolektiv jdoucí pod rudým praporem, to dobře věděli. Zmizela totiž nejistota, zda se stavba skutečně uskuteční. Organizace dostala potvrzení z nejvyšších míst. Navíc v květnu tohoto roku se mělo na budoucí stavenišťe Orlické přehrady přesunout na 1000 dělníků ze Slap. Zamrzlá aktivita organizace dostala s blížícími se termíny novou krev do žil. Posílaly se intervence na všechny strany, informovanost na stavbě totiž nebyla nejlepší. Členové organizace třeba s radostí přijali zprávu o příjezdu 1000 nových pracovníků, ale následná diskuze ukázala, že je vlastně není kam ubytovat, místa v provizorních ubikacích bylo příliš málo. A tak se příjezd dělníků ze Slap odsunul. Na začátku roku 1955 tak měl VDO stále jen 390 zaměstnanců.¹⁷⁶ Postupně se však stavenišťe začalo přeci jenom plnit. Pro rozpačité orlické komunisty byli nově příchozí stavbaři ze Slap a z Kamýku velkým vysvobozením. Hlavně díky zkušenostem, které měli s agitací sice v menším měřítku, ale v podstatě z velmi podobného prostředí.

Důležitými body programů schůzí byly nyní diskuze nad budoucí podobou politické výchovy na přehradě. K tomuto tématu přijížděla členům výboru přednášet řada školitelů. Jedním z hlavních propagátorů byl dr. Hess z OVN Příbram. Ten v jednom ze svých příspěvků v roce 1955 pravil, že diskuze s místními soudruhy byla dobrá, ale že pozoruje, že soudruzi z výboru dosud se zdejší dílem nesrostli. Pokáral všechny, že si musí uvědomit, že jsou na nejzodpovědnějším místě, na největším díle u nás. A že přeci vše záleží jen na komunistech a na jejich práci.¹⁷⁷ Místy nabírají tyto texty z jednání závodní organizace až familiérní podobu. To když někteří přednášející zdůrazňují jaký rodinný vztah mezi mistry a techniky na jedné a dělníky na straně druhé musí panovat. Dělníci ve svých nadřízených musí vidět své zkušené pomocníky a rádce, proto je třeba, aby to co možná nejvíce byli komunisté. A nejlépe komunisté řádně vzdělaní.

¹⁷⁵ SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ Příbram, Závodní organizace VDO, Výroční zpráva o činnosti ZO za rok 1953, inv. č. 115.

¹⁷⁶ Oficiální plán však byl pouze na 340 zaměstnanců. Počet zaměstnanců byl tedy vyšší než plán připouštěl. Nelze se proto divit, že stavba v prvních letech končila s velkými mzdovými schodky, což chtěli stavitelé řešit výrazným zkrácením pracovní doby. TAMTÉŽ, Okresní výbor KSČ Příbram, Závodní organizace VDO, Zápisy ze schůzí 1955, inv. č. 115.

¹⁷⁷ TAMTÉŽ.

Stranické školení k zvyšování politické úrovně komunistů se na přehradě nezanedbávalo, nicméně jeho výsledky nebyly, alespoň při čtení mezi řádky nikterak valné. K tomuto účelu bylo zahájeno vyučování ve večerní škole politické ekonomie, přednášet se začalo v roce 1956. Tu však navštěvovalo pouze několik inženýrů a techniků. Další možností byly přednášky konané během Roku stranického školení (dále RSS). Soudruzi, kteří se nevzdělávali a na RSS nechodili, byli na schůzích poměrně ostře pranýřováni.¹⁷⁸ V rámci RSS se na přehradě utvořily tři základní vzdělávací kroužky – Kursy současné politiky strany, Kroužek pro studium otázek národního hospodářství a kroužek pro studium dějin Komunistické strany Sovětského svazu (dále KSSS).

Velmi zajímavě však působí instrukce, které musely lektorské skupiny dodržovat. Přednášky totiž musely být nejprve projednány a schváleny, teprve pak předneseny studentům. Pokud se tak nestalo, mohly výklady například sklouznout k přílišnému praktikizmu a pak by neměly žádný výsledek.

Neustálé stěžování si na nezájem, na velkou absenci či na nekvalitní učitele naznačují nesnadné počítání několika zapálených straníků, kteří se snažili o politickou výchovu u ostatních. Autor článku s názvem Stranické školení rovněž s pochvalami studentů šetří. Vadí mu jejich pozdní příchod do hodin, odjíždění na podniková školení a na služební cesty a většina je tak pohodlná, že „...spoléhají jen na poslech a nepiší si ani poznámky“¹⁷⁹

Obrázek 21. Jedna ze vzdělávacích přednášek pořádaných na přehradě.

Závodní výbor měl mimo jiné na starosti vydávání časopisu Orlická přehrada, který byl na přehradě vydáván od roku 1955. Ten byl důležitým zdrojem informací o každodenním životě při stavbě na Orlické přehradě. Časopis měl nejenom funkci informační, ale hlavně motivační, pravidelnými rubrikami čísla byly fotky nejlepších zaměstnanců, popisování úspěchů různých pracovních skupin, oslavování činů sovětských stavitelů v boji s velkými přehradami kdesi na Sibíři. Čas od času otiskla Orlická přehrada i dopis Ústředního výboru Komunistické strany Československa. V něm se vyjadřovala povětšinou spokojenost a radost

¹⁷⁸ SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ Příbram, Závodní organizace VDO, Zápisy ze schůzí 1955, inv. č. 115.

¹⁷⁹ Orlická přehrada ze dne 10.2. 1958, s. 1.

nad dosaženými výsledky a zároveň víra, že to vše půjde ještě lépe. Nechybí informace o kulturních akcích, jako jsou plesy, promítání filmů, osvětové přednášky. Poměrně častá je však i kritika do vlastních řad.

Ve Slapech se do té doby tiskl časopis Přehrada. Již v něm byl vedoucím redaktorem Karel Rákosník, který později nastoupil ve stejné pozici i v časopise vydávaném na Orlíku. Před začátkem jeho vydávání byla o pomoc požádána redakce Rudého práva, která měla pomoci buďto patronátem a nebo vysláním některého svého redaktora. Rudé právo nakonec vyslalo patronátníka, soudruha Rotha, hlavním šéfredaktor však byl Rákosník. Ten byl aktivním komunistou, při jednáních výboru vystupoval pokaždé velmi vehementně a vždy apeloval na nutnou stranickou ukázněnost a komunistické vystupování.¹⁸⁰ Komunisté museli být podle Rákosníka na pracovišti naprostým vzorem pro všechny ostatní, k čemuž mnohokrát na stránkách listu nabádal. Časopis byl vydáván od února 1955 a to v počtu 800 výtisků. A alespoň z počátku obsahově sloužil i Slapské přehradě.

Rákosníkův způsob vedení časopisu tak mnohdy narážel na bezpartijního ředitele VDO inženýra Krause, který ač všemi vážen a respektován, neměl podporu bezvýhradnou. Byla mu vytýkána malá schopnost sebekritiky a že všechny věci týkající se přehrady vztahuje na sebe a bere osobně. Kraus se však uměl bránit, třeba již na Slapské přehradě muselo několik lidí ze stavby za Krausovu kritiku odejít.

I na přehradě Orlík se Kraus několikrát dostal do nepříjemných sporů s některými členy závodní organizace. Snad největší konflikt měl s redaktorem závodního časopisu Hadem, který otiskl podle Krausova názoru přehnaně kritické informace. Had dal okamžitou výpověď a obrátil se se stížností na celozávodní výbor. Na jeho zasedání však komunističtí funkcionáři přeci jenom podpořili svého nadřízeného Krause. Nato uražený redaktor povstal a v jistě emotivním projevu se na všechny zle osopil. *„Během měsíce všem dokážu, že Kraus ve věstníku potlačuje kritiku! Á jsem sice tady klidný, i když se klepu, ale u Krause to bylo mnohem horší. Jsem ochoten se nechat tady od Celozávodního výboru kritizovat, ale nikdy ne od Krause! Kraus mě kritizovat nebude! Za články si ručím.“* Had pak pokračoval v popisování cenzury na celé stavbě. *„Neberte to jako případ Had – Kraus, to je jiná věc, ale mě jde o zásadu, a sice že tady se potlačuje kritika na celé stavbě. Každý kritizovaný to pozná hned na vlastní kůži. Redaktor ve své práci musí mít podporu za každou cenu, protože co*

¹⁸⁰ SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ Příbram, Základní organizace VDO, Zápisy ze schůzí 1955, inv. č. 115.

kdyby se strefil vedle. Já tu podporu u Krause od Chaloupky¹⁸¹ ani od Rákosníka neměl,“ konstatoval zklamaný Had na závěr.¹⁸²

Každopádně ředitel Kraus si uměl udělat na pracovišti pořádek a z úst některých členů závodního výboru zaznívaly často hlasy „...je třeba, abychom nedělali ze sebe šašky a to hlavně před Krausem,“ zvláště při jednání o návrzích některých agitačních postupů.¹⁸³

Na všech pracovištích se v těchto dnech diskutovalo o návrhu nové ústavy. Jako jedni z prvních se na besedě o ústavě a volbách sešli členové kolektivu soudruha Škocha.

Obrázek 22. Politický život na přehradě.

I šíření idejí komunismu mezi řadové stavbaře bylo procesem velmi náročným. Kádrové oddělení mělo zajistit, aby rozmístnění komunistů na stavbě bylo takové, aby aspoň na dva bezpartijní pracující připadl jeden člen strany. Na závodě byla utvořena poradna a studovna pro školení propagandistů. Zásadní podmínky dobré stranické práce na přehradě Orlík byly

¹⁸¹ Jeden z hlavních stranických školitelů na stavbě a předseda celozávodního výboru KSČ na VDO.

¹⁸² Poté poprosil, aby se do jeho věcí hlavně nemíchal soudruh Chalupka, načeš odešel. Soudruh Chalupka se poté obrátil na zbylé členy výboru a vyslovil svůj pocit, že ho Had nenávidí, i když důvody on nezná. Případ byl urgován na Ústřední výbor komunistické strany Československa, Hada nepodpořil nikdo a tak byl 23. června 1957 ze stavby vyhozen. Ve zdůvodnění bylo uvedeno, že „*Had je levičák, nemá za těchto okolností předpoklady vykonávat funkci redaktora. Je mu doporučeno více studia a zbavit se svých nedostatků. V jednání je neupřímný, a rád provádí populární politiku v neprospěch strany.*“ SOKA Příbram, Okresní výbor KSČ v Příbrami, Celozávodní I. konference VDO, 1957, inv. č. 120.

¹⁸³ TAMTÉŽ.

jasně vytyčeny – navození dobrého kolektivu, pevná stranická disciplína, nutný dobrý poměr závodních orgánů k technikům a dobrá a pečlivá stranicko-výchovná práce.

Že to však s propagandou nebude vůbec jednoduché, se členové strany přesvědčovali na každém kroku. Třeba časopis Svoboda se nemohl vůbec rozebrat, na stavbě ho nikdo nečetl. Tiskový referent Chalupa se dušoval, že když se počet výtisků zasílaných na přehradu zmenší z deseti na pět, již se jistě všechny rozeberou. Po roce, kdy zůstávalo bez zájemců i oněch pět výtisků, se předplatné Svobody pro Orlík zrušilo úplně.

Příliš populární nebyly ani tzv. rudé koutky, jež byly jedním z nejposvátnějších míst na stavbě. Místnosti s tímto poetickým názvem sloužily jako strážci největších stranických pokladů. Místnost byla patřičně stylově zařízena, nechyběl prapor a fotografie státníků. Zájemci si v „koutku“ mohli přečíst čerstvé noviny (Rudé právo, Práci, Svobodu), půjčit si v malé knihovničce nejnovější stranickou literaturu nebo poslechnout rádio nebo gramofonové desky. Síň sloužila i k menším přednáškám, jazykovým kurzům ruštiny a promítání filmů. Tento „koutek“ nebyl výsadou jen orlického pracoviště, ale podobné vznikaly i na menších stanicích patřících k přehradě, třeba v Týně nad Vltavou.

Nad všemi nedostatky v politickém školení se přimhuřovaly oči, vážným problémem však bylo, pokud se nedařila samotná práce. To dokázal komunistický systém odvrátit od stavbařů svou na ně jinak přívětivou tvář. Poznali to přehradáři na Slapech. Ti nabrali půlroční zpoždění a to neměli dělat. Z deníků Aloise Krause vyplývá, že povolání stavbaře nebylo v takovýchto případech jednoduché: *„Státní bezpečnost začala hledat zákeřné sabotéry. [...] Kolektiv 1900 lidí na Slapech byl schopný, odborně zdatný, ale uštváný neúspěchy a kritikou. Státní bezpečnost vyšetřovala banální nedostatky, zabavovala plány a prováděla noční výslechy techniků a mistrů.“*¹⁸⁴ Orlické přehrada se díky svým relativním úspěchům takovýmito procedurám úspěšně vyhnula.

První léta prací byla skutečně provázena menším či větším chaosem, stavba se dostávala do skluzu. Komunisté si však dokázali přiznat, že se práce nejlepším směrem neubírá a že je třeba leccos změnit. *„Je třeba, abychom si my, komunisté, přiznali některé vážné nedostatky v naší práci, tyto nedostatky si uvědomili a co nejdříve je také odstranili,“* referoval soudruh Virt na celozávodní konferenci v roce 1956. *„Mám na mysli politickou práci mezi dělníky, techniky, mistry i vůči vedení stavby. My soudruzi, když uvádíme důvody, proč neplníme plán, říkáme, že máme vysokou poruchovost bagrů a ostatních těžkých strojů nebo uvádíme*

¹⁸⁴ A. OLBRICHOVÁ, c.d., s. 28 - 30.

*nepříznivé počasí v únoru. Tyto důvody jsou správné, ale ne jediné.*¹⁸⁵ *Jedním z nejvážnějších důvodů neplnění měsíčních plánů je slabá práce strany. Strana nedovedla rozhodným způsobem mobilizovat pracující k překračování plánu, nedovedla využívat propagaci a agitaci, nedovedla prohloubit socialistické soutěžení,*“ konstatuje Virt.¹⁸⁶

System soutěží mezi jednotlivými směny, mezi pracovními kolektivy a brigádami, soutěž s paralelně se stavějící přehradou na Kamýku a další věci, byly skutečně velkým motorem i pro dělníky. „*Ano, soutěžili jsme, lidé se snažili, každému o to šlo, aby byl nejlepší. Byly za to i finanční odměny,*“ hodnotí motivační systém Trkovský. Na druhou stranu však poznamenává: „*Bylo to ale i zlo, protože lidi se pomlouvali a nepřáli si to. Hádali se mezi sebou a tím měli ti na vyšších místech od nich klid. Pak chlapy chodili za tím, kdo vyhrál a říkali mu: Hele, ty si tu nejlepší, mi to dělat nebudem, udělej si to sám.*“¹⁸⁷ Každopádně po rozpačitých začátcích se na konci padesátých let rozjelo tradiční oceňování nejlepších orlických pracovníků a ti pak pilně plnili stránky závodního časopisu a prosklené vitríny.

„*Do politiky jsem se nijak nevměšoval,*“ tvrdí Pavel Trkovský, „*a ani jsem její vliv na stavbě nijak necítil. Ale mě bylo pouhých sedmnáct let, když jsem začínal, to určitě hraje svojí roli. Ale vím, že komunisté na stavbě byli při síle. Při Dni stavbařů se pohádal s jedním komunistou můj tatínek a za to dostal 18 měsíců nepodmíněně. Ten soudruh otci řekl, že je „kurva kulacká“, načež mu tatínek odpověděl, že on je „kurva komunistická.“ A za to dostal 18 měsíců. Ale sedět nešel, protože po smrti prezidenta Zápotockého přišel Novotný, byla velká amnestie a on byl osvobozen.*“¹⁸⁸ Tatínek Pavla Trkovského Josef Trkovský pracoval na stavbě rovněž a to od stejného roku jako jeho syn. Byl to majitel největšího statku v Orlických Zlákovicích, na což byl podle syna náležitě hrdý a dával to na stavbě i najevo, čímž si o podobný střet v podstatě koledoval.

Ovšem nejenom politickým školením přehradáři procházeli. Stejně tak důležitým úkolem bylo alespoň část z kolektivu udržet pohromadě a přesunout ho na stavbu další. Od sehrané skupiny lidí, kteří se znali a spolu již pracovali, se daly očekávat mnohem lepší výsledky než od začínajících pracovníků. Navíc odpadaly problémy se sháněním velkého množství nové pracovní síly. Tato taktika se vyplatila hlavně při příchodu velkého počtu

¹⁸⁵ V únoru 1956 byly skutečně kolem řeky mrazy tak velké, že je ani místní nepomatovali. Mráz údajně dosahoval až ke třiceti stupňům. „*Tyto mrazy způsobily v domácnostech, v hospodářstvích, v živnostech a v dopravě značné škody. V naší obci mnohým zmrzli i velcí králíci, slepicím namrzly hřebínky i nohy. Autobusy nabraly velká zpoždění,*“ bědovala nad mrazy technická pamětní kniha. SOKA Příbram, MNV Těchnice, Obecní kronika 1954 – 1957, s. 44.

¹⁸⁶ Z referátu soudruha Virta na první celozávodní konferenci z 1. března 1956. TAMTÉŽ, Okresní výbor KSČ v Příbrami, Celozávodní I. konference VDO, 1956, inv. č. 116.

¹⁸⁷ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

¹⁸⁸ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

stavitelů z přehrady Slapy, včetně velkého počtu vedoucích pracovníků. Vždyť výstavbou VDO byl v roce 1954 pověřen specializovaný podnik Výstavba Slap, který se na novou stavbu kompletně přemístil v podstatě až koncem roku 1955. A až poté změnil název na národní podnik Vodní dílo Orlík.¹⁸⁹

O zachování sešraného pracovního kolektivu byl velký zájem. „*Jde-li o organizovanost vyššího typu, specializovanou na určitý druh staveb a s výhledem na dlouhodobé uplatnění ve výstavbě, pak je třeba pro ni cílevědomě včas vytvářet předpoklady včasného přechodu na další dílo, aby byly co nejméně omezeny nepříznivé vlivy poklesu efektivnosti v závěrečných i začínajících etapách výstavby a mohl být udržen zkušený kolektiv,*“ psal v závěrečné zprávě inženýr Kraus. Byl to právě on, kdo stál za příchodem velké části pracovníků ze Slap, mnohé si sám přivedl.¹⁹⁰

Kočovní společnost budovatelů velkých socialistických staveb nicméně při každé zastávce obměňovala své složení. Mnozí, většinou po odsloužení několika let a s touhou po usazení, život stavbaře opouštěli. Ti co přicházeli, viděli jistou práci, pravidelný příjem a hmotného zabezpečení. Začlenění do svébytné společnosti navíc nebylo složité. Jedním z typických příkladů byl osud rodiny Jaromíra Šimůnka, posledního mlynáře z mlýna Bláhov v Orlických Zlákovicích. Při stavbě Orlické přehrady musel jeho mlýn jako jedna z prvních staveb ustoupit potřebám přehrady. Jaromír Šimůnek se stal na stavbě betonářem, bývalá paní mlynářka se zacvičila v obsluze kompresoru. Po dokončení tohoto díla následovali manželé Šimůnkovi stavbaře na Nechranickou přehradu a později se stali budovateli pražského metra.¹⁹¹

Stejně rychle se adaptoval Pavel Trkovský. „*I já jsem byl ještě na Nechranicích, ale pak jsem od vodních staveb odešel, protože mi dávali byt v Kadani nebo v Jirkově a chtěli, abych šel dělat na metro. Já jsem však chtěl byt v Praze a ten mi nedali. Tak jsem se v roce 1966 vrátil zpátky do jižních Čech,*“¹⁹² objasňuje svůj odchod z kolektivu Trkovský. Odchod některého zvláště důležitého pracovníka byl oznamován ve velmi podobném rámečku, jako bylo oznamováno úmrtí. Titulek „*Neočekávaný odchod*“ ještě umocňoval pocit, že se stalo něco tragického, v krátkém článku se zdůrazňovala ztráta pro celý pracující kolektiv. Vytvářela se atmosféra připodobňující odchod k osobnímu selhání či zradě party, pracovní skupiny a stavby samotné. Odtrhnutí se od skupiny tak nebylo až zas tak jednoduché, není

¹⁸⁹ V první polovině roku 1958 byl podnik začleněn spolu dalšími podniky do nově vzniklých Vodních staveb Sezimovo Ústí. Po dokončení Orlické přehrady byly dalšími úkoly právě Nechranice a práce na dokončení přehrady Kamýk.

¹⁹⁰ A. KRAUS, *Technika*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 110.

¹⁹¹ Více o Jaromíru Šimůnkovi J. ČÁKA, c.d., s. 118 - 121.

¹⁹² Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

proto divu, že se stavbaři po dlouhou dobu putovaly i celé rodiny. Pracovnice na Orlíku charakterizuje doktor Cejnar: „Byli to většinou zkušení řemeslníci středního věku, většinou manželské dvojice, které už pracovaly na Oravě, na Slapech a potom přecházeli z Orlíka na Nechranice. A pak pochopitelně mladí svobodní, kteří chtěli bydlet – a v Solenicích bylo bytů habaděj.“¹⁹³ Společenství s přehradáři však přinášelo bezesporu mnoho výhod. Ta pro muže zvláště důležitá - práce na přehradě je bavila. Byla sice náročná a těžká a přísně jedenáctihodinové pracovní směny snad nekonečné. Ovšem vědomí si toho, že „pracuji a podílím se na výjimečné stavbě“, pomáhalo utužovat mezi staviteli kolektivní a vzájemný pocit určité sounáležitosti a možná i pýchy. Tento pocit byl i přiživován stavebními funkcionáři. Příspěvek jednoho z hlavních stavitelů Čecha je toho důkazem: „...vím, že nezůstaneme na této stavbě všichni, to je stavba pro chlapa a naturu, který něco vydrží. Přijdou i momenty, kdy člověku vypoví rozum. Toho jsme si vědomi a víme, jak to vypadá. Je na nás na všech, abychom vzájemnou spolupráci šli k jednomu cíli,“ burcuje stavitel.¹⁹⁴ Zvláště na Orlíku, kde bylo neustále zdůrazňováno, že se pracuje na něčem v Československu do té doby zcela unikátním a překonává se spousta rekordů, byla práce v podstatě velmi dobře společensky hodnocena. „Všichni, musím přiznat, považovali svou práci za stavovskou čest. Byli hrdí na svou profesi,“¹⁹⁵ vzpomínal v jednom rozhovoru Vratislav Cejnar.

Jak silné bylo povědomí o určité vlastní výlučnosti vzhledem k ostatnímu světu a i k ostatním stavbařům dokumentuje třeba úvodní věta v článku nazvaném „Co očekávají přehradáři od sjezdu socialistické kultury“. Začíná totiž slovy: „My, příslušníci národa přehradářského ...“¹⁹⁶

Samotný stavbař Pavel Trkovský však jakékoliv vize šťastného života stavbařů popírá. „Nevím o tom, že by se s tím někdo nějak chlubil. Mezi stavbaři žádná velká pohoda ani spokojenost nevládla. Trpěly především rodinné vztahy. Mezi přehradáři bylo totiž plno rozvodů. Ty dlouhé odluky mezi manžely způsobovaly velké komplikace. Jednou si někoho nového nešla žena, co byla doma, jednou ten muž na stavbě,“ říká Trkovský.¹⁹⁷ Pak však přiznává, že to „...budovatelské nadšení bylo veliký. Ten vztah lidí byl úžasný, dělníci hodně drželi při sobě. Mezi partama, ty lidi na sebe nedali dopustit. Ať už to byli šoféři, betonáři, bagráci a buldozeristi, tak všichni šli k sobě a drželi spolu. Když se přišlo do kuchyně, tak v těch frontách si pomáhali, skutečně ty vztahy byly až rodinné...“ vzpomíná s nostalgii

¹⁹³ Periskop ze dne 6.10. 2000, nestránkováno.

¹⁹⁴ SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ v Příbrami, Celozávodní I. konference VDO, 1956, inv. č. 116.

¹⁹⁵ Periskop ze dne 6.10. 2000, nestránkováno.

¹⁹⁶ Orlická přehrada ze dne 5.6. 1959, s. 1.

¹⁹⁷ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

bývalý orlický bagrista. „*Tam si člověk našel tolik známých a s mnohými z nich se scházím a jsem kamarád až dodneška.*“¹⁹⁸

Práce na stavbě zajišťovala bydlení, dobré platové podmínky, možnost odborného vzdělání¹⁹⁹ a získání cenných zkušeností. A tak není divu, že když od roku 1960 začal závodní časopis na orlické přehradě informovat o situaci na Nechranicích, o tom, co se tam chystá a na co se může tamní zaměstnanec těšit, byla odezva na Orlíku poměrně veliká. Již měsíc po uzavření zdrže v září 1960 se v Nechranicích rozjely první pomocné práce, prováděné mimo jiné i nemalým počtem Orlíkem ostřílených stavbařů. Po dvou letech, kdy bylo vybudováno sídliště pro 700 lidí, se z Orlíku na sever Čech přestěhovalo celé vedení stavební správy. A celý kolotoč se roztočil nanovo.

6.6 Mládež

Československý svaz mládeže na Orlické přehradě vznikl v roce 1955. Mládež se snažila sjednotit organizováním besed se zábavným programem. Na stavbě bylo v roce 1956 asi kolem 400 lidí, kteří se počítali mezi mládežníky.

Po celou dobu stavby se však dost často ozývá z vedení stavby na mládež spíše rozpačité komentáře než nadšení nad budovatelskou činností mladé generace. Časopis Orlická přehrada ještě s nadějí na zlepšení stavu v roce 1956 píše: „*Činy mládeže nejsou zatím příliš znát. Například mládežnická úderka. Slibný začátek čtyř brzy různé překážky zabrzdily. Dnešní stav rozhodně neslouží ke cti Svazu mládeže na stavbě. Dlouho držené svačiny, „padla“ se dělá již před čtvrtou hodinou a pracovní výkon je slabý.*“²⁰⁰

Závodní časopis se mládeži věnoval měrou více než vrchovatou. Jí určená speciální rubrika se nazývala Mladí přehradu. Její obsah tvořily výzvy k aktivnější činnosti ČSM na stavbě, výzvy k vytvoření další mládežnické úderky a další články, mající apelovat na větší zodpovědnost mladých pracovníků v politickém angažování. Dalším typem článků jsou články věnující se typickým zálibám mladých – sportu, četbě a jiné zábavě. Často jsou mladí poměrně ostře, právě za přílišnou aktivitu v oblasti zábavy a naopak za malou činnost v záležitostech politických, kritizováni. V článku „Ping-pong, aneb: kam s ním?“ je kritika jasně pojmenována: „*A nebo zase ve středu. „Soudruhu, prosím tě, my budem dneska hrát na*

¹⁹⁸ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

¹⁹⁹ Na stavbě byla zřízena vyšší průmyslová škola, která měla 11 absolventů, 12 pracovníků složilo zkoušky z nižší průmyslovky, bylo vychováno 70 učňů profesí tesařské, elektrikářské, zednické i strojnické a na 1200 dělníků složilo kvalifikační zkoušky svého oboru. A. KRAUS, *Technika*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 113.

²⁰⁰ Orlická přehrada ze dne 28.1. 1956, s. 1.

mechanizačním „pinec“, tak se na té vaší večerní politické ekonomii snažte mluvit co nejtížeji.“²⁰¹ Přitom mnoho přednášek a besed se konalo speciálně pro mladé, třeba ty o Juliu Fučíkovi, diskuze s novinářem Mladé fronty o olympijských hrách, beseda o knize Rušné dny apod. Rovněž byl založen kroužek svazáckého školení.

Kostrbatá bývala snaha přitáhnout ostatní do řad aktivních mládežníků. Článek „Přijdete také mezi nás?“ je jedním z nejprůkaznějších případů těchto snah. „U nás na přehradě scházíme se na svazáckém školení každých čtrnáct dní. V kroužku je nás již dvacet pět. Škoda, že ne vždycky. Školení nás baví, ale mnozí máme noční směny nebo pracujeme přes čas. Taková s. Topinková, Jíšová, Muzikář a Charvát, ti ještě nechyběli nikdy. Přednáší nám s. inženýr Jíša. Dovede pěkně vyprávět: o vzniku země, příchodu pravěkého člověka na naše území, dějinách českého národa. Také jsme všichni dostali učebnici. Pomáhá nám při práci a mohla by pomáhat ještě víc. Jen kdybychom se do ní častěji podívali i doma. A co vy ostatní přijdete?“²⁰²

Většina mládeže stejně nezapojovala, a když, tak maximálně sběrem a tříděním odpadu, což přinášelo vítané finanční přilepšení. Až na začátku roku 1959 byla vytvořena mládežnická klubovna v kulturním domě. Každý mládežník měl přijít na „hrátky“ a vzít si sebou „dobrou náladu, vtip a nůši písniček.“

Jedním z prostředků, jak zabezpečit zvláště mladým plnohodnotné trávení volného času na svatbě, byl také sport. V sídlišti Solenice se o tuto oblast starala 114. základní organizace Svazarmu. Od roku 1958 bylo na výběr z osmi zájmových a výcvikových kroužků. Motocyklistický kroužek byl spojený s mototuristikou a v létě pořádal týdenní zájezd na motorkách do zahraničí. Součástí kroužku byla i dílna, kde si každý člen mohl svůj stroj opečovávat a kde se před začátkem závodní sezóny sestavily dva soutěžní motocykly. Vodácký kroužek Svazarmu zahrnoval i družstvo potápěčů, v zimě se kroužek zabýval výrobou pramic. Kroužek sportovní střelby měl k dispozici tři opakovací vzduchovky a čtyři malorážky. To kroužek střelby brokové byl ustanoven pro myslivce a pro přátele lovecké střelby. Ve

Obrázek 23. Volejbalový zápas na solenickém sídlišti.

²⁰¹ Orlická přehrada ze dne 28.1. 1956, s. 2.

²⁰² Orlická přehrada ze dne 14.2. 1956, s. 2.

Zbenických Zlákovicích byla zbudována střelnice, kde se střílelo na asfaltové holuby. Na žádost samotných stavbařů byl zřízen kroužek výsadkářů, ovšem omezoval se pouze na pozemní výcvik. Další skupinu tvořili členové radiokroužku, kynologové a zájemci o civilní obranu.²⁰³

Další organizací starající se o tělovýchovu byl sportovní klub Tatran, který připravoval hlavně autobusové zájezdy, vodácké sporty a nácviky na spartakiády. Klub byl na přehradě založen v roce 1957. Pořádal rovněž turnaje v košíkové a volejbale.

Mimo tyto aktivity Svazarmu a Tatranu probíhaly na stavbě hlavně neorganizované zápasy v ping-pongu a ve volejbale. Hlavně ze začátku se slibně rozjel i kroužek šachistů, nicméně v pozdějších letech se k velkému údivu a lamentování stavebního časopisu šachy nehrály. Šachový kroužek se pak však přeci jenom obnovil a královská hra se na přehradě aktivně provozovala.

Pravidelné byly lyžařské závody budovatelů vodních děl. V roce 1958 se například konaly ve Špindlerově Mlýně již podeváté a hlavním pořadatelem byli toho roku právě stavebníci z Orlíka.

6.7 Konfrontace se světem

„Velké stavby komunismu v Sovětském svazu jsou pro nás živým příkladem budovatelského úsilí a přetváření přírody v zájmu blahobytu a štěstí lidu. Boj se suchem za udržení vláhy, boj o využití ohromné vodní energie jsou velikými údery ve velkém světodějném boji za mír. Pamětliví hesla „Sovětský svaz náš vzor“ nastupujeme v naší zemi v této vývojové etapě cestu přetváření přírody v našich podmínkách,“ hlásil jeden z menších regionálních týdeníků na Písecku před stavbou Orlické přehrady.²⁰⁴ Zprávy o velkých socialistických přehradních stavbách se objevovaly na stránkách tehdejšího tisku velmi často. Stavba Orlické přehrady byla těmito oslavnými zprávami pochopitelně ovlivněna, tlak na její vedoucí představitele byl proto mnohem větší. Československo si nemohlo dovolit neúspěch stavby, což v době vehementního soutěžení každého s každým znamenalo vlastně přiznat i jakýkoliv časový skluz. Nejkrizovějším rokem na Orlické přehradě byl rok 1956. Tento rok se nepovedl, stavba se ještě ani pořádně nerozběhla, dělníků bylo příliš a neměli práci, na platy se tak vydávalo neúměrné množství peněz a z Prahy chodily připomínky ke slabé produktivitě

²⁰³ Orlická přehrada ze dne 13.1. 1958, s. 2.

²⁰⁴ Za lepší život vesnice okresu milevského ze dne 4.2. 1955, s. 2.

práce a celkové nízké morálce. Na první celozávodní konferenci VDO, která se konala právě v roce 1956, se tedy příliš nechválilo. Zvláště když jeden z úvodních projevů začal oslavnými činy sovětských stavitelů. Soudruh inženýr Vith se zmiňoval o stavbách Bratské přehrady na Angaře a Krasnodarské na Jeniseji, jejichž „výstavba byla zahájena o rok později, než přehrada na Orlíku, a přesto budou uvedeny do částečného provozu již v roce 1960, to je o rok dříve, než předpokládáme u vodní elektrárny Orlík. Přitom jsou to elektrárny o kapacitě desetkrát větší než Orlík a jsou budovány ve zvláště obtížných přírodních podmínkách na Sibíři.“²⁰⁵ Inženýr Vith, jenž byl na stavbě zástupcem investora, poté ujistil přítomné, že se domnívá, že českoslovenští dělníci jsou neméně tak šikovní, jako dělníci na sovětských stavbách, a že tedy záleží jen na komunistech a na jejich politické práci na stavbě, aby stavba byla stejně tak úspěšná jako ty v Sovětském svazu.

A aby bylo vše stejně tak úspěšné jako v Sovětském svazu, musela se stavba s tamními odborníky často konzultovat. V roce 1954 a 1955 byl úvodní projekt Vodního díla Orlík jako první ucelený československý vodohospodářský projekt vůbec konzultován v rámci vědecko-technické spolupráce s odborníky moskevského a tehdejšího leningradského Hidroenergojektu.²⁰⁶ Jeden z největších zásahů sovětských inženýrů do výstavby VDO byly změna původního projektu v převodu řeky Vltavy přes stavbu. Pro tento účel se měl vybudovat tunel. Ke změně došlo právě na zásah sovětského Hidroprojektu, který doporučil zlepšovací návrh podaný jedním z hlavních orlických inženýrů. Ten spočíval v převedení řeky přes staveniště ve vybetonovaném žlabu v části říčního koryta. Podle ředitele Krause, který s touto změnou nesouhlasil, se tak výstavba přehrady zpozdila nejméně o rok.²⁰⁷

6.8 Stavba a okolí

Kraj kolem Povltaví nebyl nikterak statisticky odlišný od zbylých koutů Československa. Byl to spíše kraj vesnic a menších měst, v kterém s menšími či většími úspěchy právě probíhala kolektivizace.²⁰⁸ Stavitelé přehrady i okolní obce měli zájem na

²⁰⁵ SOKA Příbram, Okresní výbor KSČ v Příbrami, Celozávodní I. konference VDO, 1956, inv. č. 116.

²⁰⁶ O další studijní cestě, tentokrát do Francie, se již tak nepsalo. Proběhla o rok později, v roce 1955. I další studijní cesta v roce 1957 byla na západ – do Švýcarska.

²⁰⁷ A. OLBRICHOVÁ, c.d., s. 28 - 30.

²⁰⁸ O atmosféře místa a doby, o charakteru kraje a i o vidění politických událostí poměrně výstižně hovoří i příběh zapsaný v kronice nedaleké vesničky Laziště. „*Něco o letácích svobodné Evropy. Již v minulých letech, zvláště pak tohoto roku bylo na území zdejší obce svrženo množství letáků „Svobodná Evropa“, posílané k nám ze sousedního Německa. Nezmiňoval bych se o tom, neboť budoucí historik, který snad by se chtěl touto věcí obírat, našel by přesnější prameny z tisku či z jiných pramenů, ale stal se zde případ v souvislosti s touto věcí,*

dobrych vztazích a vzájemné spolupráci. Stavba přehrady se tak dala velmi dobře využít i po stránce agitační.

Stavitelé se skutečně snažili v rámci prezentace spolupracovat s okolními družstvy či výbory co nejvíce a navzájem si vypomáhat. VDO uzavíralo s okolními nedávno vzniklými družstvy smlouvy o vzájemných výpomocích. „*Naše stavební správa mimo plán přijala koncem loňského roku důležitou akci po stránce politické a to stavbu kravína pro JZD ve Zbenicích,*“ hodnotil se význam podobných akcí na celozávodní konferenci.²⁰⁹ Dohody měly za cíl zajišťovat plnění usnesení celostátní konference KSČ, plnění druhého pětiletého plánu v rozvoji zemědělské výroby a upevnění svazku dělníků, rolníků a pracujících inteligence v Československu.

O rok dříve než se Zbenicemi byla podepsána smlouva mezi VDO a JZD Klenovice. Byla to v podstatě jednostranná záležitost. JZD Klenovice přislíbilo půjčovat koňské potahy a v případě potřeby prohrnovat okolní silnice od sněhu. Rovněž slíbilo splnit veškeré dodávky rostlinné i živočišné výroby v řádných termínech. VDO toho přislíbilo mnohem více. Prvním závazkem byla výpomoc při stavbě kravína, při které mělo VDO zajistit technickou a brigádnickou výpomoc. Dále mělo zajistit ve spolupráci s ONV Milevsko a s KNV České Budějovice elektrifikaci obce. Celozávodní výbor KSČ se rovněž zavázal k pomoci místnímu JZD v agitační a přesvědčovací práci, zejména v předvolebním období. V tomto období měli být rovněž všichni zainteresovaní uvolněni ze svých činností na stavbě, aby měli na agitaci dostatek volného času. ROH přislíbilo organizovat a rozšiřovat mezi družstevníky socialistické soutěžení a uzavírat s nimi socialistické závazky a tím vytvářet podmínky k získání titulů nejlepších pracovníků a kolektivů. Všichni členové JZD se měli zvat na všechny významné kulturní podniky pořádané na přehradě, zajištěná doprava byla samozřejmostí. A jednou za čtvrtletí se uspořádá estráda či přednáška přímo v Klenovicích.²¹⁰

A jak celá výpomoc nakonec skončila? Kronikář Alois Hejra poněkud střízlivě vypočítává jednotlivé úkony vykonané VDO, které rozhodně nejsou slíbeného rozsahu, a pak dodává: „*Vodní dílo Orlík následkem patronátní smlouvy nad naším JZD si nechalo vždy všechno dobře zaplatiti, takže JZD na tomto nic nezíská...*“²¹¹

*který stojí za zaznamenání. Jedenkrát v létě vrací se ze domů z pole, potkal jsem souseda, jak nese těchto letáků plné ruce a ptám se jej: To sbíráte tyto letáky pro Národní výbor či je čtete? Ale né, odpoví onen bodrý občan, víte, ony ty proužky jsou akorát tak šikovný na záchod, jen kdyby jich shazovali více. On ten občan ještě v mušném věku za pár měsíců zemřel.“*²⁰⁸ SOKA Písek, Pamětní kniha Laziště, nestránkováno.

²⁰⁹ SOKA Příbram, Okresní výbor KSČ v Příbrami, Celozávodní II. konference VDO, 1958, inv. č. 117.

²¹⁰ TAMTÉŽ, Obecní úřad Orlické Zlakovice, Pamětní kniha 1922 – 1957, s. 228.

²¹¹ TAMTÉŽ, s. 229. Naopak v Knize zápisů ze schůzí rady MNV Orlické Zlakovice je zápis, ve kterém předseda JZD Klenovice vypočítává, že díky patronátu VDO nad JZD Klenovice ušetřilo toto družstvo na

O rok později se podobná patronátní smlouva navázána s JZD Zbenice a tak se kravín stavěl tentokrát na druhé straně řeky. Na tyto úkoly spojené s výpomocnými pracemi byli většinou posíláni mladí zaměstnanci a „úderky“ tvořené členy ČSM. Smlouva se zbenickým družstvem, stejně jako ta předchozí s Klenovicemi, mluvila i o „odborném a kulturním vzdělávání“ tamních zemědělců. V případě Zbenic to znamenalo pořádání odborných zemědělských přednášek, promítání instruktážních filmů, ale třeba i exkurze do některého blízkého vzorného JZD.

Téměř na každé schůzi celozávodního výboru KSČ na přehradě se zdůrazňovalo, že stavba Orlické přehrady musí převychovávat nejenom lidi na stavbě, ale i lidi z okolních vesnic, kteří se „...*musí státí oporou všemu politickému i hospodářskému snažení strany a vlády.*“ Proto i ve výborech strany a závodní organizaci měli mít významné místo právě zaměstnanci ze zdejšího kraje, „...*poněvač jenom osoby zde trvale žijící a pracující od svého mládí znají nejlépe z vlastního poznání potřeby zdejších pracujících a potřeby zdejšího kraje vůbec.*“²¹²

S okolními národními výbory rovněž spolupracovaly u zájmové kroužky. Konkrétním případem je spolek na přehradě působících myslivců. Ti požádali na MNV v Klánovicích o honitbu, v které by mohli provádět své aktivity, a bylo jim vyhověno.²¹³

O dobrém vztahu nejenom s menšími obcemi ale i v té době ještě okresním Milevskem svědčí i projev předsedy milevského ONV Hejny na první celozávodní konferenci. „*Náš milevský okres, typicky zemědělský, je vděčný naší straně a vládě za to, že rozsah vodního díla Orlík také zasahuje i na jeho okres. Nejde nám jen o to, že celá řada našich spolupracovníků najde dobrou práci, ale v souvislosti s Orlíkem se zlepší i naše komunikační síť a že budeme oživeni kulturním duchem, jak tomu dosud nebylo,*“ těšil se v roce 1956 Hejna na spolupráci se stavbaři.²¹⁴

A skutečně. Stavba přehrady přinášela i obyvatelům okolních obcí nevídané kulturní vyžití. Již od roku 1955 se na přehradě konaly taneční zábavy, které byly určeny nejenom stavitelům, ale i lidem z blízkého okolí. Největší taneční zábavy se na přehradě pořádaly ke dni patrona dělníků, svátku svatého Josefa. Četné zábavy bývaly spojené dost často s nemístním hodováním, jenž si mnozí místní, kteří si na přehradě přišli k nezvykle vysokým penězům, mnohdy protahovali na několik dní.

různých pracích kolem 20 000 Kčs. SOkA Příbram, MNV Orlické Zlákovice, Kniha zápisů schůzí rady Orlické Zlákovice 1952 - 1960, nezpracováno.

²¹² SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ Příbram, Závodní organizace VDO, Zápis o výborové schůzi 21.1. 1954, inv. č. 115.

²¹³ TAMTÉŽ, Okresní výbor KSČ Příbram, Celozávodní organizace VDO, 1956, inv. č. 119.

²¹⁴ TAMTÉŽ, Okresní výbor KSČ v Příbrami, Celozávodní I. konference VDO, 1956, inv. č. 116.

První taková společná zábava se konala 28. ledna 1955 a podle zápisků z technické kroniky se tancovačky zúčastnilo i několik obyvatel právě z této obce. A zábava to byla bezesporu podařená, vždyť „...vše se radovalo až do bílého dne. Několik tanečníků od nás a z okolí tak se unavilo tancem, že až druhý den večer došli domů a nic si z toho nedělali, že jim manželky hráli jinou muziku.“²¹⁵

Velkou událostí byly i přehradní filmové projekce. O několika prvních dokonce píše technický kronikář. Prvním filmem, který se promítal, byl snímek Vladimíra Slavínského s Otomarem Korbelářem a Jaroslavem Vojtou v hlavních rolích „To byl český muzikant“. To bylo 30. ledna 1955, o měsíc později navštívili Těchničtí nedávno dokončený film režiséra Oldřicha Lipské „Cirkus bude“. Účast z okolních vesnic na promítání byla poměrně hojná. Promítalo se každou neděli a ve čtvrtek. Lidé z okolí byli povětšinou v kině poprvé v životě, mnozí přicházeli ze zvědavosti. Není proto divu, že o nich kolovaly posměšné historky, zachovala se třeba jedna o dvou ženách, které si po celou dobu promítání neporadily se sklápěcími sedadly a tak po většinu promítání klečely.²¹⁶

I oslavy prvního máje se nemohly na přehradě obejít bez účasti místních obyvatel, v tento den byli třeba na přehradě zdarma pohoštění či odvezení na velké slavnosti do Příbrami. O dostatečné informovanosti vesničanů se povětšinou staral některý z aktivních sousedů. V Těchnici byl tímto agitátorem Václav Vaněček²¹⁷, který již týden před prvním květnem obešel všechny technické domácnosti a v každé zanechal pozvánku na slavnost.²¹⁸

I přehradáři však někdy zavítali mezi lidi, třeba se účastnili poutě, která se konala v roce 1956 v Těchnici. Na pouti, která však již postrádala veškerou svou dřívější slávu, tak zachraňovali počet návštěvníků. Přehradáři tak mohli střílet na střelnici, trefovat míčkem plechovky či v tzv. „vytahovače“²¹⁹ vyhrát nějaké hračky či předměty. Na místě byl rovněž kolotoč, který se ovšem kvůli poruše netočil, a cirkus. Taneční zábava již ani nebyla, přesto se do půlnoci vypila všechna zásoba piva.²²⁰

²¹⁵ SOkA Příbram, MNV Těchnice, Obecní kronika 1954 – 1957, s. 32.

²¹⁶ Periskop ze dne 10.11. 2000, nestránkováno.

²¹⁷ Václav Vaněček byl rovněž autorem řady novinových článků, ve kterých nechal zaznít hlasy spokojených vystěhovalců od vody. Jeho příspěvky obsahovaly obvyklá klišé – lidé nechtěli věřit, že přehrada bude, pak za své domky dostali peníze, vystěhovali se do nového a lepšího a skončilo dřením a útrapy, byl konec strachu před nevypočitatelnou řekou. „A od žádného jsem neslyšel, že aby přehradu haněl,“ konstatoval na stránkách Orlické přehrady pan Vaněček.

²¹⁸ SOkA Příbram, MNV Těchnice, Obecní kronika 1954 – 1957, s. 35 - 36.

²¹⁹ „Chvilí jsem sledoval tuto zlodějnu a velmi jsem litoval těch pitomců, co se nechávají dobrovolně tak vykořisťovat,“ hodnotil tuto poutňovou zábavu kronikář Václav Bolina. TAMTÉŽ, s. 71.

²²⁰ TAMTÉŽ, s. 72.

Obrázek 24. Těchnice, pout' v roce 1955.

Nicméně kultura nebyla tím hlavním, co přitahovalo lidi ze širokého okolí k přehradě mocnou silou. Byla to práce, jež byla bezesporu vítaným lákadlem a možností značného přivýdělku. Byli to právě lidé z obou Zlákovic, kteří se stali prvními dělníky na stavbě Orlické přehrady. Pracovali na průzkumu půdy a pak patřili i k prvním stavitelům samotné přehrady.²²¹ Vzhledem k tomu, že práce na přehradě byla na zdejší poměry více než slušně placená, vyvolávala mezi místními obyvateli skutečně velký zájem. Největší skupinu zájemců o práci tvořili okolní zemědělci, kteří byli sice často i zaměstnáni, ovšem nepatřili k pracovníkům nejoblíbenějším. Zaměstnávání zemědělců, zvláště větších, mělo za následek několik nepříznivých jevů. Podle statistických údajů byla největší úrazovost právě mezi lidmi z okolí a hlavně mezi zemědělci v době zvýšených zemědělských prací. Muži přicházeli do

²²¹SOKA Příbram, MNV Těchnice, Obecní kronika 1954 - 1957, s. 11.

práce z polí unavení a nepozorní. Rovněž v době vrcholící sklizně rolníci na přehradu prostě nepřišli a zavinili v daných měsících více než 28 % absenci na pracovišti.²²²

Zemědělci měli být tedy přesvědčováni o svých vlastních úkolech, týkajících se rovněž výstavby VDO, i když v jiném směru – a sice ve výživě pracujících. Zemědělci byli tak často přijímáni s výhradou zaměstnání na dobu určitou. Stálé přijímání nových pracovních sil na přehradu mělo rovněž za následek, že byl nedostatek pracovních sil v lesích a v hospodářství. Všechnu tuhle práci tak musely často konat ženy.

Na Orlík se lidé stahovali ze všech možných koutů, zvláště ze Slap přicházelo lidí stále více a mnozí museli být posláni zase domů. Pokud propustil zaměstnanec nějaký důl z nedalekého Příbramska, rovněž valná většina propuštěných horníků zamířila rovnou k Orlíku.²²³ VDO pochopitelně pořádalo pro nevyučené zaměstnance školicí kurzy. Ty probíhaly přímo na stanovišti a nejčastěji se „zaučovali“ noví betonáři, železáři, zedníci a šalovači, případně podle potřeby další obory.

Zaměstnanci ze vzdálenějších míst mohli domů jezdit jednou týdně, volnými dny byla sobota a neděle. Ti, kteří bydleli v blízkosti stavby, se mohli vracet domů denně, a to buď pěšky, nebo jednou z devíti autobusových linek, které denně sbíraly pracovníky a končily buď ve Zbenických nebo Orlických Zlákovicích.²²⁴ „*I z Víra chodili lidi na stavbu Orlické přehrady. Chodili pěšky a přes týden bydleli v ubytovnách. Nikdo jim to z ostatních místních nevyčítal,*“ vzpomíná Věra Kožmínová.²²⁵ To, že lidé pracovali na zkáze nejenom vlastního domu, ale často několikasetleté historii svých předků, skutečně nikdo nikomu za zlé neměl. I proto, že na přehradě pracoval opravdu téměř každý, kdo mohl. Vždyť dostat se na ni, nebyl až zas tak velký problém, jak svědčí osud Pavla Trkovského z Orlických Zlákovic. „*Tatínek byl sedlák, a proto chtěl, abych šel taky do zemědělství. Ale to jsem odmítl a tak jsem byl doma. Ve Zlákovicích bydleli lidé, kteří pracovali na přehradě a tak mi na stavbu jednou jen tak vzali. A už jsem tam zůstal. Ze začátku jsem dělal takového pomocného dělníka, pak jsem se však zranil. Během léčení jsem se seznámil s jedním bagristou, kterému se právě narodilo dítě, on měl noční a já jsem neměl co dělat, tak jsem si to s tím jeho bagrem zkoušel. A nachytali mě vedoucí a asi jsem se jim zalíbil, protože mi hned dali k buldozeristům,*“²²⁶ popisuje Trkovský, jak se stal z ani ne sedmnáctiletého kluka přehradář.

²²² Tento fenomén postihl Slapskou přehradu, na Orlíku bylo již toto riziko díky předchozím zkušenostem minimalizováno a zemědělci v době žní na stavbě v podstatě zaměstnání nebyli.

²²³ SOkA Příbram, Okresní výbor KSČ Příbram, Závodní organizace VDO, Zápisy ze schůzí 1955, inv. č. 115.

²²⁴ TAMTÉŽ, Obecní úřad Orlické Zlákovic, Pamětní kniha 1922 – 1957, s. 187.

²²⁵ Záznam rozhovoru s Věrou Kožmínovou, rozenou Peckovou, z Velkého Víra ze dne 27.1. 2007.

²²⁶ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

7. Ve zdrži

7.1 Stanoviště zdrž

Oddělené pracoviště Vodního díla Orlík se označovalo jako Středisko zdrž. Mělo poměrně dost potíží – jednou byla velká vzdálenost od hlavní stavby a s tím související pocit, že se o něj nikdo nestará. Nekvalitní stroje, pomalé dodávky potřebného materiálu a stejně rychlé zásobování pracovníků spotřebním zbožím. Nedostatky byly i v ubytování a stravování. Navíc vzdálená pracoviště mýjela hlavní vlna budovatelského nadšení a slávy. A přitom úkoly, které měli pracovníci uloženy, byly neméně tak důležité.

Provádělo se spoustu nenápadné, ale nutné práce. V roce 1960 se horečně snímal humus a odvážel mimo zátoku. Půda byla většinou odvážena na blízka pole JZD. Z brzy již zatopeného území se rovněž urychleně odvážely zbytky hnojiva, slámy a jiné zemědělské komodity ze zrušených chlévů, stájí a hnojišť. Další zdoluhavé práce byly s překlady telefonních linek a linek vysokého napětí.

Čtyři silniční mosty se klenuly nad novým Orlickým jezerem. Tři byly nově vybudovány, čtvrtý byl starší. Byl jím most Podolský, postavený již v letech 1938-1942. Ten se musel důkladně zesílit. Pracovalo se však i pod ním. Tam dosud zůstával staříčkový Lannův most, poslední řetězový most v Čechách, jenž 18 let sloužil paralelně vedle betonového kolosu. V létě 1960 montéři Vítkovických železáren historický most rozebrali. Vodní hladina se zde měla zvednout o celých 23 metrů, most z roku 1847 by tak byl celý ukryt pod vodní hladinou. Každá z více než dvou tisíc kamenných částí byla při rozebrání pečlivě očíslována, právě tak jako kovové části, a vše bylo převezeno na místo nad zátopovou čarou na pravém břehu

Obrázek 25. a 26. Odvoz hlíny ze zátopového území.

Vltavy. Tam rozebraný most čekal téměř deset let, sestaven byl nakonec nad řekou Lužnicí u obce Stádlec.²²⁷

Zpevňovacím pracím nešel ani železniční most v Červené nad Vltavou, postavený v roce 1889 jako součást železnice Brno – Plzeň. Pilíře byly opatřeny mohutnými žulovými kvádry.

O několik desítek kilometrů níže po řece se stavěly mosty „Zvíkovské“. Tito železobetonoví sourozenci – jeden přes Vltavu a druhý přes Otavu - byli otevřeni v roce 1963. Mosty byly stavěny ojedinělou technikou takzvané letmé betonáže, bez veškerých podpěr a lešení.²²⁸

Jako poslední byl otevřen most Žďákovský. Most, který se plánoval již od 19. století, se měl klenout nad zatopenou osadou Žďákov. Začal se budovat poměrně pozdě - až v roce 1958, ovšem dost brzy na to, aby se stihly postavit základy ještě před napuštěním přehrady. O devět let později byl dokončen.²²⁹ Jeho ocelový oblouk o rozpětí 330 metrů předčil svými rozměry do té doby největší a nejslavnější Duhový most pod Niagarskými vodopády.²³⁰

Obrázek 27. Stavba zvíkovského mostu bez lešení.

Do kategorie mostů spojených s budováním Orlické přehrady patřily menší silniční most v Týně nad Vltavou a most v Kolodějích nad Lužnicí.

Středisko zdrž mělo rovněž na starosti zpevňování cenných historických objektů – hradu Zvíkova a zámků Orlík a Koloděje. V případě zámku v Kolodějích byla zpevňovací práce preventivního rázu, hladina spodní vody zde nakonec nedosáhla předpokládané výšky a zámku se voda výrazněji nedotkla. Hlavní pozornost tak byla věnována Zvíkovu a Orlíku. Orlík to se svojí záchranou neměl tak jednoduché, v příspěvku inženýra Ivana Horkého, jednoho ze hlavních pracovníků na Středisku zdrž, se ve sborníku Výstavba vodního díla Orlík píše, že „...vlastní historická cena zámku Orlík není valná, ale jeho obliba a popularita

²²⁷ J. ČÁKA, c.d., s. 204.

²²⁸ TAMTÉŽ, s. 213.

²²⁹ Původní plán předpokládal dokončení mostu o dva roky dříve.

²³⁰ J. ČÁKA, c.d., s. 226.

rozhodla nakonec o tom, že zpevňovací práce byly provedeny.“²³¹ S Orlíkem bylo počítáno jako s budoucím muzeem a jedním z budoucích center turismu na Orlické přehradě. V zámku měl být instalován památník řeky Vltavy.

Problémy Orlíku s podložím byly staršího data, změna výšky vodní hladiny však přispěla k radikálnímu řešení problému se stabilitou. Žula, na které byl Orlík postaven, nebyla nikdy příliš odolná povětrnostním a jiným vlivům. Otvory ve skále již v 19. století několikrát láтали zedníci pověšení na laněch a větší otvory vyzdívali. Důkladnějšího vyztužení se skála pod zámek dočkala v letech 1937 – 1940, při kterém došlo k výraznému zesílení dosavadních opěrných pilířů.

Zpevňovací práce z důvodu zatopení Orlíka ze tří jeho stran probíhaly v letech 1958 až 1960. Neomezovaly se pouze na vnější betonáž, ale injektážemi se důkladně vyztužovalo i sklepení zámku.²³²

Problémem vhnání řídkého betonu do skály bylo nebezpečí, že beton někde o kus dál zase vytéká ven. „Párkrát jsme zjistili, že porušenou skálou a zdivem pronikla betonová směs dřevěným ostěním třeba do empírového salónku. Jednou jsme podobně „vybetonovali“ i „teskovský“ sál, pojmenovaný podle tvůrce originálního kasetového stropu...“,“ popisoval problémy se zpevňováním zámeckého podloží inženýr Ivan Horký.²³³

O Zvíkovu se vůbec nesppekulovalo, jestli má cenu ho zachraňovat. Byl brán z obou historických objektů jako ten cennější a proto se s jeho záchranou neotálelo. Obvodové hradby byly podezděny, zpevněny betonovými injekcemi a vyspárovány. Při výkopových pracích v okolí byla odkryta místa starých žárových pohřebišť, kostrové hroby a i jiné archeologicky cenné nálezy.

Obrázek 28. Zvíkov, zajišťovací práce na východní hradební zdi v roce 1959.

²³¹ Ivan HORKÝ, *Zabezpečovací práce na zámku Orlíku a hradě Zvíkově*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 413.

²³² Jan ČÁKA, c.d., s. 232.

²³³ Periskop ze dne 20.10. 2000, nestránkováno.

Přenesení románského kostela v Červené nad Vltavou spadalo do rámce zabezpečovacích prací kulturních a historických památek. Diskuze byla vedena poměrně velmi dlouhou dobu. Rozhodnutí o přenesení samotného kostela, mimo stojící zvonice a ohradní zdi tak bylo učiněno až na samotném konci padesátých let. Velkou měrou se o rozhodnutí zasloužila komise Československá akademie věd.²³⁴

Obrázek 29. Červená nad Vltavou, rozbourávání kostela.

Přitom ještě v roce 1957 nic nenasvědčovalo tomu, že se kostel Svatého Bartoloměje bude stěhovat. Naopak, pouze se plánovalo, kam se přenesou vnitřní vybavení – hlavní oltář Svatého Bartoloměje, varhany, kazatelna a kovaný kříž ze 16. století.²³⁵ „Život“ kostelíku zachránila ČSAV a její komise pro pomoc vodnímu hospodářství. Ta předložila obsáhlou zprávu o významu kostelíka z hlediska uměleckého²³⁶, historického, sídelního a krajinářského a doporučila jej k přestěhování mimo zátopovou oblast. Až

Obrázek 30. Červená nad Vltavou, nová výstavba kostela.

na základě tohoto doporučení se VRIS v roce 1959 rozhodl kostelík přestěhovat. Dne 5. června 1959 se určila nová vhodná poloha a mohlo se začít s neobvyklou akcí. Farnost Červená nad Vltavou byla oficiálně zrušena 23. října 1959.

²³⁴ Srov. 7.3 Pro budoucí.

²³⁵ SOkA Písek, ONV Milevsko, Stavební plány farního areálu v Červené nad Vltavou, inv. č. 984, sign. cirk/5.

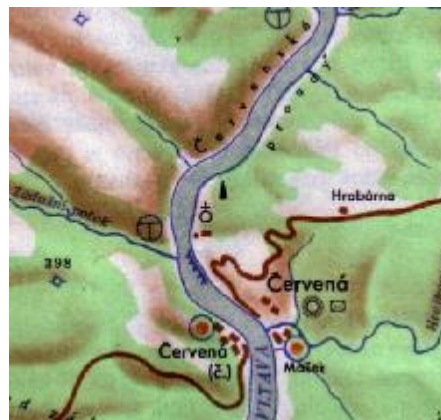
²³⁶ Samotné stáří kostela a typ klenby, v Čechách naprosto ojedinělé, byly dostatečným důvodem. Při podrobných průzkumech komise ČSAV se navíc našly cenné fresky, které zobrazovaly svatého Kryštofa a svatého Mikuláše, patrony rybářů a plavců.

Jediný, kdo se nad přenesením kostelíka pozastavil a s rozhodnutím nesouhlasil, byl ONV Milevsko. Ten se při svém zasedání pozastavil nad finančními prostředky, které budou muset být na přestěhování vynaloženy a zažádal o „...*nové prověření nutnosti přemístění tohoto kostela z důvodu, že nemáme dostatek finančních prostředků na výstavbu, pořízování a podporu jiných, daleko důležitějších akcí (školy, komunikace apod.)*.“²³⁷ Sami Milevští navrhovali nechat všechny církevní objekty zdemolovat a zatopit. Na konečném rozhodnutí však protest

Obrázek 31. Červená nad Vltavou, práce při rozebírání kostela Svatého Bartoloměje.

Milevských nic nezměnil. O osudu kostelíka tak nakonec rozhodl výrok ministerstva školství, které VRIS požádal o konečné rozhodnutí. 7. března 1960 tehdejší ministr školství a kultury František Kahuda vydal nařízení o zachování objektu. Úkolem přemístění objektu byly pověřeny Vodní stavby Sezimovo Ústí. Přestěhování interiéru provedla Kapitulní konzistoř v Českých Budějovicích, pro veškeré věci však musela najít náhradní umístění, v přeneseném kostelíku se již s lavicemi, oltářem a s křížovou cestou nepočítalo. Vnitřní vybavení kostela je odváženo mezi 11. a 13. květnem 1960 a vše bylo odvezeno ke svatému Janu do nedalekého Květova.²³⁸

Mapa 4. Červená nad Vltavou.

Ještě před samotným přenášením byl kostelík odsvěcen, na novém místě měl sloužit jinému účelu. Měl se spolu s Orlíkem stát památníkem Vltavy, chránící historické doklady o stavbě Orlické přehrady i památky na samotnou Červenou a celé zaplavené údolí Vltavy. Zvonice se měla stát rozhlednou.²³⁹

²³⁷ SOkA Písek, ONV Milevsko, VDO, Přenesení románského kostelíka v Červené mimo zátopovou oblast, inv. č. 1110, sign. 339.

²³⁸ TAMTĚŽ, Farní úřad Červená nad Vltavou, Kniha biřmovaných spolu popsáním činnosti všech červenských farářů 1790 – 1960, inv. č. 33, sign. II/2b -12.

²³⁹ Z archivu milevského muzea.

Kostelík byl demontován velmi rychle, plán byl splněn dříve než o měsíc a již v listopadu 1960 zmizela stavba ze 12. století na krátký čas ze světa. Původně uvažované přenesení zvonice a hřbitovní ohrady se však neschválilo.²⁴⁰ O osudu zvonice tak rozhodl dynamit. Po celý rok 1961 se stavěla zvonice nová, která měla sloužit jako rozhledna. Velký zvon byl převezen do Plané nad Lužnicí. Původní záměr byl přestěhovat spolu s kostelem i hřbitov, to se však rovněž neuskutečnilo.²⁴¹ Všech 250 hrobů a 4 hrobky byly nákladem 600 000 Kčs asanovány a části některých hrobů i s kříži přeneseny rovněž do Květova.²⁴²

Kostel byl přenášán do vzdálenosti cca 200 metrů od svého původního umístění, překonával se výškový rozdíl 60 metrů. Původně měl být kostel i zvonice přeneseny v celku, ale nakonec se použila jiná metoda. K „regulárnímu“ přenesení tak vlastně nedošlo. Pro znovuvýstavbu kostela bylo jen použito materiálu získaného rozebráním kostela starého. Byly sice použity celé velké kusy z původní stavby, jinak byl ale kostelík celý postaven znovu. Přesuny těžkých řádně očíslovaných částic se prováděly pomocí autojeřábu a auty, za stálého dohledu památkové správy.²⁴³ Přenesení a restaurování slunečních hodin a maleb prováděla restaurátorská odborná komise Výtvarných umělců Praha.²⁴⁴

Obrázek 32. Socha Jana Nepomuckého zachráněná před zatopením.

Autorský dozor projektanta byl prováděn soustavně během všech demontážních i rekonstrukčních prací. Při přemístění tohoto historicky cenného objektu se totiž prováděly takové technologické postupy, které byly v Československu použity poprvé a jakékoliv předchozí zkušenosti chyběly. Koncepce projektu i vlastní provádění se opíralo o odborné pokyny pracovníka státní památkové péče inženýra Zdeňka Budinky a členů ústřední památkové komise akademiků Bedřicha Hacara a Zdeňka Wirtha. Závažným nedostatkem ztěžujícím práci projektanta i provádějícího závodu

²⁴⁰ SOkA Písek, ONV Milevsko, VDO Orlický, zřízení nového hřbitova, inv. č. 1110, sign. 339.

²⁴¹ Je téměř neuvěřitelné, že možnost pohřbívat byla na červenském hřbitově až do 23. prosince 1958, kdy došlo k oficiálnímu zákazu. Do té doby nebyl pro lidi z oblasti žádný jiný možný hřbitov, proto se tak dlouho mohlo v Červené pohřbívat, přestože krajský hygienik to již k 1. červnu 1955 zakázal. TAMTĚŽ.

²⁴² DVD Vltava v obrazech 4, díl 33.

²⁴³ Antonín ŽIŽKA – Jaroslav KUTIL, *Práce ve zdraví*, in: Jaroslav KEIL (ed.), c.d., s. 422.

²⁴⁴ SOkA Písek, Odbor výstavby a územního plánu ONV Písek, Románský kostel v Červené a rodinné domky Újezd, kolaudace VDO 1967, inv. č. 1251.

však bylo stanovení nepřekročitelného finančního limitu, který nepříznivě ovlivnil rozsah i způsob přenesení ucelených bloků původního zdiva.²⁴⁵

Přeneseny však byly i menší, avšak rovněž historicky velmi cenné objekty. Z nich nejvýznačnější je patrně socha svatého Jana Nepomuckého z roku 1724, údajně z dílny Matyáše Bernarda Brauna, která stála na Žďákově blízko přívozu, u silnice směřující do Kostelce nad Vltavou. Rovněž barokní Boží muka z blízkosti Sobědražských břehů z roku 1764 byla uchráněna, dnes jsou u cesty ze Sobědraže k blízké hájence.²⁴⁶

Odlesnění plochy zdrže zahrnovalo zhruba 1540 ha. Na odlesnění pracovaly Československé státní lesy, celkový náklad si vyžádal zhruba 8 miliónů korun. Většina lesů v zátopové oblasti patřila do správy Lesního závodu Čížová.²⁴⁷ Ten měl zajistit důkladné vyčištění strání nejenom od veškeré kulatiny, ale i od veškerého zbytkového materiálu. To znamenalo „vytěžení, přiblížení a odvoz nebo odplavení zásob dřeva, vysekání mlazín, spálení klestu a nehroubí a vyčištění pěti metrů širokého pásu od předpokládané výšky vodní hladiny. Dále zajistiti opatřeními, aby i soukromníci vytěžili a vyklidili předávané pozemky s lesními porosty.“²⁴⁸ Náklady hradil investor VDO, ale byla povinnost nabídnout mu primárně dřevo k odkoupení.

Soukromým vlastníkům patřila mnohem menší část lesů. Ti se většinou sami zavázali své lesy vykácet a se získaným dřevem pak mohli naložit podle svého uvážení.²⁴⁹

Obrázek 33. Boží muka ze Sobědražských břehů, která rovněž unikla velké vodě.

²⁴⁵ SOKA Písek, Odbor výstavby a územního plánu ONV Písek, Románský kostel v Červené a rodinné domky Újezd, kolaudace VDO 1967, inv. č. 1251.

²⁴⁶ TAMTÉŽ, ONV Milevsko, VDO Orlík, zřízení nového hřbitova, inv. č. 1110, sign. 339.

²⁴⁷ Ředitelství lesního závodu Orlík bylo zrušeno 31.12. 1951. Téhož roku byly lesy připojeny k Správě lesního hospodářství se sídlem v Čížové, obci nedaleko Písku. Správa zaniká 1.1. 1956 a na jejím místě byl vytvořen Lesní závod Čížová, který převzal řízení celého lesního hospodářství komplexně - hlavní činností lesního závodu se tak stala i činnost pěstební, spočívající v zalesňování starých kalamitních holin. Další činností byla právě těžba dřeva, která ve druhé polovině padesátých let spočívala víceméně pouze v odlesňování zátopové oblasti VDO. Mnohem menší část lesa ve zdrži odlesňoval Lesní závod Bechyně.

²⁴⁸ SOA Třeboň, Lesní závod Čížová, VDO, Těžba v zátopové oblasti vodní zdrže, inv. č. 166, sign. IV/2.

²⁴⁹ TAMTÉŽ.

S kácením a odklidem zdrže se začalo v podstatě ve stejné době jako s výstavbou přehrady – tedy mezi léty 1954 – 1955.²⁵⁰ Přehrada totiž již v této době potřebovala velké dodávky dřeva a přísuny přicházející z nedalekých lesů po řece byly jasně nejvýhodnějším řešením. Nejenom proto, že se mnohdy kácelo na skále a jinak to zkrátka nešlo, ale i z důvodu nejlepší přepravy, bylo dříví házeno do vody a po vodě plaveno na příhodnější místa k odvozu. Mnohdy se vázaly prameny a takto zpracované dřevo bylo odváženo k dalšímu zpracování nejenom na Orlickou přehradu, ale i na přehradu Kamýk. Vorařské řemeslo tak zažívalo svůj asi poslední zlatý věk. Ovšem znaky úpadku byly všude kolem. Hlavním

Obrázek 34. Lesní práce v blízkosti bývalé žďákovské pily.

problémem byly již napůl zřícené propusti u jezů, které již dlouhá léta nikdo neopravoval. Proto se Lesní

závod Čížová značně zapotil, než našel někoho, kdo by na Žďákově rozbitou propust opravil. Tou voraři nemohli proplouvat, při jednom pokusu se celý pramen rozbil a posádka pramene se málem utopila. Dopis týkající se rozbitého jezu na Žďákově z roku 1957, kterým se snažili Čížovští zjednat nápravu, tak odhaluje zmatek, který v oblasti panoval. „Na základě zjištěné této poruchy jezu jsme okamžitě žádali o opravu Vodohospodářskou stavební obnovu, středisko Písek. Byli jsme odkázáni na ředitelství správy vodních toků České Budějovice, kde nám bylo řečeno, že od 1. ledna t.r. předali tento úsek vodohospodářské správě v Týně nad Vltavou, kde nás s. Kubíček doporučil na Labsko-vltavskou vodohospodářskou správu Praha,“ píše již pomalu zoufalí Čížovští.²⁵¹ Později se ukázalo, že ani tento dopis nebyl vyslyšen, o opravu se tak nakonec zasloužil MNV Staré Sedlo, u kterého muselo urgovat samotné ředitelství VDO. MNV Staré Sedlo si však vzniklou situaci zavinil sám, protože k narušení jezu došlo při nedávné demolici mlýna, kterou sám prováděl, a při které byla odstraněna i stavidla regulující výšku vodní hladiny.

²⁵⁰ SOA Třeboň, Lesní závod Čížová, VDO – odlesnění zdrže 1954-1955, inv. č. 81, sign. IV/2.

²⁵¹ SOkA Písek, MNV Orlík nad Vltavou, Oprava jezu na Žďákově, inv. č. 73.

Samotnou kapitolou bylo proplouvání skrz průplav na Orlické přehradě. Proplouvat úzkým korytem přehradního žlabu nikdo nechtěl, několik rozbitých pramenů bylo velkým varováním. Problémem byly jednak chybějící stavidla ve žlabu zabraňující vychýlení vorů z plavební dráhy a podle vzpomínek stavitele Pavla Trkovského také až půlmetrové šrouby, které koukaly do šlajсны z nerovného betonu. Mnozí vůdcové vorů odmítli žlabem projíždět a tím na krátký čas zabránili zásobování přehrady v Kamýku.²⁵²

S chrastím si Čížová nechtěla dělat velké komplikace, dříví se buď pánilo nebo prodávalo. Lesní závod chtěl lidmi posbírané chrastí prodávat maximálně levně, aby šlo na odbyt a s odklidem tak byly co nejmenší komplikace. Dokonce kvůli levnému prodeji požádal o výjimku na Krajské správě lesů v Českých Budějovicích.

Lesní dělníci povolání většinou z východu republiky, hlavně ze Slovenska, ale i z Moravy, se dočasně ubytovávali buď v okolních vesnicích, případně ve vysídlenci již opuštěných domech. Jedna z největších pracovních skupin byla ubytována ve Starém Sedle²⁵³, tedy v blízkosti hustých lesů, patřících dříve Schwarzenberkům. Byli to povětšinou chudí lidé, kteří si přijeli vydělat

Obrázek 35. Ženy pálicí křesť, záběry z filmu Plavali plavci.

peníze pro sebe a své rodiny. Jejich postavení nebylo nejlepší, rozhodně nebyli počítáni do velké rodiny stavitelů přehrad, stáli na okraji. Přerušeni veškeré práce na přehradě při velkých mrazech v únoru 1956 pro lesníky neplatilo, museli denně v mrazech vykonávat těžkou práci. V Těchnici pracovala skupina 29 slovenských dělníků a během kritického února dvěma z nich omrzly nohy.²⁵⁴

Mnohem čtenější než omrzliny byly však časté úrazy. Utrpení zraněných bylo o to horší, že často nefungovalo telefonické vedení, pokud tedy vůbec bylo v dosahu a zraněný člověk musel být do nemocnice převážen těžkým terénem.

Běžnou součástí povltavského údolí se stal dým. Spalovalo se chrastí a veškerý zbylý lesní porost, který se nedal přepravit po řece. Tyto ohně byly často velmi špatně hlídány, lesní správa k těmto pracím často zaměstnávala mladá děvčata z okolí. Docházelo k případům, že se oheň nekontrolovatelně rozšířil. V květnu roku 1956 vítr děvčaty nedostatečně uhašený

²⁵² SOA Třeboň, Lesní závod Čížová, VDO, Těžba v zátopové oblasti vodní zdrže, inv. č. 166, sign. IV/2.

²⁵³ F. CACÁK, *Orlík nad Vltavou a Staré Sedlo*, s. 121. Obec Staré Sedlo byla 1. července 1961 přejmenována z důvodu větší turistické atraktivnosti na Orlík nad Vltavou.

²⁵⁴ SOkA Příbram, MNV Těchnice, Obecní kronika 1954 – 1957, s. 44.

oheň rozfoukal. Shořela tak rozsáhlá část borového lesa mimo zátopové území v polesí Klučnice.²⁵⁵

Práce nešly však příliš rychle a závod v Čížové hledal viníky. Našel je ve špatném plnění úkolů ze strany zaměstnanců, kteří své povinnosti vykonávali přinejmenším málo energicky, ne-li netečně. Navíc práce byla sledována jak od pracovníků Vodního díla Orlík, tak třeba i od Krajské správy vodních toků a meliorací. Ta 14. března 1959 napsala Lesnímu závodu dopis, ve kterém si na kvalitu prováděné práce velmi stěžuje. „*Při pochůzce našeho*

poříčného strážníka

v zátopové oblasti řeky Otavy

bylo zjištěno, že při kácení

lesních stromů Vašimi

zaměstnanci vznikly závady

na toku tím, že větší množství

větví a několik celých

poražených stromů leží

v proudnici řeky. Břehy jsou

pokryty pokácenými stromy,

částečně jsou i stromy

svalené v řece a značná část

větví z poražených stromů

leží přímo v lese.

Z bezpečnostních důvodů není přípustné ponechávat poražené kmeny, jakož i zpracované dřevo, v inundačním území řeky, protože stromy poražené do řeky mohou způsobit značné potíže při odchodu jarních vod, jakož i ztížení prací na VDO.“²⁵⁶

V roce 1958 byl Lesním závodem Čížová vznesen požadavek na Krajskou správu lesů, zda by nebylo možné téměř absolutně nepřístupná místa při odlesňování zátopové oblasti VDO, to znamená strmé a na povrchu narušené skály porostlé řídce borovým a jiným porostem, vytěžit odstřelováním pomocí trhavin. Lesní závod totiž nemohl zajistit dělníkům při práci na strmých stráních naprostou bezpečnost. Dříví by se sice zničilo, ale mohlo by se podle Lesního závodu použít alespoň jako palivo. „*I kdyby to byla hmota kvalitnější, nevyváží svou cenou ohrožené životy pracujících,*“ argumentovali Čížovští.²⁵⁷ Navíc požadovali, aby

Obrázek 36. Otava pod Zvíkovem, bývalá Sedláčkova stezka v roce 1959, lesní práce v plném proudu.

²⁵⁵ SOkA Příbram, Obecní úřad Orlické Zlákovice, Pamětní kniha 1922 – 1957, s. 213 - 214.

²⁵⁶ SOA Třeboň, Lesní závod Čížová, VDO, Těžba v zátopové oblasti vodní zdrže, inv. č. 166, sign. IV/2.

²⁵⁷ TAMTÉŽ.

tyto práce prováděl přímo investor VDO, který má k dispozici potřebné střelce a střelivo. K odstřelu dostali svolení, nicméně dynamitem se stejně zdrž od stromů moc nečistila, na vině byly vysoké náklady a nechuť lesníků k provádění rizikové práce.

Předávka vyčištěných ploch probíhala průběžně. Ale už 25. června 1959 může kontrola z ŘVD Praha s uspokojením konstatovat, že „...dle shlednutých ploch je předpoklad u lesního závodu Čížová, že dočistění plochy pro VDO bude ve stanoveném termínu skončeno.“²⁵⁸

I když konec těžby dřeva a vyklízení vůbec byl naplánován na rok 1959, zbývalo na začátku roku 1960 vykácet ještě 1600 kubíků dřeva, z toho 200 kubíků bylo dřevo soukromých vlastníků.²⁵⁹

S těmi byly potíže. Pochopitelně neprováděli kácení svých lesů s takovým nadšením jako placení zaměstnanci státního podniku. Když už své lesy vykáceli, drobné porosty a zbytky po těžbě často nechávali na místě. Největší problémy byly s vlastníky lesa z Velkého Víru. Lesní závod se již v roce 1955 obrátil na MNV Kožlí nad Vltavou, do jehož správy Velký Vír spadal, s upozorněním, že se ve Víru práce obzvláště loudá. MNV Kožlí však nepostupoval nikterak razantně, soukromé vlastníky lesa na danou skutečnost upozornil a poté vykonal jednu kontrolu postupu práce. Lesní závod nabízel zaostávajícím vlastníkům pomocnou ruku a navrhoval, že jim přidělí na vykácení lesů dělníky, kterým se však bude muset za vykonanou práci zaplatit.²⁶⁰ Nikdo však z počátku na cizí pomoc ve vlastním lese nechtěl přistoupit a nabídky byly všemi rázně zamítnuty.

Někteří soukromníci navíc Lesnímu závodu tvrdili, že od nich plochy vykoupí sám investor VDO a to i s hmotou a teprve pak je předá Lesnímu závodu k vykácení. V listopadu 1959 byli předvoláni k úřednímu řízení na MNV Kožlí čtyři majitelé lesa z okolí Velkého Víru, kteří byli ve značném zpoždění – Flíček, Chudý, Kalich z Prahy a Pecka. S podmínkou,

Obrázek 37. a 38. Dřevorubci pracující na odklízení zdrže v dokumentárním filmu Plavali plavci.

²⁵⁸ SOA Třeboň, Lesní závod Čížová, VDO, Těžba v zátopové oblasti vodní zdrže, inv. č. 166, sign. IV/2.

²⁵⁹ Pro srovnání - celkem bylo z celé zátopové oblasti vykáceno od roku 1954 na 67 000 kubíků dřeva.

²⁶⁰ SOkA Písek, Archiv obce Kožlí u Orlika, Kniha zápisů MNV, sign. VI/2, s. 166.

že pokud se nedostaví, tak souhlasí s tím, aby zmíněnou těžbu v zátopovém pásmu provedl v jejich lesích svými pracovníky Lesní závod Čížová a to za úhradu vzniklých nákladů (srážkou z ceny vykoupeného dřeva).

Pan Pecka se z jednání omluvil, pan Kalich poslal souhlas s těžbou Lesního závodu. Zbývající Flíček a Chudý slíbili vše vykácet do 31. prosince 1959 a do tří měsíců poté vše spálit a území uklidit, jinak že můžou nastoupit pracovníci z Čížové.

Zbýval pan František Pecka. Ten na konci roku 1959 poprosil o odklad těžby na květen příštího roku, ale jeho žádost byla zamítnuta s tím, že tak musí učinit ještě do konce roku 1959. Pokud tak neučiní, dá písecký ONV příkaz Lesnímu závodu Čížová a ten vykácení provede na náklady majitele. *„Jste-li nemocný a nechcete-li souhlasit s tím, aby těžbu provedl Lesní závod, jest nutné, abyste si těžbu dal provést svými najatými pracovníky, protože výstavba Vodního díla Orlík nesmí být ničím zdržována. Současně vás vyzumíváme, že při neuposlechnutí tohoto příkazu se vystavujete trestním následkům pro ohrožování plánu rozvoje národního hospodářství,“* hrozil Peckovi i milevský ONV.²⁶¹ *„Tatínek rady nakonec uposlechl. Jednu část lesa Lesnímu závodu skutečně prodal a na druhou si zjednal pracovníky, kteří mu pomohli s kácením. On sám byl totiž již nemocný a nemohl sám práce provádět,“* vrací se k situaci kolem lesa Peckova dcera Věra Kožmínová. *„Vzpomínám si, že se kácelo až v roce 1960 a to velmi narychlo, to znamená, že v lese asi veškeré dřevo, které se příliš nehodilo ke skladování, zůstalo. Dříví se poté ještě dlouhá léta skladovalo u nového domku v Čimelicích, část se prodala zájemcům,“* uzavírá dnes v Písku žijící Kožmínová.²⁶²

Kácelo se a vyklízelo se až do posledních chvil. Dříví se obtížně skladovalo a už pomalu nebylo kam dávat. Tesaři na stavbě si vymysleli důmyslný systém přenosného bednění, který tak výrazně snížil potřeby Orlické přehrady a přebytečné dříví se vršilo na spoustě míst.

Tím spíše pak hrozilo nebezpečí povodní, před nimiž museli být voraři a lesníci stále ve střehu, aby pracně získané kubíky dřeva neodnesla voda do nenávratna. Přes veškerou opatrnost se však záplavová vlna neuhlíдалa. Přišla 27. června 1960, tři měsíce před uzavřením orlické hráze. Voda si sebou odnesla na 200 kubíků dřeva. Část ho odnesla až do Slapské přehrady, kde ho nechala při březích jezera. Lesní závod Čížová okamžitě urgoval na správu Slapské přehrady, aby zajistil nerozkrádání dříví místními občany. Do sběru roztroušených klád se však pustil MNV Zvírotice. Ten dokonce hrozil s podáním žaloby na poříční dozorce, který jim ve sběru dříví bránil. Větší část dřeva se nakonec Lesnímu

²⁶¹ SOA Třeboň, Lesní závod Čížová, VDO, Těžba v zátopové oblasti vodní zdrže, inv. č. 166, sign. IV/2.

²⁶² Záznam rozhovoru s Věrou Kožmínovou, rozenou Peckovou, z Velkého Víra ze dne 27.1. 2007.

závodu vrátila, závod však musel proplatit veškerou naftu, kterou správa Kamýku a Slap musela na jeho záchranu vynaložit.²⁶³

Měsíc před plánovaným uzavřením zdrže osobně ředitel stavby inženýr Kraus upozornil Čížovou, že je nutné všechny práce urychleně dokončit.

1. listopadu 1960 provedl Lesní závod inspekční cestu motorovým člunem po již slušně zatopené zdrži. Výsledky jej moc nepotěšily. Všude plavoucí klest a zbytky kmenů, sem tam kláda, zapomenutá střecha na hájence v Letošticích. Inspekce však již nic změnit nemohla, jen rozhodla, aby se klest a všechny zbytky pálily na zatím nezatopených místech co nejrychleji i nadále.²⁶⁴ Co se nestačilo spálit, případně odklidit, odnesla voda a vše hromadila před hrází. Zde nashromážděný materiál odklízely lodě průběžně po celý zbytek dostavby vodní hráze.

7.2 Demolice

Většina obytných domů v obcích i osadách odpovídala postavení svých majitelů. Byly to tedy většinou menší zděné domky, mnohé vybudované až ve 20. století. Nebyly to však domky nikterak honosné, spíše domky odpovídající v té době chudší zemědělské vrstvě. Nechyběly však ani dřevěné chátrající chalupy, které by se brzy zřítily i bez nařízené demolice. Usedlosti byly většinou svou dispozicí přizpůsobeny většímu či menšímu hospodářství. Domky povětšinou představovaly ten jediný majetek, který lidé, žijící kolem řeky, měli. Sezónní letní práce umožňovaly o dům pečovat převážně v zimě, a to zvláště tehdy, pokud se v létě zadařilo a na opravy byly peníze. Tímto způsobem si vylepšovali bydlení voraři, kteří dokázali mnohdy během plavecké sezóny vydělat slušné obnosy. Mnohdy investice do domku znamenala i investici do budoucna, protože mnohé rodiny umožňovaly letní pobyty buďto rekreantům (většinou z Prahy), či námezdním dělníkům, kteří čas od času do kraje zavítali na práce na pile nebo v kamenolomu. Letním hostům se mnohdy pronajímaly nejen malé komůrky, ale občas i celá hlavní světnice, majitel s rodinou v ten čas spávali na půdě.

Demolice menších objektů měly na starosti jednak okresní národní výbory a místní JZD (dost často žádalo o přidělení materiálu z demolovaných staveb právě přilehlé JZD), větší objekty státní a objekty špatně rozbouratelné a rozbourané demolovala přímo skupina patřící

²⁶³ SOA Třeboň, Lesní závod Čížová, VDO, Těžba v zátopené oblasti vodní zdrže, sign. IV/2, inv. č. 166.

²⁶⁴ TAMTÉŽ.

k závodu Vodního díla Orlík. A to buď strojní mechanizací nebo odstřelem.²⁶⁵ K těm špatně rozbouratelným patřily především bytelné komíny, které se běžnými způsoby nedařilo odstraňovat a které trčely z trosk domů. Likvidovaly se tedy odstřelem, případně se přehlížely a nechávaly zatopit.

Největším demolovaným objektem vůbec byla elektrárna v Letošticích, vybudovaná v roce 1920, která měla výkon kolem 1500 kw. Celkově se zatopilo mnohem více zařízení využívajících vodu jako zdroj energie. Celkový výkon všech těchto zatopených odběratelů vodní síly byl zhruba na úrovni 0,5 % výkonu budoucí hydroelektrárny na přehradě Orlík.²⁶⁶

Další demolicí, kterou prováděli orličtí stavbaři, byl kostel v Těchnici. Poslední mše v kostelíku Svatého Štěpána se konala v listopadu 1957, poté byl kostel odsvěcen a pobořen. V porovnání s okolními budovami byla však demolice více než symbolická, kostel se nechal v podstatě pouze vyhořet. Poslední nebožtík byl na okolním hřbitově pohřben již před mnoha lety, a sice v červenci roku 1953, 1. října toho roku totiž ONV Příbram pohřbívání na hřbitově zakázal. Poslední zádušní mše tak byla sloužena za mladíka z Orlických Zlákovic, který se týden před vlastní svatbou na štandu otrávil alkoholem.²⁶⁷

S vykopáváním mrtvol ze hřbitova se začalo až po vystěhování většiny obyvatel v roce 1958. Pečický pohřební ústav převážel mrtvé z těchnického hřbitova do hromadného hrobu v Pečicích, pozůstatky mladší deseti let byly ukládány podle přání pozůstalých.²⁶⁸

Obrázek 39. Těchnice, kostel Svatého Štěpána.

Obrázek 40. Těchnice, požár kostela Svatého Štěpána během demolice.

²⁶⁵ A. ŽIŽKA – J. KUTIL, *Práce*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 422.

²⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 413.

²⁶⁷ J. KUTHAN – M. STECKER, c.d., s. 79. Kuthan se Steckerem vycházejí ze zlákovické pamětní knihy, z ní ovšem nevyplývá, že se skutečně jednalo o štando utopeného chlapce, či o štando někoho plně jiného. SOkA Příbram, MNV Orlické Zlákovice, Pamětní kniha 1958 – 1966, s. 23.

V samotném kostele se poslední mše sloužila 3. listopadu 1957. Byla to slavnostní mše, pan farář Malinský z Klučenic měl speciální kázání na rozloučenou, slavnostní dojem umocňovalo několik družiček.²⁶⁹ Itinerář kostela byl rozvezen do jednotlivých kostelů v okrese Příbram, hlavní oltář do kostela v Rožmitále pod Třemšínem.²⁷⁰

Další opomenutou sakrální pamětihodností byla kaplička v Radavě, která padla za oběť demoličním strojům JZD Chrást, jenž materiál z ní použil pro své stavební účely.²⁷¹

Na demolicích se podíleli i vojáci, zvláště při likvidaci objektů patřících státu. Armáda se podílela třeba na odklizení pěti budov ve Žďákově, které patřily MNV Staré Sedlo. *„Tuto obtížnou a nebezpečnou práci, která by nám vážala značný počet pracovních sil, vzorně provedli Vaši příslušníci. Rada MNV se usnesla vysloviti Vám proto dík a prosí, aby též přítomným pracovníkům, soudruhům vojákům z Pohořelic u Brna a vedoucímu důstojníku ze Žiliny byl tlumočen rovněž dík za*

Obrázek 41. Radava, zatopená kaple ve středu obce v roce 1958.

vzorně provedenou práci,“ psal výbor veliteli železničního vojska v Praze.²⁷² Tyto výpomocné práce československé armády ušetřily výborům poměrně značné náklady, demolice provádělo vojsko zdarma a rádo. Staré Sedlo navíc při demolicích velkých kamenných staveb přišlo vinou smrtelného úrazu o jednoho svého pracovníka.²⁷³

Někdy se demolice objektu neprováděla jen tak „zbytečně“. V červenci 1958 se v Orlických Zlákovcích natáčel naučný film pro požárníky s názvem „Než zazní první signál“. Jako názorná hořící budova byla použita stodola Josefa Trkovského, který stále ještě

²⁶⁸ Exhumován byl i hřbitov v Červené. Posledním zatopeným hřbitovem, do kterého se však již dávno nepohřbívalo, bylo poslední místo odpočinku oblíbených psů Schwarzenbersků, které bylo nedaleko hajnice Nákle u Orlíka. Pší hroby byly označeny buď destičkami na stromech nebo kamennými deskami na zemi. Z archivu Milevského muzea.

²⁶⁹ SOkA Příbram, MNV Orlické Zlákovice, Pamětní kniha 1958 – 1966, s. 23.

²⁷⁰ Periskop ze dne 6.10. 2000, nestránkováno.

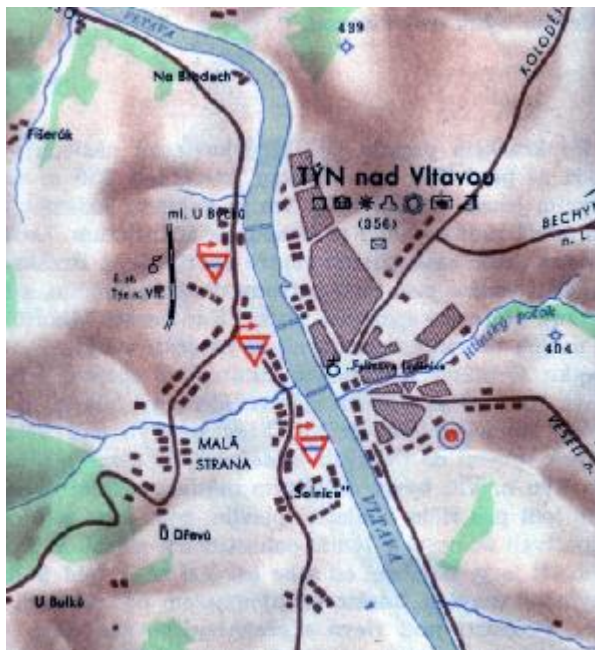
²⁷¹ SOkA Písek, ONV Milevsko, VDO, Ocenění budov a pozemků na území katastrálních obcí Jetětice a Chrást, sign. 336.

²⁷² TAMTÉŽ, MNV Orlík nad Vltavou, Zápisy ze schůzí rady a pléna MNV, inv. č. 05.

²⁷³ TAMTÉŽ, MNV Orlík nad Vltavou, Stavební povolení, stavební obnova, výstavba obcí, úprava cest 1946 - 1964, sign. 72.

se svojí rodinou ve Zlákovicích pobýval a stěhoval se vůbec jako poslední. „Ano, to byla naše bývalá stodola. Hasiči ji zapálili, když už naše nebyla, již byla vykoupěna výborem. Tak jim to tatínek dovolil, i když, ve chvíli kdy jsme na to koukali, tak jsme měli takové divné pocity,“ vzpomíná na netradiční zážitek syn Pavel Trkovský.²⁷⁴ K hašení stodoly byly přizvány hasičské sbory z Bernartic a z Klučenic s motorovými stříkačkami. Filmaři jejich práci po několik dní natáčeli. Relativně dostupné objekty, které by mohly pro účely dokumentárního filmu vyhořet, je přivedly k myšlence zapálit další domy. Zbylí místní občané se však postavili na odpor, „nadávali jim a nechtěli si dáti páliť svoje usedlosti, ve kterých dosud bydleli a říkali, že prý jest to svévolné ničení stavebního materiálu.“²⁷⁵ Filmaři tedy museli odjet s nepořízenou.²⁷⁶

Horní hranice dosahu hladiny Orlické přehrady byla těsně za Týnem nad Vltavou. Vzduť Orlické zdrže mělo na tvář městečka velmi výrazný vliv, i když z počátku se mluvilo jen o několika drobných úpravách břehů. Týn se začal měnit později než všude jinde. Až od roku 1960 se výrazněji začala přetvářet ta část města, jež sousedila s řekou. Pobřežní úpravy na obou stranách probíhaly po celý rok a v souvislosti s tím se přistoupilo k bourání mnohých objektů a zařízení. Až do roku 1960 okresní město tak přišlo o téměř celou čtvrť nazvanou Dolní Brašov. Domy určené k demolici byly černě označeny římskou číslovkou V a byly postupně bourány. Domy, které stály v dvoumetrovém protipovodňovém pásmu, byly označeny modrou římskou VI a měly být demolovány rovněž. Proti původnímu plánu však byly zbourány jen některé.²⁷⁷ V uskutečněné asanaci padly mimo jiné za obět dva mlýny a městská plovárna.²⁷⁸ Bylo vybudováno nové koupaliště, staré koupaliště bylo na ostrově pod starým mostem.²⁷⁹

Mapa 4. Týn nad Vltavou.

²⁷⁴ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

²⁷⁵ SOkA Příbram, MNV Orlické Zlákovice, Pamětní kniha 1958 – 1966, s. 14 - 15.

²⁷⁶ J. KUTHAN – M. STECKER, c.d., s. 80.

²⁷⁷ Kronika Týna nad Vltavou, s. 262.

²⁷⁸ Martina SUDOVOÁ – Lubomír PROCHÁZKA, *Vltavotýnsko*, Praha 2007, s. 20.

²⁷⁹ A. ŽÍŽKA – J. KUTIL, *Práce*, in: Jaroslav KEIL (ed.), c.d., s. 421.

Vysoká voda Orlického jezera nakonec zasáhla Týn nad Vltavou až 21. května 1962.²⁸⁰ Tak dlouho trvalo, než se ve zdrži nashromáždilo tolik vody, aby to pocítili i lidé v Týně.²⁸¹ Proto se nelze divit nespokojeným hlasům, které v Týně dlouho volaly po zdůvodnění demolic mnohých domů, když na jejich původní místa voda ani zdaleka nedosáhla. Tyto hlasy úplně neutichly ani po zvýšení vodní hladiny, protože pár domů bylo zřejmě zbouráno nikoli z nutnosti, ale ze snahy předělat celou část týnské nábřeží. Až v roce 1964 proběhly poslední týnské demolice.

Město Týn provádělo demolice ve vlastní režii, ve zdrži samotné to však bylo jinak. Ještě několik měsíců před samotným zahájením demolice objektů nebylo jasné, zda bude umožněno zadávat usedlosti k demolování soukromníkům, případně JZD, či zda demolice provede firma, která by stavby prostě rozstřílela. Jako méně pravděpodobná se rýsovala možnost, že se o demolici postarají sami vlastníci, za což by si mohli ponechat získaný použitelný stavební materiál.²⁸²

Na urgence z okresních výborů, že materiálu by byla škoda a že už se ozývají první zájemci, pak ale VRIS povolil a demoliční práce se mohly zadávat zájemcům. VRIS však zároveň podle zkušeností z jiných vodních děl nařídil, aby se objekty nepřidělovaly jejich původním majitelům či jejich příbuzným, protože takový zájemce „...si vybourá jen nejcennější předměty a ostatní ponechá bez povšimnutí. Odstranění takových zbytků stojí pak investora značný náklad.“²⁸³ Velmi časté pak byly právě žádosti bývalých vlastníků usedlostí o přidělení vlastního bytu k rozbourání. Dost často byly tyto prosby zamítnuty s odůvodněním, že existuje vhodnější kandidát, kterému bude získaný materiál více k užitku.

Původní majitelé si pochopitelně materiál ze stavby odváželi. Což zase vyvolávalo nespokojenost těch, kteří si objekt k demolici zakoupili. Tyto případy dokonce řešila veřejná bezpečnost a odvoz materiálu byl považován jako krádež. U podezřelého se provedlo příslušné šetření a odvezené věci se zabavily. Trest za odvoz materiálu postihl třeba rodinu Jaroslava Černého. „*Můj tatínek si vzal sebou při stěhování asi tři skleněné tašky ze střechy, které byly poměrně vzácné a drahé. Ale zjistilo se to a tak mu nebylo proplaceno stěhování,*“ vzpomíná rodák z Pašovic.²⁸⁴

²⁸⁰ Kronika Týna nad Vltavou, s. 320.

²⁸¹ Původně se měla Orlická přehrada naplnit až 30. června, jenomže vydatné květnové deště celý proces urychlily.

²⁸² SOkA Písek, ONV Milevsko, VDO, Všeobecné, výhledový plán, plnění přehrady ve věci přesídlení obyvatelstva, potřebné zemědělské pozemky pro VDO, zábor pozemků, přesídlení obyvatelstva v I. a II. etapě, požadavky náhradních bytů, výstavba náhradních bytů 1952 - 1960, inv. č. 1106, sign. 335.

²⁸³ TAMTÉŽ, ONV Milevsko, VDO, demolice, podklady pro bourání budov, žádosti o přiděly budov určených k bourání 1955 - 1960, inv. č. 1108, sign. 337.

²⁸⁴ Záznam rozhovoru s Jaroslavem Černým z Pašovic ze dne 22.5. 2007.

O materiál z demolovaných staveb byl velký zájem. Až to vypadá, jakoby pomalu všem v okolí přehrady hrozilo sesutí krovů a krytin a domky bez výjimky byly v dezolátních stavech. Příslušné úřady byly doslova zavaleny žádostmi o přidělení vyhládnutého objektu, aniž by se pořádaly jakékoliv propagační akce. Aby byl objekt a tím pádem i materiál vydáván skutečně lidem, kteří s ním nechtěli spekulovat, nýbrž skutečně plánovali něco postavit či opravit, byli jednotliví žadatelé podrobně „zkoumáni“. Žádosti o přidělení „bouračky“ byly doplňovány patřičným zdůvodněním, proč by cenný materiál měl připadnout právě danému zájemci. Většinou se naříkalo nad špatným stavem vlastního domku a o dlouho uvažované rekonstrukci. Často bylo zdůvodnění oprávněnosti požadavku velmi osobité. „*Materiál bych použil na postavení dřevníku a k postavení chlívku na kozu. Motocykl, na kterém jezdím do práce, také nemám kam dát, takže bych také ze získaného materiálu postavil kolničku, abych jej nemusel mít na dešti. Krytina je došková a tu bych dal JZD v Temešváru na stlaní pod dobytek,*“ představoval své vize František Polívka ze Záhoří.²⁸⁵ Strach z toho, že se materiál z bouraných domků stane cenným zbožím pro spekulanty, byl poměrně oprávněný. Proto se postupovalo s největší opatrností a žádost každého uchazeče byla projednána s příslušným MNV či JZD, do jehož oblastního působení žadatel patřil. To muselo vydat prohlášení, že skutečnosti uváděné v žádosti jsou pravdivé.

„*Náš dům u řeky si vzala některá rodina z Putimi. Ještě jsme v něm stále bydleli, ale oni ho už začali rozebírat. Rozebírat jsme jim dům nepomáhali. To bylo ošklivé, když bourali, pamatuji se, jak jsme se pokaždé šli podívat na to, co rozebrali tentokrát. Rozebírala se část, kde byl penzion, byla to tedy nově vystavěná část statku, proto ten materiál byl kvalitní,*“²⁸⁶ vzpomíná jedna z nejstarších pamětnic staré řeky Věra Kožmínová z Velkého Víru. Dcera majitele pensionu Pecky byla jedna z mála, která mohla zažít bourání takřka na vlastní oči. Rozsáhlý pension umožňoval, aby byly demolovány jednotlivé části a přitom zůstal obyvatelný. Podobné případy však byly jinak přísně zakázány, demolovat se smělo až po odchodu veškerých obyvatel.

Aby byla jistota, že nový vlastník „bouračky“ práci řádně dokončí a domek po odebrání potřebných stavebnin poté i dostatečně rozbourá, platila se záloha. Většinou byla ve výši 1 000 Kčs a vracela se až po provedení demolice. Za materiál se podle velikosti stavby platilo kolem 500 Kčs, pokud však byl objekt malého rozsahu, neplatilo se nic.²⁸⁷ Zájemci o materiál

²⁸⁵ SOkA Písek, ONV Milevsko, VDO, Ocenění budov a pozemků na území katastrálních obcí Jetětice a Chrást, sign. 336.

²⁸⁶ Záznam rozhovoru s Věrou Kožmínovou, rozenou Peckovou, z Velkého Víru ze dne 27.1. 2007.

²⁸⁷ Nejednalo se ovšem pouze o převzetí bytů. Hodit se mohlo úplně všechno. Karel Kotápiš z Červené nad Vltavou žádá ONV Milevsko o převzetí včelína z domu čp. 24. Jako důvod uvádí sešlost svého včelína a jako

si odváželi pouze cihly a střešní krytiny, spousta nepotřebného materiálu tak zůstávala na místě. Materiál či zbytky staveb, o které se nikdo nepřihlásil, či již bylo na odvoz pozdě, stačilo ke spokojenosti úřadů rozválet.

Hlavní jednání o dosavadním průběhu demolicí a o stavu zdrže vůbec proběhlo 10. a 11. března 1960 v sídle hospodářsko-právního oddělení ŘVD v Praze. Z tohoto jednání pochází i soupis všech budov, která do té doby nebyly demolovány. Jak se ukázalo, v roce 1960 byla ještě zdrž plná nerozbouraných staveb a mnohé navíc ještě měly obyvatele. Jednalo se

o zhruba 30 budov, v kterých stále ještě žilo 18 rodin. Většinou se jednalo o čekatele na byt případně na domek, kteří se však ještě z různých důvodů nemohli nebo stále nechtěli odstěhovat. „*Měli jsme s otcem zaměstnání na Orlíku, tak proč bychom se měli stěhovat do Písku dříve,*“ vysvětluje Pavel Trkovský, proč spolu rodinou opustili zdrž až jako jedni z posledních.²⁸⁸ Dále zůstávali slovenští dělníci pracující v lese a převozníci. Tři rodiny byly

Obrázek 42. Orlické Zlákovice.

cikánské národnosti a do domů se nastěhovaly až po odchodu původních majitelů.²⁸⁹

Jednáním bylo nařízeno, aby se o vystěhování těchto posledních zbývajících rodin jakkoli postaral ONV Písek. Stejný ONV se měl postarat i o demolice ovocných stromků, které z velké většiny rovněž nebyly zlikvidovány.

Lesní závod Čížová rovněž stále prováděl demolice některých objektů, jednalo se o domky, ve kterých dočasně přebývali jeho lesníci, a proto nemohly tyto objekty být zbourány dříve.²⁹⁰

S postupujícím rokem 1960 začínalo být ŘVD poměrně nervózní. Je to patrné z dopisů, které jednotlivým výborům z Prahy přicházely. Není se ani co divit, plán výstavby VDO se

dlouholetý včelař by si rád ještě zavčelařil, na nový včelín jeho majetkové poměry nestačí. SOkA Písek, ONV Milevsko, VDO, demolice, podklady pro bourání budov, žádosti o přiděly budov určených k bourání 1955 - 1960, inv. č. 1108, sign. 337.

²⁸⁸ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

²⁸⁹ SOA Třeboň, Lesní závod Čížová, VDO, Těžba v zátopové oblasti vodní zdrže, inv. č. 166, sign. IV/2.

²⁹⁰ TAMTÉŽ.

zkrátil, zdrž se bude napouštět dříve. A tak zatímco na přehradě se určené termíny ještě předbíhaly, nad přehradou se ani nedodržovaly. Protahující se jednání s lidmi o výkupu jejich usedlostí vedlo i ke zdržením při bourání. Dům Husových v Hladné byl vorařskou rodinou obýván i v září roku 1960. Přestěhování vážlo. Objekt pochopitelně již nemohl být nikomu přidělen, Husovi ho museli zbourat urychleně sami.

„Pamatuji se, jak tatínek při bourání přichytil jeden konec lana za zeď a druhý dal do rukou mě a obou bratrům a nechal nás tahat. Abychom si celý život pamatovali, jak jsem museli bourat vlastní dům,“ vzpomíná Anna Husová. *„Poté jsme se přestěhovali do domku, který byl sice rovněž vykoupen, ale byl těsně nad zátopovou oblastí. Ten dům se tak hned bourat nemusel a my v něm se všemi věcmi vydrželi až do roku 1961.“*²⁹¹

Mapa 5. Hladná.

Spousta demoličních prací se nestihla. O skutečném provedení demolic tak jednak informují dopisy z odboru výstavby ONV, které mnohdy napomínaly vykonavatele demolic o nedostatečném provedení slíbené akce, a to již ve značně pokročilém termínu, a jednak dobové fotografie těsně před zatopením. Jedním z vypovídajících pramenů může být i svědectví dnešních potápěčů. Jimi nejvyhledávanější místa jsou právě ty s nejvíce zachovalými staveními, zdmi a patry. Ukazuje se že, nejvíce zachované jsou objekty patřící nikoli soukromím vlastníkům, nýbrž státním úřadům, ať už se jedná o budovu MNV či policejné stanici. Mnohdy bylo precizní zlikvidování nemovitostí dílem náhody, oblast, kde vojáci testovali nový typ dynamitu, se srovnala se zemí skutečně důkladně. Jedny z nejzachovalejších staveb jsou církevní objekty. Kaple v Orlických Zlákovicích i kostel v Těchnici jsou díky své zachovalosti oblíbeným cílem současných potápěčů.²⁹²

7.3 Pro budoucí

Od roku 1952 byla výzkumem orlické zdrže pověřena Národopisná společnost československá. Největší soustavný průzkum a dokumentaci zatápného území však připadlo Československé akademii věd. Pod ní spadající, nedlouho před stavbou zřízená komise pro vodní hospodářství, měla za úkol dopodrobna zmapovat území odsouzené k zátopě. Komise,

²⁹¹ Záznam rozhovoru s Annou Husovou z Hladné ze dne 21. 6. 2007.

²⁹² Záznam z rozhovoru s potápěčem Davidem Vondráškem ze dne 22.3. 2007.

ač bez jakýchkoliv zkušeností s podobně rozsáhlými výzkumy, odvedla skutečně mravenčí práci a její dokumentace k VDO je skutečně podrobná a byla prováděna velmi zodpovědně. Nakonec, byla to právě tato komise, která se rázně zasadila o přesunutí kostela Svatého Bartoloměje v Červené nad Vltavou o několik desítek metrů výš a tím i o jeho zachránění. Totéž se jí však nepovedlo při záchraně kostelíka v Těchnici, který zůstal v podstatě stranou veškerých debat. Komise se proto zaměřila hlavně na kostelík v Červené a kostel Svatého Štěpána zanechala svému osudu.

Obrázek 43. Červená nad Vltavou, farní kostel Sv. Bartoloměje, pohled do interiéru, kněžiště a lodi z roku 1959.

Výzkum oblasti byl rozdělen do několika tematických celků, v rámci dokumentace bylo pořízeno rovněž mnoho fotografií a filmových kotoučů. Výzkum byl poněkud znehodnocen pozdním rozhodnutím o jeho provedení, které přišlo až ve druhé polovině padesátých let. Takže ve chvíli, kdy se pracovníci ČSAV rozjeli do terénu, bylo mnoho pamětníků již pryč, mnohé stavby byly v dezolátním stavu a atmosféra strnulého místa rozhodně nevypovídala o předchozích letech u Vltavy. Rovněž výpovědi povltavských obyvatel a pamětníků jsou poměrně skromné, vyjma lesních dělníků, několika posledních nevysídlenců, spěchajících vorařů, svážejších dřeva k přehradě, a zedníků, rozebírajících stavení, nikdo jiný ve zdrži

nebyl. Nicméně přes tyto skutečnosti je získaný materiál poměrně ucelený a komplexní, na své zpracování a zpřístupnění veřejnosti však doposud čeká.

Fotodokumentace inženýra architekta Eduarda Hniličky patří k jedněm z nejkompexnějších. Hrdlička na své pramici s motorovým pohonem, kterou si sám zakoupil, projel Vltavu z Hněvkovic až do Zlákovic. Jeho plavba byla podniknuta od 19. července do 25. září 1960, tedy těsně před uzavřením hráze. Cesta byla přerušována nepřízní počasí, přesto Hnilička zhotovil kolem pětiset černobílých fotografií. Sám autor o okolnostech své výpravy píše: „*Pro výpravu po vodě zakoupil autor fotografií malou pramici, kterou dal opatřit krytem na obou koncích proti vnikání vln v peřejích, a dal přimontovat malý pomocný lodní motor. Tříčlenná posádka loď byla „ubytována“ ve dvou stanech, vezla sebou i látkovou temnou komoru pro provedení zkoušek prvních snímků. Jelikož bylo po cestě již všechno pohostinství pobořeno, musela se zásoba potravin sebou vozit a jídla připravovat na ohništích ve vlhku. Nepříznivé počasí a nepohodlí v ubytování a stravování, zdržovalo značně práci a zvýšilo režii výpravy.*“²⁹³

Komise pro vodní hospodářství ČSAV byla původně ustavena v roce 1953 jako komise pro pomoc velkým stavbám socialismu. Měla vypracovávat posudky pro vládu v základních vědeckých otázkách souvisejících s řešením děl celostátního významu, zejména vodních děl. Zátopová oblast Vodního díla Orlick se stala hned první svěřeným úkolem.²⁹⁴ Pracovní skupinu pro vědecký výzkum a technické zabezpečení památek vedl akademik Zdeněk Wirth. Tato skupina se dále dělila na složky geologickou, archeologickou, přírodopisnou, národopisnou, urbanistickou a umělecko-historickou. Složky prováděly terénní průzkum a shromažďovaly materiál, který v závěrečné fázi měl být zpracován a zhodnocen. Průzkum nebyl finančně zajištěn a chybělo i odpovídající technické vybavení. To bylo komentováno neustálými nářky akademiků, kteří se často museli po rozlehlé zdrži pohybovat pěšky, případně využívat nespolehlivou autobusovou dopravu. Výsledkem bylo neobvykle velké množství pracovních úrazů a dalších onemocnění, které pracovníky provázely. Průzkum se tak značně zpožďoval.

Výsledky výzkumu se však nikdy nedočkaly uznání, ač již ve formě monografie, sborníku či stálé expozice. Jedním z důvodů byla i smrt hlavního organizátora celého projektu Zdeňka Wirtha na začátku roku 1962.

²⁹³ A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlick, Filmová a fotografická dokumentace, Fotodokumentace zátopového území vodního díla Orlick pořizená Ing. Arch. Eduardem Hniličkou, sign. 109.

²⁹⁴ Ve stejném čase byl zadán i úkol zmapovat československé území zasažené vodními díly na Dunaji.

Nejenom práce komise ČSAV se snažila zachytit krásy středního Povltvaí pro další generace. Nad přehradou se v padesátých letech pilně filmovalo. Hned z počátku padesátých let a bez jakékoliv souvislosti k zátopě území se natáčel film *Plavecký mariáš*. Film režiséra Václava Wassermana vznikl v letech 1951-1953, hlavní roli svérázného plavce Vávry ztvárnil Jaroslav Marvan.²⁹⁵

Hrozba nezachycení krásy vltavských údolí přiváděla po druhé světové válce, tedy v dobách, kdy se již o přehradách mluvilo téměř s jistotou, rovněž malíře. O zvýšení počtu děl zachycujících starou řeku se zasloužila i výzva tehdejšího Svazu československých výtvarných umělců.²⁹⁶ I státní galerie v Praze poslala počátkem června 1955 několik malířů, aby na svých obrazech zachytili loučící se krajinu. Velkou práci při dokumentaci však odvedly i velké počty amatérských fotografů.

Obrázek 44. Vodáci loučící se s řekou těsně po uzavření hráze 29.9. 1960.

Že se blíží konec něčeho nenahraditelného, pochopili i milovníci vodáckých sportů. Nikdy předtím se nenechávalo unášet vltavskými proudy tolik kanoistů a různých dalších „lodičkářů“, jako v posledních letech před napuštěním přehrady. Zvýšený výskyt vodáků zaznamenávají i kronikáři z okolních obcí.

²⁹⁵ J. ČÁKA, c.d., s. 45.

²⁹⁶ Například se jedná o listy Ladislava Čepeláka *Vltava u Kamýka*, *Z Orlických Zlákovic*, *Vltava pod Bořínem* nebo *Stará usedlost*, fotografický cyklus Karla Plicky *Vltava a další*.

8. Život bez řeky

8.1 Opouštění domovů

Dojemné jsou vzpomínky lidí od řeky na opouštění svých domovů. Nejvýrazněji do paměti se vrývá pohled na zatápné trosky vlastního domu. V knize Zmizelá Vltava popisuje

Marie Smrtová loučení svého muže Stanislava, poříčního strážce od Zvíkova. „Bylo to na podzim v roce 1960. U Zvíkova už byly porosty vykáceny k linii budoucí hladiny a z chalupy poříčního dozoru i přívozu byla sejmuta krytina a krovy. Od začátku září jsme

Obrázek 45. Soutok Otavy s Vltavou, bývalý přívoz u Smrtů.

už byli přestěhováni do Zvíkovského Podhradí, do nového domu poříční

správy. Jenomže tam jsem bydlela jen já se synem. Sláva prohlásil, že u své řeky vytrvá až do samotného konce. U zbořeniště poříčního dozoru stála ještě na zahradě prkenná bouda. Tam si dal kavalec a nejnnutnější věci. Kytara tam musela být samozřejmě také. Večer co večer ji v té smutné pustině bral do ruky.

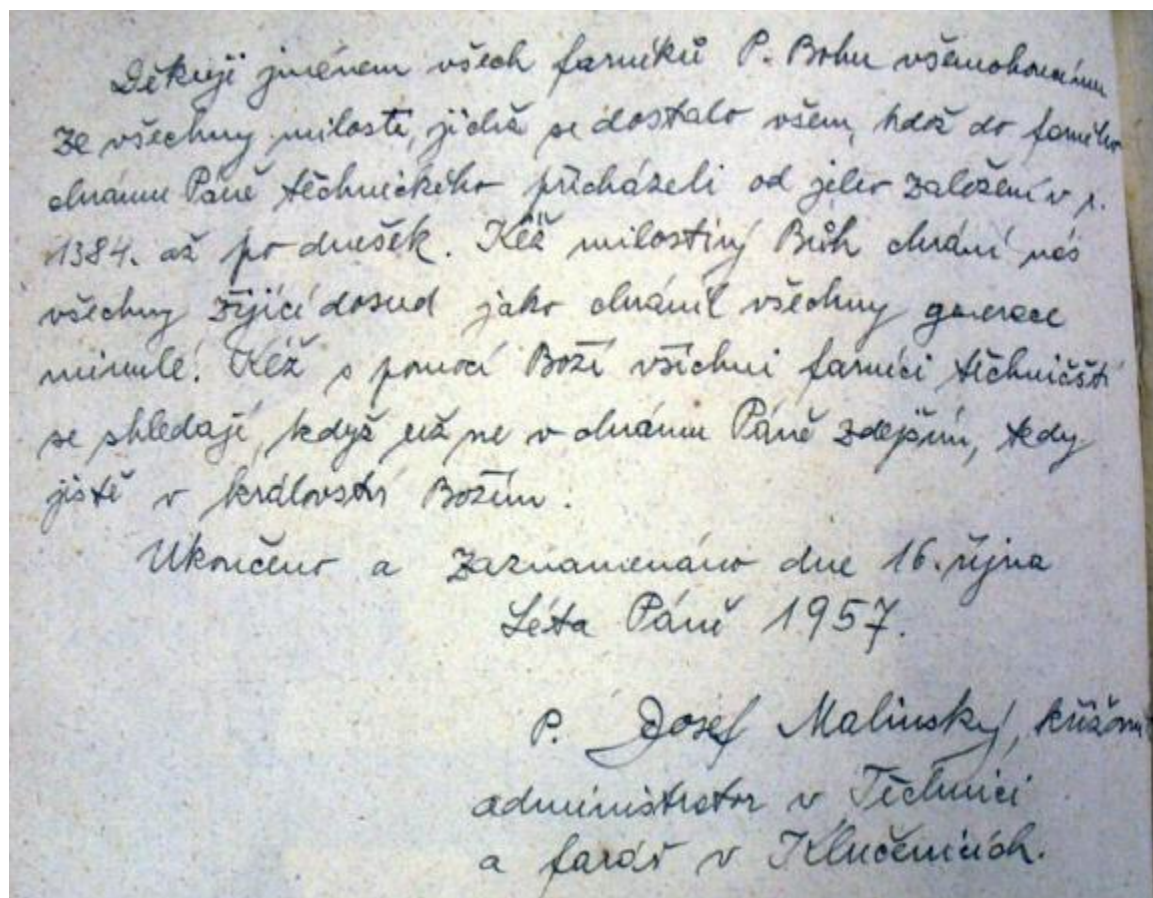
Pak zadržaná hladina stoupala, až dosáhla i soutoku Otavy s Vltavou. „Ten poustevník tam bude snad až do chvíle, než mu voda ten kavalec potopí,“ říkal jeden náš známý. A bylo to bezmála tak. Opravdu strašně nerad odcházel...²⁹⁷

Stanislav Smrt zůstal poříčním správcem i nadále, ovšem jeho činnost se zásadně změnila. Musel se naučit ovládat remorkér a v prvním období po napuštění přehrady monitoroval vodní hladinu. Mnohde totiž nad ní trčely neporažené kmeny a další různý neodstraněný materiál. S remorkérem a s vlečnou nákladní lodí poříčný jezdil po přehradě a všechny “nerovnosti“ se svou partou pracovníků z vodní hladiny odstraňoval.²⁹⁸

²⁹⁷ J. ČÁKA, c.d., s. 94.

²⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 95.

Kronikáři ve svých zápisech líčí napouštění přehrady poměrně rezervovaně. Jeden z posledních zápisů faráře Josefa Malinského do technické farní kroniky stručně líčí pocity obyvatel. „Zakořenění od narození a s řekou srostlí lidé budou jistě s těžkým srdcem opouštět své staré domovy, i když nové domovy budou účelnější a třeba s všemi vymoženostmi doby zařízené. Je to vidět na tvářích i na řeči starousedlíků.“²⁹⁹ Kronikář ve Starém Sedle k událostem po 29. září 1960 uvádí: „V tomto roce zanikla naše Vltava.... Ve vodě pomalu mizely cesty, rozbourané domy a stromy, které se nepodařilo včas porazit. Všechno naše obyvatelstvo se chodilo denně se smutkem v očích a bolestí v srdci loučit s krásou řeky, na niž bylo zvyklé.“³⁰⁰

Obrázek 46. Těchnice, poslední zápis v Knize Památní Chrámu Páně sv. Štěpána a Lokalie Těchnické.

Někteří lidé v Týně nad Vltavou dostali ojedinělou možnost se rozhodnout, zda ve svých domech, které sice stály nad záplavovou oblastí, nicméně v těsné blízkosti řeky, chtějí zůstat či své domy nechat vykoupit. Těm, kteří zůstali, byly státem zpevněny sklepy. Zdarma,

²⁹⁹ SOkA Příbram, Farní úřad Těchnice, Kniha Památní Chrámu Páně sv. Štěpána a Lokalie Těchnické 1844 - 1957, nestránkováno.

³⁰⁰ F. CACÁK, *Orlík nad Vltavou a Staré Sedlo*, s. 136.

ovšem za podmínky, že majitel nebude po státu požadovat případné náklady za škody způsobené velkou vodou. Ještě jiný způsob volila paní Anna Dušková, z domu čp. 98, která zůstala, opravu sklepa odmítla, ale trvá na škodách způsobených „zpátečními vodami katastrofálními“.³⁰¹

Voda se začala zvyšovat od památného dne 29. září 1960. O sedmáct dní později byly již obě Zlakovice pod vodou.

Sžívání lidí od vody, o kterých se mnohde psalo, že jsou to lidé z rezervace bez civilizace, s novým moderně zařízeným domkem nebyla věnována pozornost takřka žádná. Jen již jednou zmíněná etnografka Iva Heroldová se problémem alespoň okrajově zabývala. „*Uvědomíme li si primitivnost a chudobu zdejších stavení s velkou konzervativností obyvatel starší a místy i střední generace je nám zřejmý náraz, jimž muselo přestěhování do nových sídlišť být,*“ konstatuje Heroldová.³⁰² V době vzniku její studie již většina obyvatel byla ve svých nových bytech a sídlištech a pomalu si zvykala na nové prostředí.

Opuštění domu a místo dosavadního bydliště však neznamenalo pouhé vyměnění bytu za byt, zaměstnání za zaměstnání, sousedy za sousedy. Ztráta specifického povltavského světa, který si i v padesátých letech zachovával více než kde jinde své zvyky a tradice, měla za následek i zánik těchto projevů tradiční lidové kultury.

A přitom dokud lidé ve strži stále bydleli, udržovali jednotlivé zvyky co nejdéle. Jeden nedatovaný záběr amatérského filmaře zachytil o masopustní době v Orlických Zlakovicích maškarní průvod. Sice jen pětičlenný, ale za to s harmonikou, medvědem nebo kominíkem. Rozbité

Obrázek 47. Orlické Zlakovice, masopustní veselí v roce 1959, Pavel Trkovský v masce kominíka druhý zleva.

chalupy v pozadí svědčí o tom, že do zatopení obce již moc času nezbývá. „*Popravdě, dnes už si moc nepamatuji, že jsme tam ještě v této době chodili, ani nevím, jestli tam v té vsi ještě*

³⁰¹ SOA Třeboň, KNV České Budějovice, Orlík, vyjádření národní kulturní komise, zápisy z porad, souhlasy majitelů s prováděním zajišťovacích prací, inv. č. 1302, sign. 733.

³⁰² A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlík, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlík, Osídlení a obyvatelstvo, sign. KVH 24.

někdo byl, protože okna u chalup jsou již vymlácená. Já jsem ten kominík,“ poznává se na záběru celý černý Pavel Trkovský, jeden z čtyř bratrů Trkovských.³⁰³

Hlavním organizátorem pořádání průvodů masopustních masek byl v Orlických Zlákovicích Jan Hlavatý, který byl v době filmového záběru již s rodinou dávno pryč. V jeho stavení se vždycky maškary i muzikanti, kteří průvod doprovázeli, scházeli. Sám Hlavatý u sebe přes rok schovával veškeré masky, do nichž se lidé přestrojovali, sám vyráběl i masky kozla a kobyly. Masky se však nezachovaly. Za jeho nepřítomnosti, v době, kdy ležel v nemocnici, jeho syn všechny masky zničil se slovy, že jich prý nebude v novém domově zapotřebí, protože byly prý příliš neskladné ke stěhování.³⁰⁴

Přístup syna pana Hlavatého však nebyl ojedinělý. V panelovém domě s teplou vodou a elektřinou působily nejenom maškary a s ním i připomínka všeho „necivilizovaného“ poněkud nepatřičně. *„Ty všechny zvyky skončily, nepamatuji se, že by někdo v novém bydlišti v udržování tradic pokračoval,*“³⁰⁵ potvrzuje Trkovský.

A ještě jeden doklad změny životního stylu, doklad překonání starého a vystoupení ze světa „předků“ do nového „vědeckého“ světa. V jedné ze zpráv národopisného výzkumu je popsána příhoda z večera svátku Filipa a Jakuba, ze 30. dubna roku 1959. Filipojakubská noc je nocí tajemných sil, nocí rejů a sněmů čarodějnic. Hlavním ochranným prostředkem před čarodějnicemi a tajemnými silami bylo zapalování ohňů, před nimiž musí všechny nečisté a škodlivé síly ustoupit. Kolem řeky se zvyk většinou udržoval až do padesátých let. Václav Vaněček, rodák z Těchnice a přesídlenec do Bohostic, které leží v kopci nad přehradou, vzpomínal, jak se noví přesídlenci v Bohosticích o Filipojakubské noci sešli a společně se dívali na oheň. Na plameny, které kdesi na kopci nad Orlickými Zlákovicemi zapálili zbývající lidé ve zdrži a které svítili až do Bohostic. V těch již potřebu chránit své obydlí před „zlými silami“ nikdo neměl.³⁰⁶

Autorka národopisného výzkumu Iva Heroldová sice navrhovala a doporučovala, že *„...by bylo vhodné, budou-li k tomu možnosti, provést za několik let výzkum obyvatel těchto nových sídlišť Povltaví, abychom zachytili ty změny, které se zde od odchodu ze starých vesnic udály.*“³⁰⁷ Více se však tématu, jež je po stránce sociologické i psychologické mimořádně zajímavé, nevěnuje a i volání po možnostech dalších výzkumů zůstalo nevyslyšeno.

³⁰³ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

³⁰⁴ A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlík, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlík, Osídlení a obyvatelstvo, sign. KVH 12.

³⁰⁵ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

³⁰⁶ A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlík, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlík, Osídlení a obyvatelstvo, sign. KVH 24.

³⁰⁷ TAMTÉŽ, sign. KVH 12.

8.2 Nové domky

Projektantem domků se stal Státní projektový ústav pro výstavbu měst a vesnic Praha,³⁰⁸ typ domku pro vysídlence dostal označení „Orlík“. Snaha po co nejmenších nákladech a po maximální rychlosti provedení stavby se projevila do kvality domků postavených pro přesídlence asi ze všeho nejvíce. Domek měl v přízemí obytnou kuchyni a dva pokoje, v podkroví při početnější rodině byl další pokoj, pokud byla rodina méně početná, podkrovní pokoj nedostala, ale měla možnost zřídit si ho později. Příslušenství každého domku obsahovalo sklep na palivo, další sklep na potraviny, koupelnu, WC, spíž, dvě komory a půdu.

Výzkumu nových domů v různých sídlištích se zabýval v roce 1960 architekt Ladislav Štěpánek. Domek poté charakterizoval jako domek tehdy běžného vilkového charakteru, jaké si stavějí dělníci i jinde. Základní půdorys byl čtvercový a domek byl většinou patrový.

V přízemí se z přistavěné malé verandy k domu před vchodem se vstupovalo do chodby, v níž byly umístěny i schody do sklepa a do patra, v zadní části přecházela tato chodba v malou kuchyňku se sporákem a malou spíží. Z kuchyně je vydělen i prostor pro záchod, přístupný ze síně. Další polovici přízemí zabíral pokoj. V patře z prostoru chodby byla vyčleněna koupelna a dva další pokoje.³⁰⁹

Největší sídliště pro lidi ze zatopených oblastí vzniklo v Bohoticích, kam se přestěhovali lidé z Těchnice a z okolí, kde bylo postaveno 27 bytových jednotek. Další větší kolonie pak vznikla v Klučenicích (19 bytových jednotek), Týně nad Vltavou (16) a v Milíně (9). Výčet všech obcí s novými obyvateli je však mnohem delší. Náhradní bytová výstavba se dále stavěla v Nevězicích (2 bytové jednotky), Vráži (2), Letech (1), Kožlí (3),

Obrázek 48. Albrechtice nad Vltavou, jeden ze tří albrechtických domků pro vysídlence, Typ „Orlík“.

³⁰⁸ SOkA Písek, ONV Písek, odbor výstavby, balík 30, nezpracováno.

³⁰⁹ A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlík, Zemědělství, Lidové stavby v oblasti VDO, sign. KVH 23.

Chrásti (1), Zvíkovském Podhradí (2), Oslově (4), Jamném (1), Albrechticích (3), Újezdě (3), Neznašově (1), Jeteticích (2), Podolí (3), Smolči (1), Doubravě (4) a Kolodějích (2).³¹⁰

Obrázek 49. Klučenice, sídliště pro vystěhovalce.

Mnohé domky trpěly poměrně velkým počtem dosti závažných nedostatků, které noví majitelé záhy reklamovali. Mladí pochopitelně přijímali všechno s mnohem větším pochopením a nově nabytá čistota,

tekoucí voda, dřez v kuchyni, splachovací kloset a moderní koupelna brali jako velké zlepšení. Pak byli i ochotni přimhouřit oči nad chybami, které domek mnohdy vykazoval. „*Když se lidé dostali do náhradních domků, necítily se v nich nijak spokojeni a nemohli se s tím smířit,*“ píše i Vilém Pražák, jenž měl v komisi ČSAV na starost průzkum zdejších lidových staveb. „*To ovšem jen příslušníci starší generace, zatímco mladí již o takové hospodářství nedbají a nový typ domu pokládají za pokrok a lepší, než z jakého se sem přistěhovali.*“³¹¹

Největším problémem se ukázala být miniaturní předsíňka, z které se vstupovalo do obou pokojů. „*Ani rakev by tudy neprošla,*“ stěžovali si lidé na skutečně miniaturní vstupní prostor.³¹² A problémů bylo mnohem více, špatně provedená kuchyně, kamna jen v jednom pokoji nezaručovala dostatečné vyhřívání celého domu, kloset byl zcela vystrčený ven a v zimě zamrzal apod.

Novostavby hlavně nevyhovovaly potřebám, na které byli lidé zvyklí. Základním problémem bylo malé pochopení projektantů k hospodářskému vybavení nového domku. Žádné hospodářské budovy zkrátka u domku nebyly. Tedy kromě jednoho malého chlívků, který se však nikomu nelíbil. Rovněž vstup do něj byl velmi nevhodně umístěn. „*Projektant v životě neviděl krávu. Kráva, kdyby tam chtěla vejít, tak vy musela být z gumy. Projektovali*

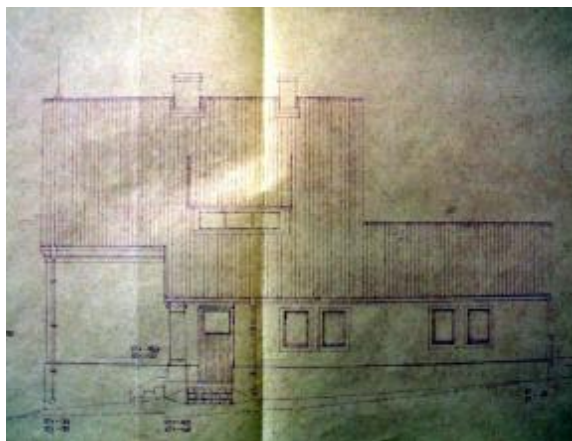
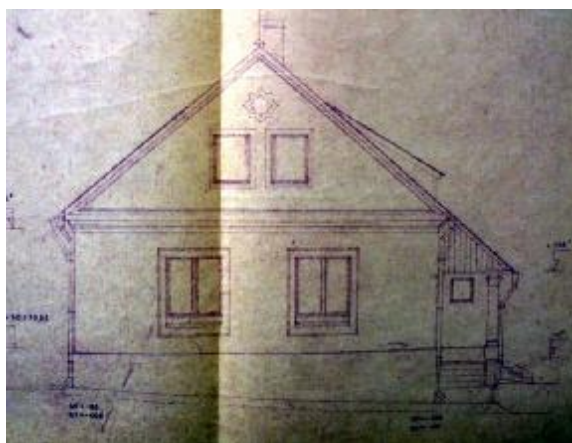
³¹⁰ Mimoto vyrostla nová poštovní budova v Jeteticích, jež byla spojena se stanicí Veřejné bezpečnosti a s požární strážnicí. Hasiči dostali nové budovy v Bohosticích a Klučenicích. František HANUS, *Práce stavebních podniků prováděné v subdodávce pro Vodní dílo Orlický*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 452.

³¹¹ A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlický, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlický, Zemědělství, Lidové stavby v oblasti VDO, sign. KVH 23.

³¹² TAMTÉŽ, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlický, Osídlení a obyvatelstvo, sign. KVH 12.

to zkrátka blbci,“³¹³ nebere si servítky jeden z majitelů domku František Pták a pokračuje: „Nově postavený domek je v Chrásti, asi dva kilometry od toho našeho původního domku v Radavě. Ten domek tam máme dodneška. Je to ale takový zmetek, to je neuvěřitelné. To se skutečně nepovedlo. Nám třeba spadl kus střechy na hlavu a podobně.“³¹⁴ Shodou okolností to byli právě Ptákovi, koho si vybral autor článku „Utopená bída“ v Zítřku, regionálních novinách Písecka, když popisoval nové domky pro vysídlence. „Síla zadržené vody Orlického jezera dá lidem nové a lepší světlo do jejich nových příbytků. Jen se zeptejte u Ptáků v Chrástu, jak se jim bydlí v novém a zda by se chtěli vrátit do svých chýší ke staré Vltavě,“ popisoval autor článku smyšlenou idylku u Ptáků.³¹⁵

„Když hovoříte s kterýmkoliv občanem, který má již vyhládnutý a postavený rodinný domek, ať už je to v Klučenicích, Kožlí nebo Starém Sedle, tak to někdy připadá, jako by občané měli z nového obydlí strach. Nová obytná plocha v novostavbách o několika místnostech na ně působí poněkud stísněně,“ píše se ve zprávě národopisného výzkumu ČSAV.³¹⁶ „Je to pěkné bydlení, ale to co jsme měli zde, to není,“ porovnával v roce 1958 nové a staré František Kotheil, zedník z Velkého Víra, majitel nového domku v Kožlí.³¹⁷ Jeho dcera dnes vidí situaci mnohem hůře než tatínek. „Nový domek proti tomu ve Víru menší a spousta věcí bylo odbytých. Místo elektrických zásuvek byly jen smotané dráty, venkovní i vnitřní betonová vrstva byla tenoučká, pod tím propadající se písek apod. Ve Víru u domu jsme měly dvě studny, tady jen jednu, společnou pro tři domky a 250 metrů od domu v polích.

Obrázek 50. a 51. Dvě studie náhradního rodinného domku typu „Orlík“ pro Kožlí u Orlíka.

³¹³ Záznam rozhovoru s Františkem Ptákem z Radavy ze dne 6.7. 2005.

³¹⁴ Záznam rozhovoru s Františkem Ptákem z Radavy ze dne 6.7. 2005.

³¹⁵ Zítřek ze dne 16.11. 1960, s. 2.

³¹⁶ A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlík, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlík, Osídlení a obyvatelstvo, sign. KVH 12.

³¹⁷ TAMTÉŽ.

Stodolu a kolny si tatínek postavil na zahrádce sám a za své,“ vypočítává Božena Hladíková.³¹⁸

To nejhorší však na rodinu Kotheilů z Velkého Víra, která doposud žila v téměř panenské přírodě, čekalo. *„Pole hned vedle našeho plotu JZD tehdy velmi silně postříkovalo, až to zalétalo za okna domů, nemluvě o zelenině na zahrádce, trávě a všem. Rodiče zde měli zpočátku ještě plné hospodářství, 2 kravky, kozu, králíky, slepice, pejska Míšánka. Nová studna zde byla postavena právě uprostřed těchto chemicky ošetřovaných polí. Několik let stavebníci kontrolovali vodu po stránce hygienické, vždy špatná. Zjistili, že takto nemohou dát vodovodní řad do správy obce a nechali si podepsat od majitelů domků, že si berou studnu do vlastnictví. Jarolímku z prvního domku, ač mladí, brzy zemřeli, též u druhých sousedů Písaříků. Moji rodiče při horšícím se zdravím vydrželi trvale v Kožlí do r. 1971, tudíž 13 let, pak se museli odstěhovat. Vedení studny zatím prorezlo, vše se poškodilo, dokonce v minulém režimu nechala obec studnu převést na sebe, krásnou cestu k ní vybudovanou při její stavbě, po níž mohli jezdit i povozem kravičkami, nechali rozjezdit a zcela zničit traktorama,*“ pokračuje paní Hladíková.³¹⁹

Rovněž Jan Hlavatý, důchodce z Orlických Zlákovic, si svůj nový domek nechválil. *„Baráček je to pěkný, ale plac u toho není – není tam strom, není tam kolna, není tam chlívek, není tam nic – jak tam budeme živi...,*“ byl skeptický nový majitel domu v Klučenicích.³²⁰

Chov domácích zvířat pokrýval značnou část osobní spotřeby lidí v Povltaví. Nemožnost jejich chovu v novém prostředí znamenala značnou změnu životního rytmu i tradičních zažitých způsobů. Chybělo místo pro výsadbu ovocných stromků. Problémem byla rovněž chybějící kůlna, což znemožňovalo větší uskladnění dřeva na zimu. A k tomu všemu se objevily stížnosti, že lidé byli ošizeni i ve velikostech pokojů, které nedosahovaly původně slíbených 17 a 13 m², oba měly pouze 13 m². Malá se zdála i kuchyně.

Jeden z přízemních pokojů byl skutečně zmenšen, i když stavba byla naprojektována jinak. Důvodem byly příliš vysoké náklady, do kterých by se tak velký pokoj nevešel, a plánovaná finanční částka určená na domek by byla překročena.³²¹

V některých sídlištích se nestavěly typické domky typu Orlík, nýbrž z finančních důvodů dvojdomky. Mít domek společný s někým jiným, to byla rovněž změna, které se lidé

³¹⁸ Záznam rozhovoru s Boženou Hladíkovou, rozenou Kotheilovou, z Velkého Víra ze dne 7.8. 2006.

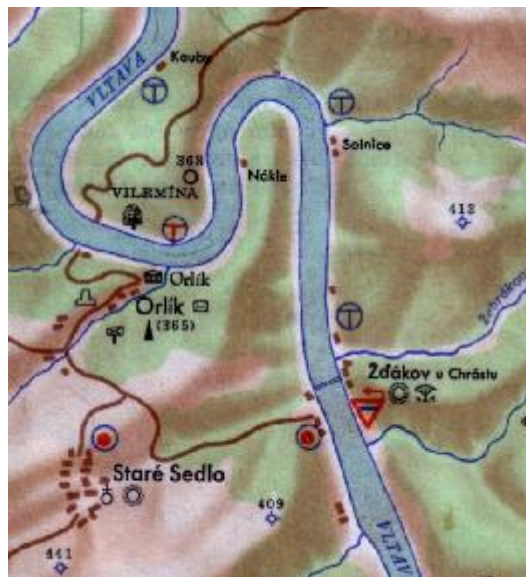
³¹⁹ Záznam rozhovoru s Boženou Hladíkovou, rozenou Kotheilovou, z Velkého Víra ze dne 7.8. 2006.

³²⁰ A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlík, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlík, Osídlení a obyvatelstvo, sign. KVH 12.

³²¹ SOka Písek, Odbor výstavby a územního plánu ONV Písek, Kožlí u Orlíka, 3 náhradní rodinné domky, inv. č. 748.

od vody obávali. Zápisky etnografů jsou v tomto směru více než výstižné. „*Obává se stěhování do dvojdomku a bojí se soužití s jinou rodinou,*“ psali o důchodkyni Anně Hlavaté z Orlických Zlákovic. Domek si postavila v roce 1920 za pomoci svého bratra sama, „...*proto se také se svým domkem nyní velice těžko loučí. Nad to pak je nespokojena s tím, že za její domek jí dávají ne samostatný domek, jak prý měla ve smlouvě, ale jen polovinu dvojdomku,*“ píše se rovněž o Anně Hlavaté.³²²

Dvojdomky se začaly stavět z úsporných důvodů. První postavené domky totiž svými vysokými náklady stavitele překvapily. Ale ani dvojdomky nepřinášely požadovanou finanční úsporu. Třeba rozpočet na tři dvojdomky ve Starém Sedle neměl překročit 120 000 Kčs na jeden byt. Konečná cena byla však kolem 740 000 Kčs a to ještě bez terénních úprav a příjezdové cesty, jež stály dalších 108 000 Kčs. Po této brzké zkušenosti, stavba ve Starém Sedle se dokončila již v roce 1956, se s výstavbou dvojdomků skončilo a začalo se s budováním domků maximálně jednoduchých, aby tak opět nedošlo k výraznému překročení očekávaných nákladů.³²³

Mapa 6. Staré Sedlo, Žďákov a zámek Orlík.

ONV Milevsko bylo zřejmě nejhlasitějším zastáncem vysídlených občanů. Nejenže výjimky jím udělené dosahovaly skutečně mnohdy astronomických hodnot, ale zastání u něj nacházeli i lidé stěhující se do náhradních domků. Ty na první pohled zcela nevyhovovaly podmínkám k bydlení na vesnici. Již v roce 1956 Milevsko protestuje proti záměru VRISu ušetřit další prostředky tím, že se v náhradních domcích nebude budovat vodovodní instalace a instalace koupelen. Proti tomu se milevský odbor výstavby ostře vyhradil. „*Jest třeba si vzpomenouti na slova předsedy vlády Viliama Širokého, která přednesl na celostátní konferenci KSČ dne 12.6. 1956 v Praze: „Stavíme na desítky let a tím napřed určujeme, v jakých bytech budou lidé bydlet za 40, 50 i více let, v jakých bytech budou bydlet*

³²² A AV ČR, Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlík, Národopisný průzkum zátopové oblasti Orlík, Osídlení a obyvatelstvo, sign. KVH 12.

³²³ SOKA Písek, MNV Orlík nad Vltavou, Stavby vodního díla Orlík, inv. č. 74.

v komunistické společnosti.“ *Jest i zde v tomto případě vidět spokojenost lidí, pro které se mají tyto objekty stavět,*“ apeloval ONV Milevsko.³²⁴

Milevsko dokonce odmítalo vydat stavební povolení pro výstavbu sídliště v Klučenicích, dokud se nezlepší kvalita zamýšlených domků. Ovšem jakékoliv rozhodnutí, kterým jakýkoliv úřad cokoliv oddaloval, mohlo mít vliv na zpoždění VDO. A to nikdo nechtěl mít na svědomí, takže se při různých rozhodnutích mnohdy notně přimhuřovaly oči. Zachovat se tak musel i milevský odbor výstavby. A stavební povolení, i přes řadu připomínek k domům, které se měly pro jeho občany stavět, vydal.

Následky nedodržení slibů se však projeví velmi brzy. Patnáct rodinných domků v Klučenicích ještě ani nebylo postaveno, když již dvanáct rodin ohlásilo, že se do takových domků stěhovat nebude, protože nejsou dodrženy slíbené velikosti chodeb a místností. Sídliště v Klučenicích bylo postaveno jako jedno z prvních, další domky se měly teprve budovat. ONV Písek, Milevsko a Týn však vydaly společné prohlášení, že podobné domky se stavět už nebudou a navrhované projekty se musí změnit.

Jenomže VRIS nikterak nové domky zlepšovat nechtěl, ba naopak. Všechny argumenty zamítl a naopak spojené výbory informoval, že náklady na jeden domek se musí snížit o téměř 10 000 Kčs. Náklady byly sníženy tím, že se již nejednalo o domek zděný, nýbrž o panelový. Nový typ dostal označení ISOLBET H.³²⁵ Lidem, kterým byly ještě „úspornější“ domky v Jeteticích, Sobědraži, Podolí a jinde určeny, stejně nic jiného nezbyvalo, s výstavbou takovýchto domků museli souhlasit. A to někdy i přes doporučení samotných úředníků, že je pro některé lepší žádat finanční odškodnění, než si nechat vystavět domek nový. Někteří si tak výstavbu na poslední chvíli rozmysleli a rozhodli se pro finanční náhradu.

I když každý věděl, jaký domek ho asi čeká, často přicházelo během převzetí domku skutečné rozčarování. Ještě ne zcela hotové domky, předávané však do vlastnictví ve stanoveném termínu, proto lidé mnohdy nejprve převzít odmítli. *„Nabyvatelé odmítají domek převzít a tím i podepsat příslušnou smlouvu do doby, než bude provedeno oplocení a domek bude vybaven osvětlovacími tělesy. Zástupci ŘVD upozornili nabyvatele, že se zavázali při řízení podepsat smlouvu na náhradní výstavbu, jakmile jim bude k podpisu předložena. Zástupci investora vysvětlili nabyvatelům, že se bude investor domáhat splnění tohoto závazku*

³²⁴ SOkA Písek, Odbor výstavby a územního plánu ONV Písek, Kožlů u Orlíka, 3 náhradní rodinné domky, inv. č. 748.

³²⁵ TAMTÉŽ, ONV Milevsko, VDO, Komplettní náhradní bytová výstavba v Jeteticích, Olešné, Podolí I., Sobědraži – plány, 1955 - 1960, sign. 340.

s uplatněním škody, která vznikne opožděným osídlením domku,“ píše se ve zprávě při přesídlování manželů Kozelkových z Červené nad Vltavou do Jetetic.³²⁶

Průtahy však nebyly pouze ze strany vystěhovaných. Často totiž vážla výstavba nových domků a termíny se protahovaly. Jeden z takových průtahů se stavbařům „povedl“ při výstavbě panelového domu v Milevsku, který měl nabídnout 22 nových bytových jednotek. Ty měly být původně dány do užívání již 1. prosince 1957. Ovšem z důvodu nedostatku stavebních panelů se práce úplně zastavila. Ve chvíli, kdy dorazily panely, začaly chybět římsové desky a materiál na krov. Nakonec se však termín překročil asi jen o měsíc, nicméně domu chyběly veškeré terénní úpravy a fasáda. Pochopitelně se brzy objevilo několik závad, především vzduť parket, které položené na nevyschlý beton, začaly měnit svou pozici, a to mnohdy až o 30 centimetrů. Začaly plesnivět malby a komín vůbec netáhl, kouř se hromadil v místnostech. Narychlo dělaný dům, tak neuvítal své majitele dvakrát přívětivě. Byl to však dům určený zvláště pro starší nemajetné obyvatele, kteří neprojevovali velkou snahu po nápravě věcí. Stěžovali si rovněž na velkou vlhkost. Tento argument však byl zástupcem stavitele, jímž byly pozemní stavby České Budějovice, odmítnut se slovy, že lidé perou prádlo v koupelnách, i když mají dole „elektrický automat pro prádelnu“.³²⁷

Některé obce díky přísunu nových obyvatel téměř zdvojnásobily svou populaci. Bohostice nebo Klučenice byly do té doby skutečně malé vesničky, jedny z nejmenších v okrese. Změnu statusu zaznamenaly i Klenovice, které až do záplavy spadaly jako jedna z mnoha osad pod Orlické Zlákovice. Rozvoj Klenovic byl skutečně velmi výrazný. Klenovice zůstaly ovšem nad zátopou, stejně jako nedaleké osady Trhovky a Lomy. Nyní se však z nich stala správní obec a se zbrusu novou budovou MNV. Zřízena byla i požární zbrojnice, která k výbavě každé větší obce neodmyslitelně patřila.³²⁸

Nejenom malé vesnice však zažívaly nebývalý stavební ruch. V Týně nad Vltavou se v roce 1959 začalo na Malé straně za školou s výstavbou nového sídliště, které obsahovalo 96 bytových jednotek. Část z nich byla určená právě pro týnské vysídlence z domků u řeky.³²⁹ V roce 1960 byla již polovina bytů obsazena. Postavit se nově muselo rovněž koupaliště, protože bývalá městská – původně sokolská – plovárna, jenž byla na ostrově pod mostem, byla zrušena. Nová byla vybudována na Hlineckém potoce, severovýchodně od města.

³²⁶ SOkA Písek, ONV Milevsko, VDO, Kompletní náhradní bytová výstavba v Jeteticích, Olešné, Podolí I., Sobědraží – plánky, 1955-1960, sign. 340.

³²⁷ TAMTÉŽ, ONV Milevsko, VDO, Kompletní náhradní bytová výstavba, inv. č. 1111, sign. 340.

³²⁸ TAMTÉŽ, ONV Milevsko, VDO, Všeobecné, výhledový plán, plnění přehrady ve věci přesídlení obyvatelstva, potřebné zemědělské pozemky pro VDO, zábor pozemků, přesídlení obyvatelstva v I. a II. etapě, požadavky náhradních bytů, výstavba náhradních bytů 1952 - 1960, inv. č. 1106, sign. 335.

³²⁹ Kronika Týna nad Vltavou, s. 243.

To kolem břehů napuštěného jezera panoval stavební klid. Těsně na začátku šedesátých let se s výstavbou rekreačních zařízení nijak nespěchalo, většinu pobřeží obklopovaly lesy, maximem bylo vybudování několika tábořišť. Kolem vody se tak postavilo jen několik domků pro převozníky a to vesměs tam, kde již převozy dříve existovaly. Poněvač na přehradě byly již všechny převozy motorizované, byla i větší potřeba převozníků, kteří převozy obsluhovali. ŘVD rovněž navrhlo a platilo výstavbu nových domků pro poříčné strážné. A to sice na Zvíkově, kde se postavil jeden domek pro převozníka a zároveň

Obrázek 52. Týn nad Vltavou, ulice Pod Semencem postavená pro lidi z místních demolovaných čtvrtí.

jeden domek pro strážného v blízké osadě Vrata. Dva domky pro převozníky byly vybudovány i ve Zboníně a další dva u Jistce na Otavě a v Červené.³³⁰

Lidé, kteří si zvolili finanční náhradu, se rozutekli téměř po celých Čechách. A vzájemné vazby v podstatě skončili. „S lidmi jsme se přestali sházet. Když měl ale otec pohřeb, tak lidé přišli na pohřeb,“ říká Věra Kožmínová, jež zažila stěhování do domku v Čimelicích.³³¹ „Lidi se rozutekli do všech koutů, nebylo už síly a organizátor nebyl, scházeli se tak jen lidé z blízkého okolí, ale ti lidé se už ve větším počtu v podstatě nesešli. Lidé se rozutekli do měst,“ potvrzuje František Pták. Začlenění poměrně velkého počtu lidí z Povltaví do stavby Vodního díla Orlík a jejich současná ztráta domova a v podstatě veškerých dosavadních kořenů byly rovněž dobrým předpokladem k tomu, aby se mnoho z nich stalo členy stavbařské kočující společnosti. Není proto divu, že mnoho lidí ze Zlákovic nebo z Těchnice nacházíme na Nechranicích a poté i při výstavbě pražského metra.

Mnozí rovněž zůstali v blízkých Solenicích jako zaměstnanci elektrárny, pro tyto účely zde bylo v roce 1959 předáno do užívání 16 bytových jednotek a o rok později dalších 14.

³³⁰ SOkA Písek, ONV Písek, odbor výstavby, balík 30, nezpracováno.

³³¹ Záznam rozhovoru s Věrou Kožmínovou, rozenou Peckovou, z Velkého Víra ze dne 27.1. 2007.

Náhradní bytová výstavba zahrnovala stavbu 117 bytových jednotek a vyžádala si 19,4 miliónů korun. Převážnou část domů postavil národní podnik Pozemní stavby České Budějovice.³³²

To o veřejné budovy se postaral sám generální dodavatel Vodní stavby. Jednalo se o školy, budovy MNV a policejní stanici.

8.3 Úplatkáři od vody

Kolem roku 1961 se vystěhování již téměř chýlilo ke konci. Až na několik málo extrémních případů bylo již všechno uzavřeno, přestěhováno, nahrazeno a lidé se sžívali s novým okolím. Nadešel tak čas kontrol a prověřování, zda vše proběhlo v mezích zákona.

A ukázalo se, že výkupy usedlostí a pozemků budou mít pokračování. To odstartovala проверка výkupů z orlické zdrže, která proběhla v letech 1962 a na starost ji měl písecký ONV. Vše bylo konáno na základě vládního usnesení z roku 1961, které se zabývalo dodržováním cenových a jiných předpisů při výkupech, nebo vyvlastnění nemovitostí pro socialistický sektor. Proto vláda uložila písecké radě ONV, aby provedla ve svém obvodu přezkoušení větších výkupů.

Kolem nich byla po celou dobu pochopitelně velká spousta dohadů, názorů, pomluv a domněnek. Lidé se navzájem velmi dobře sledovali a měli o sousedech přehled. „...*dle doslechu občanů, byla Veselému vyplacena za uvedený domek neúměrně vysoká částka proti ostatním domkům v Červené,*“ píše se ve zprávě Veřejné bezpečnosti, která na začátku šedesátých let pomáhala prověřovat správnost výkupů.³³³ Výše náhrady, kterou vlastníci usedlostí obdrželi, totiž byla, jak se podle dochovaných pramenů zdá, u jednotlivých případů velmi subjektivní.

Celkem bylo prověřeno 167 výkupů nemovitostí a rekreačních chat vykoupených pro účely vodního díla Orlický, a to z bývalého území ONV Písek (74), Milevsko (74) a Týn nad

³³² A. ŽÍŽKA – J. KUTIL, *Práce*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 423.

³³³ Případ výkupu Františka Veselého je jeden z několika, které se dostaly až před Státní bezpečnost. Veselý získal za svůj domek v odhadní hodnotě 29 500 Kčs skutečně nebývale vysokou částku 120 000 Kč. Není proto divu, že ho vyšetřovala Veřejná bezpečnost Příbram. Jak však vyplývá z dokumentů, Veselý nebyl ani tak s částkou spokojen a požadoval 180 000 Kčs. Na této částce se shodl na osobním jednání s úředníky z ONV Milevsko – Kloboučnickem a Kolářem, kteří byli za provedené výkupy později rovněž stíháni. Při kontrole bylo shledáno, že pan Veselý musí vrátit 10 000 Kč, nakonec však stejně jako ostatní nevracel nic.

Vltavou (19).³³⁴ Výkupy byly rozděleny do několika skupin. V první skupině byly výkupy, které z hlediska vlastnictví a třídního charakteru byly jasné a bylo je možno vypustit z dalšího prověřování. Ani při výkupech ve druhé skupině nedošlo k porušení příslušných předpisů daných pro výkup. Ve třetí skupině však byly výkupy, které se jevily protiprávní, respektive výše přidělených výjimek se neohlížela k majetkovým dávkám při stanovení výkupní hodnoty.

U těchto případů rada ONV Písek na základě prověrky zrušila rozhodnutí bývalých odborů výstavby ONV v Písku, Milevsku a Týně nad Vltavou o stanovení kupních cen a nemovitostí. A v těchto případech určila výkupní cenu novou, respektive stanovila výši přeplatku, který lidé neoprávněně obdrželi a budou ho muset vrátet.

Nadhodnocené výkupy se týkaly většinou objektů, které v době výkupu nesloužily pro bydlení jejich vlastníků, nebo se jednalo o vlastníky větších provozních budov, větších zemědělských usedlostí, penzionů a podobně, kde jejich vlastníci zaměstnávali námezdní síly. V těchto případech nebylo totiž možno udělat výjimku, která značně zvyšovala výši obdržené sumy, často až několikanásobně.

U všech osob, jejichž výkup byl zařazen do třetí „nejpodezřelejší“ skupiny, byly vyžádány posudky jejich postavení, majetku, osobního charakteru a poměru k tehdejšímu socialistickému zřízení. Po provedení těchto podrobných rozborů se stanovily nové výkupní ceny a Ředitelství vodohospodářských děl bylo doporučeno, aby se domáhalo neplatnosti původních smluv a uplatnilo nároky na vrácení zjištěných přeplatků.³³⁵

Rozpoutala se i patřičná mediální kampaň. Článek Rudého práva „Úplatkáři od vody“ obvinil dr. Sixta, právníka příbramského ONV, který měl na Příbramsku výkupy na starosti. *„S výkupem usedlostí v zatopené oblasti Orlíka se dělaly „švindle“. Dělník dostal místo 12 000 Kčs pouhých 6 000 Kčs. „Zde jsme nemohli získat žádnou úplatu,“ přiznal dr. Sixta v protokolu na bezpečnosti,“*³³⁶ popisuje článek v Rudém právu. Zato Josefu Kubrovou, jejíž manžel byl trestán za přechod hranic, naopak údajně Sixt přeplatil.

Podle Rudého práva bylo ministerstvo při výkupu nemovitostí ošizeno dohromady až o 1 800 000 Kčs. *„Vina je především u příslušných pracovníků ONV. Rovněž zástupce VRIS neměl těmto čachrům nečinně přihlížet. Odpovědnost nesou rovněž příslušní pracovníci na KNV v Praze a Českých Budějovicích, protože výkup nedostatečně kontrolovali,“* vysvětluje Jan Fajt, autor zmíněného článku.

³³⁴ SOkA Písek, Zápisy z jednání ONV v Písku, kniha 1962.

³³⁵ TAMTÉŽ.

³³⁶ Rudé Právo ze dne 16.10. 1961, s. 2.

Hlavními viníky ztráty oněch skoro dvou milionů korun však byla podle Fajta již zmíněná komise pro výkup ustanovená ONV Milevsko, kterou tvořili náměstek předsedy ONV Kloboučník, vedoucí odboru pro výstavbu Štokr a právník Kolář. Jako dva příklady jejich nečestného jednání byly uvedeny výkupní smlouvy s Ferdinandem Friessem, který vlastnil pension u Předního Chlumu, a pak s bývalým mlynářem v Podskalí Stanislavem Kuchařem. S ním se výkupní jednání táhla po čtyři roky a již pomalu hrozilo vyvlastnění objektu. „*A tak v okrese přistoupili k vyvlastňovacímu řízení za přítomnosti Kloboučníka, Štokra, Koláře a manželů Kuchařových. Nejdříve se podávalo pohoštění, víno, cigarety. Když se člověk dobře nají a napije, lépe se rozhoduje. V dobré náladě se upustilo od vyvlastnění a panu Kuchařovi bylo vyplaceno 113 000, což je o pouhých 92 000 Kčs více, než byla hodnota usedlosti,*“ popisuje Rudé právo.

Na konci roku 1964 však Ředitelství vodohospodářského rozvoje v Praze potvrdilo platnost původní kupní smlouvy v daném rozsahu a Kuchařovi nemuseli stejně jako ostatní vysídlenci nic vracet.³³⁷

Ve vzpomínkách rodiny Kuchařů je tak zmíněná trojice označována jako „*slušní pracovníci ONV, kteří se odmítli podílet na nestoudných likvidačních praktikách totalitní komunistické mašinérie proti bývalým živnostníkům.*“³³⁸ Nicméně ne všichni vzpomínají na zmíněnou komisi ve stejně smířlivém tónu. Pavel Trkovský, poslední obyvatel Orlických Zlákovic, dodnes tvrdí: „*...při těch výkupech byly úplatky a to téměř určitě. Osobně si toho Kloboučníka pamatuji, jak jednou při tom jednání*

Obrázek 53. Maminka Pavla Trkovského Jarmila Trkovská z Orlických Zlákovicích věší ve filmu Plavali plavci prádlo.

řval na matku, tak jsem mu dal facku. A jemu spadl klobouk. Maminka pak měla strach že, půjdu do polepšovny.“³³⁹ Trkovský si vzpomíná i na Kuchařův případ. „*Ti úředníci, to byli ti největší lumpové. Jednomu zaplatili moc, druhému dali málo, my jsme za největší statek ve vsi dostali 100 000 Kč. Já jenom vím o tom, že to byl mlýn v Podskalí, který nějak přeplatili,*“³⁴⁰ vzpomíná. Sami Trkovští měli navíc podle dochovaných pramenů vracet 57 144 Kčs.³⁴¹

³³⁷ F. CACÁK, *Orlický kraj*, s. 290.

³³⁸ TAMTÉŽ, s. 291.

³³⁹ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

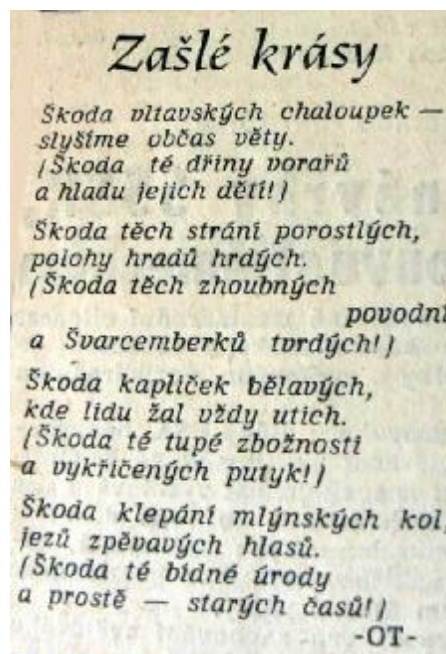
³⁴⁰ Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

³⁴¹ SOKA Písek, MNV Písek, Prověrka výkupů objektů na VDO 1959 – 1971, sign. 332.

8.4 Role sdělovacích prostředků

„Nad divoké víno zelené, nad všechen tragický patos, je mi dnes nové pokolení dělníků a jejich dílo, vzklenuťe ze dna řeky, bez věžiček, křížů a korouhví!“³⁴² Toto vše říkající zvolání vystihuje roli sdělovacích prostředků ve vztahu k budování přehrady. Články psané v duchu, že to co bylo, bylo sice možná hezké a loučení s tím může být pro někoho těžké, nicméně nyní nastupuje něco mnohem krásnějšího. Role médií tedy nikterak nepřekvapuje. Tisk informoval především o stavebních úspěších, o slibech, o překonaných plánech a termínech, o kulturních akcích a zábavách, konajících se na přehradě, o státních návštěvách. O přehradě se informovalo především obrazově – fotografií. Snímky bagru při práci, jeřábu zvedajícího turbínu či betonáře dohlížejícího na točící se míchačku, vyplňovaly zvláště v regionálním tisku první strany novin. Pokud se jednalo o zdrž, neinformovalo se nejprve vůbec, vyjma několika stručných informací o nových krásných domech stavěných pro vystěhovalce. Od šedesátých let se začaly objevovat první fotografie z pozvolna zatápěného území. Idylické fotografie, se sluncem v pozadí, s několika postavami, hledícími zamyšleně na jezero, u břehu volně uvázaná pramice lákající k projížďce, koláž plachetnic pod Orlíkem. Větší prostor dostaly snad jen sloupky oslavující zanikající vorařské umění.

Pochopitelná pozornost byla věnována právě triumfu člověka nad přírodou. Komunistům si chvíle, kdy poručil přírodě a ta ho poslechla, uměl vychutnat. Při slavnostní události 29. září 1960 se spuštěním dvou těžkých hradidel uzavřela přehrada. A voda byla pokořena. „...vody se chvějí a vzpouzejí, jako by z překvapení a vzdoru zároveň. Jen na několik vteřin se vody vztekají, aby přemoženi lidskou rukou oddaně a poslušně očekávaly, co bude dál. Řeka vzhůru, vstříc čilým proudům metr za metrem klidní a poddává se dílu člověka, který umí i živlům poručit,“ oslavoval regionální tisk na Příbramsku.³⁴³

Obrázek 54. „Přehradářská“ poezie.

³⁴² Orlická přehrada ze dne 1.3. 1961, s. 2.

³⁴³ Nové Příbramsko ze 8.10. 1960, s. 1.

Velmi často se psalo o v té době rovněž hojně budovaných přehradách sovětských. Články o nich dokonce dostávaly mnohdy více prostoru, než měly budované přehrady v Československu. To je možná věc, která překvapí ze všeho nejvíce. O Orlické přehradě se až zas tak moc nepsal. Přehrada byla, vědělo se o ní, sem tam fotografie dokumentující probíhající práce. Ale že by byl čtenář informacemi přesycen, to skutečně nikoliv. Ono vlastně nebylo o čem psát. Zahltit čtenáře technickými detaily nebylo pro propagandu nikterak přínosné, krátké zmínky o vybudované betonárně nebo nové bytovce a její fotografie úplně stačily. Státní nebo významné návštěvy nepřijížděly každý den, psát o stěhujících se lidech se nehodilo, o tom, co se zatopí, se rovněž mlčelo. Přehrada navíc měla polohu na pomezí jihočeského a středočeského kraje, někde uprostřed mezi okresy píseckým, milevským a příbramským. Doposud Bohem zapomenutý kraj bez jakéhokoliv většího městského centra se jen obtížně – a přehrada na tomto faktu až zas tak nezměnila – dostával do větší pozornosti sdělovacích prostředků.

Že se četly noviny i v zátopové oblasti je pochopitelné. Co si však lidé mysleli o člancích v nich uvedených, je možno vytušit ze zápisu technické obecní kroniky. Ta v příspěvku k roku 1954 nejprve důkladně popisuje, jak je naplánována stavba Orlické přehrady a jak by podle plánů mělo budování probíhat. Potom se zmiňuje o různých výhodách, které postavení hráze přinese. A pak vzpomene na zatápěná místa, konkrétně na Zlákovice. *„Starobylá romantika zapomenutých Zlákovic zmizí nadobro ve vodách vzniklého obrovského jezera. Dle novinových zpráv prý obyvatelé obojích Zlákovic se těší na tento významný den, ač jejich milá, rodná obec bude zatopena, a rádi prý obětují své domovy protože náhradou dostanou moderní sídliště a práci, dobře placenou práci, o kterou zde byla veliká nouze. Zda toto tvrzení stane se skutečností, uznáno bude teprve tehdy, co za nynější svoje usedlosti dostanou.“*³⁴⁴

Lidé ze zatápěné oblasti byli líčeni jako chudí, jako prostí všech civilizačních vymožeností, lidé, pro které je přehrada záchranou. V novinách se z nich však stávali i hrdinové. Mediálně vděčná byla totiž jejich přímá účast na výstavbě přehrady. *„Budou zatopeny i některé vesničky. Ne hned. Za několik let. Člověk by myslel, že jejich občané nebudou přát moderní době, která jim chce připravit nové domovy někde dál, za hranicemi zátopového pásma. Je však velmi potěšující, že všichni občané chápou obecnou prospěšnost tohoto velkorysého díla, a nejen že nehudrují, na moderní věk, ale sami se stávají nejvášnivějšími budovateli přehrady. Dobře vědí, že stát jim všem, obyvatelům zátopového*

³⁴⁴ SOkA Příbram, MNV Těchnice, Obecní kronika 1954 – 1957, s. 11.

pásma, poskytne náhradu in natura, nebo v penězích, že nikdo nebude poškozen a že pro ně vyrostou nové krásné vesničky,“³⁴⁵ psala Jihočeská pravda. Několikrát byli místní stavebníci vyhlášeni i jako nejlepší pracovníci, což bylo tiskem rovněž patřičně zdůrazněno. Snad nejlepším příkladem je fotografie Vojtěcha Mezery, který se podílel na stavbě silnice.³⁴⁶

Přehrada se stala příkladem. Vzorem pro ostatní. Článek „Zima nepřekvapí“ uzavírá věta: „Jsou všude tak dobře připraveni na zimní období jako na přehradě? Udělejte ještě teď, co se dá, aby nás zima opravdu nepřekvapila.“³⁴⁷

Další vzorový příklad ostatním byla výpomoc VDO okolním zemědělským družstvům. Stavbaři pomáhali s výstavbou několika kravínů, například toho v JZD Zbenice. „Věru, vzor řadě našich závodů, jež se k tomuto stěžejnímu úkolu výstavby socialismu na vesnici staví – řekněme, neslaně – nemastně,“³⁴⁸ vzdvihují stavbaře Vesnické noviny Příbramska.

Obrázek 55. Vojtěch Mezera, jeden ze zlákovických obyvatel, který pracoval na stavbě přehrady.

Ale na Orlíku nejenom že dobře pracovali, oni tam uměli i vše správně oslavit – třeba Měsíc česko-sovětského

přátelství. „Zvlášť dobře však pochopili celou kampaň Měsíce přátelství pracující na našem největším vodním díle – Orlíku,“³⁴⁹ konstatuje autor článku a následuje popis několika uskutečněných vzdělávacích přednášek.

V neposlední řadě měly noviny funkci informativní. Co se hledání pracovníků týče, přednost měla Lipenská přehrada, kde byl stavebníků permanentní nedostatek. Proto výzvy na pomoc při stavbě lipenské přehrady byly v novinách Za lepším životem, týdeníkem pro okres Písek, ještě v roce 1955 a to dosti pravidelně. Až o rok později noviny volají: „Orlická přehrada volá nové budovatele.“³⁵⁰ Rovněž nechyběly pozvánky na oslavy Dne stavbařů.

³⁴⁵ Jihočeská pravda ze dne 19.11. 1954, s. 4.

³⁴⁶ Nové Příbramsko ze dne 18.10. 1956, s. 1.

³⁴⁷ Nové Příbramsko ze dne 22.12. 1956, s. 1.

³⁴⁸ Nové Příbramsko ze dne 15.11. 1959, s. 1.

³⁴⁹ Vesnické noviny Příbramska ze dne 24.11. 1955, s. 2.

³⁵⁰ Nicméně takovýchto výzev nebylo v novinách příliš mnoho. Za lepší život vesnice okresu milevského ze dne 16.3. 1956, s. 2.

Obsahem se rozhlasové a televizní pořady v podstatě nelišily. Československý rozhlas nahrál a zveřejnil několik reportáží ze zátopového území, z nichž nejslavnostnější byla ta při spuštění první turbíny.³⁵¹ Zdrži se však prakticky rozhlas nevěnoval.

Začínající televizní vysílání se tak soustředilo na zdrž ze všech sdělovacích prostředků nejvíce. Její činnost byla však spíše dokumentární, snažila se zachytit poslední podobu zatápeného území. Pochopitelně se věnovala i samotné stavbě, vzniklo několik dokumentů ze stavby pro účely televizního zpravodajství. V roce 1959 byl natočen dokumentární film *Plavali plavci*, režíroval ho Zdeněk Kopáč, komentář namluvil Václav Voska. Film je o plavbě jednoho voru z neurčeného místa na Otavě až k přehradě, kde plavba končí. Dalším počinem byl dokument *Květy Kučerové Historie deseti let*, který se však vysílal až v letech 1963. Nejvýpravnější však byl barevný film *Zdeňka Kopáče Nový příběh staré řeky*, dokončený v letech 1962.

8.5 Rekreační využití

Využití oblasti pro rekreační účel bylo řešeno studií rajónového plánu Vodního díla Orlík, která byla zpracována Státním úřadem rajónového plánování v listopadu 1955. Protože však v průběhu budování vodního díla došlo k určitým změnám proti původním předpokladům, byl v první polovině roku 1961 původní rajónový plán oblasti revidován a byly provedeny určité změny.³⁵²

Přesto komplexnímu řešení celé oblasti pro potřebu rekreace nebyla až do poloviny šedesátých let věnována zvláštní pozornost, ať již ze strany zainteresovaných podniků, nebo ostatních organizací. Rovněž v těchto letech, jak u jednotlivých organizací a podniků, tak i u národních výborů nikdo příliš se zajištěním výstavby a zřízením rekreačních zařízení nepočítal. V důsledku toho bylo dlouhodobé budování potřebných zařízení nedostatečné a hlavně nepřipravené.

Unikátní údolí na středním toku Vltavy bylo již od 19. století oblíbeným místem výletníků a turistických a vodáckých výprav. Navštěvovány letními hosty byly četné letní pensiony, v zátopovém území bylo několik dětských táborů a nečíslné množství letních chat. Po napuštění přehrady se pochopitelně s turistickým ruchem počítalo, ba dokonce vzniklá oblast měla být jednou z hlavní odpočinkových zón pro obyvatele hlavního města Prahy.

³⁵¹ Reportáž – spuštění první turbíny, vysíláno Československým rozhlasem 22.11. 1960.

³⁵² *Studie o využití povodí Vodního díla Orlík pro rekreační účely*, Písek 1965, s. 3.

Rekreace na Orlíku lákala po vytvoření jezera mnoho zájemců. Jednak z řad těch, kteří pod hladinou viděli ve vzpomínkách krásy staré řeky, jednak generaci novou. Zájem o rekreaci byl větší, než bylo předpokládáno, což sebou přineslo poměrně velké množství komplikací.³⁵³

Nicméně pozdější nářky na nedostatečné služby a vybavení poskytované návštěvníkům svědčí o tom, že tato role hrála vedlejší úlohu. I neuskutečnění plánovaného památníku a expoziční k poctě řeky Vltavy, jenž se podle plánů měly zřídit v přeneseném kostele Svatého Bartoloměje v Červené a nebo na Orlickém zámku, svědčí o mnohém. Teprve postupné dostavování komunikací a mostů mělo za následek, že turismus se na Orlíku masově nerozšířil hned v prvních letech po dostavbě a svá zlatá léta zažil až v sedmdesátých a osmdesátých letech.

U Podolského mostu bylo zřízeno zimní kotviště parníků s opravárenskou dílnou, lodním výtahem a provozním objektem. Bylo vybudováno celkově 24 přístupových schodišť k nástupu do parníku, včetně přístupových cest mnohdy velmi neschůdným terénem.³⁵⁴ Letní přístaviště vzniklo pod zámek Orlíkem. Po napuštění vodní nádrže v roce 1961 byly na této vodní ploše dva provozovatelé parníků ČSAD Písek a Komunální služby MNV Sedlčany, kteří měli v provozu dvě lodě a to Nežárku pro 50 osob a Družbu pro 256 osob. ČSAD Písek postupem času nakoupila čtyři lodě typu Hydrobus, každou o kapacitě 150 osob. Lodě se však ukázaly jako příliš velké, pravidelné linky Orlík – Zvíkov a Orlík – přehradní hráz, nebyly plně využívány. Zvláště druhá linka Orlík – přehradní hráz neměla úspěch, i z toho důvodu, že prostor kolem přehradní hráze nebyl dlouho turistům vůbec zpřístupněn. Třeba silnice přes přehradní těleso byla otevřena až 1. července 1965.³⁵⁵

Mapa 7. Soutok Lužnice a Vltavy.

V Týně nad Vltavou zažili jeden z prvních radostných okamžiků mnohem dříve. Bylo to přivítání motorové osobní lodě „Zvíkov“, která připlula proti proudu Vltavy 18. června 1962. První loď byla podle městské kroniky vítána tisíci lidmi, školními dětmi i pracujícími. V oslavném projevu tajemník předsedy MNV Švamberk vyzdvihl důležitost chvíle a význam

³⁵³ Studie, s. 1.

³⁵⁴ A. ŽIŽKA – J. KUTIL, *Práce*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 422.

³⁵⁵ Studie, s. 11.

budoucí říční dopravy po jezeře. Pak se podnikla první zkušební cesta z Týna k soutoku Vltavy s Lužnicí a zpět. Loď byla plně zaplněna představiteli města a novináři.³⁵⁶ Od roku 1962 tak fungovalo dopravní spojení mezi Týnem nad Vltavou a Orlíkem. Ovšem dlouho se neudrželo a doprava byla obnovena až v roce 2000.³⁵⁷

První setkání s masovou turistikou však bylo pro místní obyvatele spíše zklamáním. O osadě Trhovky, která se v roce 1961 přeměnila na rekreační středisko, se v kronice Orlických Zlátkovic dočteme, že se do ní sjíždělo mnoho aut, a své prázdniny v ní trávilo mnoho rekreatantů z celé země. A podle toho to pak na konci prázdnin vypadalo: „*A tak celé okolí Trhovek bylo hnusně znečištěno lidskými výkaly, papíry, plechovkami od konzerv, láhvemi a dalšími předměty. Byli mezi rekreanty i lidé pořádní, ale těch bylo málo, většinou však nepořádní a udivují se, v jakém prostředí může člověk stanovat, tj. žít a spát.*“³⁵⁸ Tato skutečnost přesně dokumentuje nepřipravenost zdejší oblasti na jakýkoliv turistický ruch. Počítalo se sice s parníkovou dopravou, počítalo se i se zřízením památníku řece Vltavě, vědělo se, že návštěvnost Zvíkova a Orlíku se rapidně zvýší. Nicméně pro podporu a pro určitý komfort příjíždějících návštěvníků se neudělalo v prvních letech zhora nic. Vše se muselo dohánět až později. Množství zatopených objektů, které sloužily k ubytování milovníků Vltavy, nešlo nahradit během několika let. Z největších objektů se zatopil pension Pazourek v Červené nad Vltavou, který měl 34 pokojů a 80 lůžek, nebo pension Mlýnec ve Voltýřově či Peckův pension ve Velkém Víru.³⁵⁹ Navíc spousta domků u vody poskytovala ubytování především rekreatantům z Prahy neoficiálně a na základě ústních dohod. Situace byla tím tíživější, že v důsledku budování vodního díla byla likvidována rovněž řada povltavských hospůdek, za které nebyla vybudována žádná náhrada. „*V důsledku toho pak nebylo v prvních sezónách ve většině tradičních rekreačních oblastech obdržet ani občerstvení, o stravování vůbec nemluvě,*“ konstatovalo se ve Studii o využití povodí Vodního díla Orlík pro rekreační účely, sepsané na popud ONV Písek, do jehož působnosti většina Orlického jezera zasahovala.³⁶⁰

Do správy různých národních podniků byly odevzdány i nevyužité a opuštěné prostory na sídlišti v Solenici. Stalo se tak v průběhu let 1961-1962. Nikdy se však netěšily velké

³⁵⁶ Kronika Týna nad Vltavou, s. 351.

³⁵⁷ M. SUDOVÁ – L. PROCHÁZKA, c.d., s. 20.

³⁵⁸ SOKA Příbram, MNV Orlické Zlátkovice, Pamětní kniha 1958 – 1966, s. 171.

³⁵⁹ SOKA Písek, ONV Milevsko, VDO, Všeobecné, výhledový plán, plnění přehrady ve věci přesídlení obyvatelstva, potřebné zemědělské pozemky pro VDO, zábor pozemků, přesídlení obyvatelstva v I. a II. etapě, požadavky náhradních bytů, výstavba náhradních bytů 1952 - 1960, inv. č. 1106, sign. 335.

³⁶⁰ Studie, s. 1.

oblibě, velmi neestetické a nevzhledné domy, budované hlavně s touhou po co nejnižších nákladech, nikdy moc turisty nelákaly a chátraly.

Nezapomínalo se na rybáře. Ještě před Vánocemi 1960 putovala do napouštějícího se jezera první násada. Bylo to na 80 000 malých candátů, které v krátké době následovaly řady dalších druhů ryb.

Osazovaly se i břehy budoucího jezera. Hlavní centrum zalesňovacích prací bylo v Týně nad Vltavou, odkud po několik týdnů vyjížděli brigádníci vysadit na půl milionu stromků jehličnanů a listnáčů. Mezi brigádníky vynikali pionýři a rovněž důchodci z Brněnska, kteří přijeli přiložit stavitelům ruku k dílu.³⁶¹ Vysazování stromků a tím zpevňování břehů mělo ochránit pobřežní oblasti před sesuvy půdy a před ničujícími následky velkých záplav.

³⁶¹ Kronika Týna nad Vltavou, s. 267.

9. Závěr

Výstavba velkého vodního díla, jakým byla Orlická přehrada, určí nepochybně ráz celého období, ve kterém se budovala. Znamenala, zvláště pro menší země jako Československo, značnou hospodářskou koncentraci i mobilizaci prostředků, která prakticky zasahovala veškerá odvětví státního hospodářství a zapojila do výstavby široký okruh různých institucí a podniků. Stavby přehrad patřily k předním nositelům technického rozvoje se silným vlivem na ostatní stavebnictví, které postupně přejímalo z velkých technicky náročných staveb pro sebe využitých postupů. I v Československu tak stavby přehrad ovlivnily výrazně rozvoj nejenom celého československého stavebnictví.³⁶²

Orlická přehrada je tak díky prolnutí mnoha složek společnosti ideálním stanovištěm, ze kterého lze sledovat Československo padesátých let. Československo plně upřímných plánů a vedle toho falešných nadějí, budovatelského elánu a prvních neúspěchů, upřímného přesvědčení a naivních iluzí. Můžeme pozorovat Československo, které se nebálo malých cílů a pilně opisovalo od svého velkého východního vzoru. Stavba Orlické přehrad byla v té době hlavní výkladní skříní vládnoucího režimu. A ten z této výkladní skříně pyšně vystavoval její výdobytky: Stavba do chudého kraje přinese chléb, práci a civilizaci hodnou 20. století! Elektrina bude a to pro podniky i pro každou domácnost! Podívejte, jak jsou dělníci na stavbě spokojení! Jak překonávají plány! Jak bydlí v nových domcích, večery tráví v kulturním domě, na přednáškách, na hřišti, stravují se v závodních kantýnách. Výkladní skříní a v ní několikatisícová ideální komunistická společnost.

I další pohled ze stanoviště Orlické přehrady je výmluvný. Stavba se totiž týkala všech a všechny propojovala. Může se sledovat její bezprostřední vliv na rodinu malého rolníka, žijící po několik staletí v osadě těsně vedle řeky Vltavy. Na jednání zdejšího místního národního výboru. Může se sledovat práce okresního národního výboru, do jehož spádové oblasti obec spadala. A na vše z Prahy dohlížel a vše řídil VRIS – Vodohospodářské, rozvojové a investiční středisko. Vše ostatní bylo jenom dění kolem. Základní linie byla jasná – rodina a

³⁶² O nových metodách a o dalších přínosech VDO pro československé stavitelství: A. KRAUS, *Technika*, in: J. KEIL (ed.), c.d., s. 85.³⁶³ Prvním takovým dílem je již „Přehrada“ Marie Majerové z roku 1932. Samotná přehrada Marii Majerové sice v knize sloužila spíše jako prostředek, na který se odvolávají komunističtí revolucionáři, kteří se v průběhu knihy dostanou převratem k moci, nicméně pokud se budeme věnovat pouze pasážím o přehradě, mluví Majerová o zatopení Vltavského území jako o „znásilnění“. Velmi přesně rovněž popisuje pocity lidí při opouštění svých domovů. Marie MAJEROVÁ, *Přehrada*, Praha 1974. Hlavní boom přehradářských budovatelských románů však přichází v padesátých letech. Jirí Světozar KUPKA, *Rušné dny*, Praha 1956; Zdeněk PLUHAR, *Modré údolí*, Praha 1954; Květoslav SEDLÁČEK, *Závod ve stínu*, Praha 1954 – 1960. Trojlístek českých autorů doplnila Kuzněcovova Legenda o řece. Tato kniha byla na Orlické přehradě velmi populární zvláště pro možnost porovnat situaci a podmínky na přehradě československé a sovětské. Anatolij KUZNECOV, *Legenda o řece*, Praha 1959.

její zatopená chalupa – pasivně informující MNV – konající ONV – přihlížející a problémy řešící KNV – a nad tím vším řídící a vše zaštiťující VRIS, resp. stát.

Vodní dílo Orlicko bylo stavěno především za účelem získání elektrické energie, nicméně i jeho další významy nejsou zanedbatelné. Slouží i k akumulaci vody pro nadlepšení průtoků na spodní části Vltavy a Labe, k ochraně území pod přehradou a také Prahy před velkými záplavami. Vedle toho slouží nádrž k rekreaci a turistice, vodním sportům a rybářství. Přehrada zatopila několik obcí, část Týna nad Vltavou, desítky osad a samot, celkově na 650 obytných či hospodářských budov. Mezi nimi bylo 14 mlýnů, 6 pil a 4 elektrárny.

Autor práce se snažil o komplexní pohled na stavbu přehrady a ten pak zasadit do padesátých let 20. století v Československu. Sledování vzájemného střetávání a prolínání světa na přehradě a světa nad přehradou je prostředkem k zajímavé sondě do života jinak postavených, různými styly žijících a o odlišné zájmy usilujících lidí. Autor práce k postihnutí všech těchto do mnoha sfér spadajících faktorů využíval široké spektrum archivních pramenů. Díky několika žádostem mu byly poskytnuty i mnohdy dosud nezpracované dokumenty. Těch je bohužel velká většina, nezbyvá než doufat, že s přibývajícými lety dojde k jejich zpřístupnění a bude možno přinášet do událostí z Povltaví více světla. Autor tedy maximálně využíval vzpomínky pamětníků na ony léta. Vzpomínky získané buď vlastním výzkumem či sběrem veškerých doposud zaznamenaných. Ohlížení se do doby padesátých let však mnohdy byla bolestivá, lidé radši vzpomínají na veselé události stavbě přehrady předcházející, než na samotný proces stěhování, bourání a loučení se s rodnou krajinou. Mnohdy se proto vzpomínání i po více než pětapadesáti letech neobešlo bez slz... Veselá historka od vody však vracela úsměv na tvář. Dnešní pamětníci byly mladí lidé, kteří přestěhování nenesli povětšinou nikterak bolestně, mnohem víc je trápila vzpomínka na vlastní rodiče či prarodiče. Velmi zajímavá je stránka řešící finanční náhrady za zatápěné objekty. Pamětníci si však na četná jednání nepamatují, řešily je jejich rodiče a ti si často nechávali finanční záležitosti pro sebe.

Autor práce byl rovněž limitován uzavřeným Národním technickým muzeem, v jehož archivu se nachází veškerá stavební dokumentace k VDO. Jeho otevření, plánované na sté výročí založení muzea v červenci 2008, je tak autorem očekáváno s velkou netrpělivostí.

Množství pramenů, které padá na historika zabývajícího se 20. stoletím, se tak regulovalo těmito neovlivnitelnými cestami. Autor se ohání snahou o komplexní pojetí, nicméně toto prohlášení naráží na mnohé skutečnosti, jež zůstaly opomenuty a vybízí tak k dalšímu bádání. Je to například krásná literatura, kterou stavba přehrad fascinovala a která

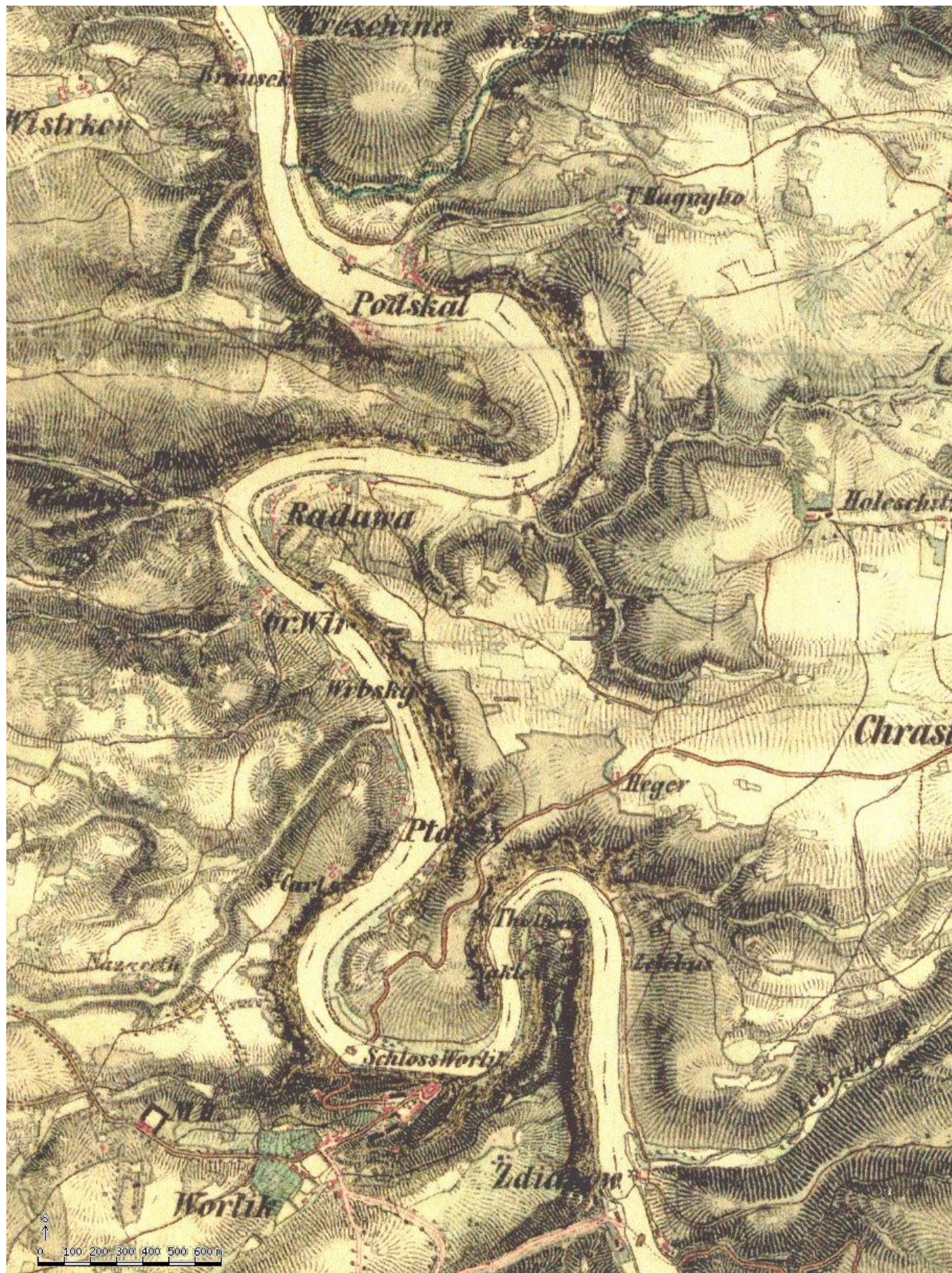
povyšovala stavby přehrad téměř na umění.³⁶³ Zvláště v sociálních budovatelských románech jsou přehrady svědky hrdinských výkonů dělníků a jejich šťastných a pro společnost prospěšných životů.

Předložená práce je v podstatě první prací svého druhu, která se zabývá procesem výstavby velkého socialistického díla v ČSSR. Je ji tak nutno chápat jako pokus o naznačení možností, některými náznaky ukazuje možné badatelské cesty, svými nedostatky podněcuje další výzkumy. Za hlavní přínos pokládá autor srovnání pramenných výzkumů s výpověďmi pamětníků, kterých rychle ubývá. Originalita každé z výpovědí tak nutí autora k dalším výzkumům o zdrži, přehradě a padesátých letech minulého století.

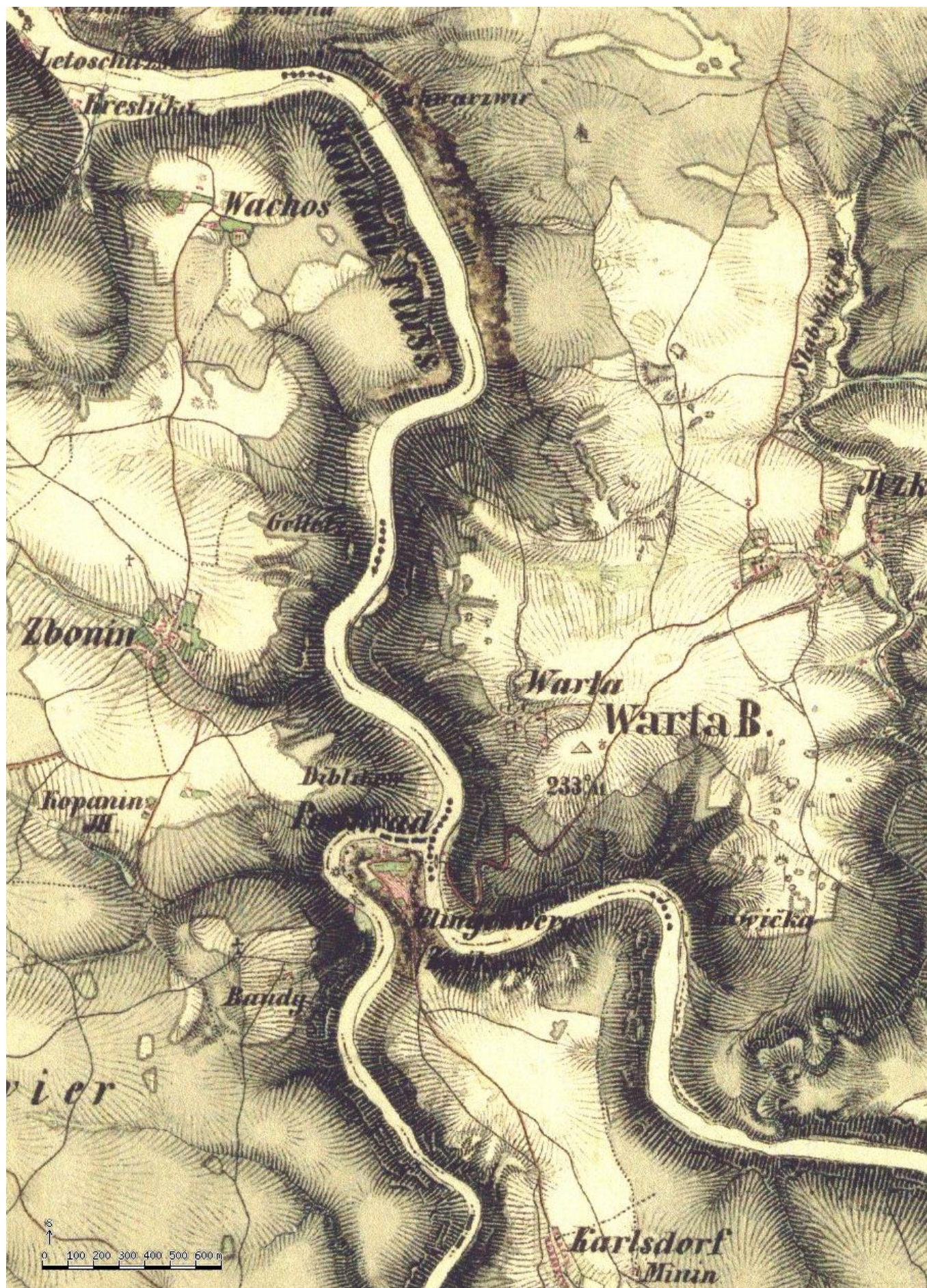
³⁶³ Prvním takovým dílem je již „Přehrada“ Marie Majerové z roku 1932. Samotná přehrada Marii Majerové sice v knize sloužila spíše jako prostředek, na který se odvolávají komunističtí revolucionáři, kteří se v průběhu knihy dostanou převratem k moci, nicméně pokud se budeme věnovat pouze pasážím o přehradě, mluví Majerová o zatopení Vltavského území jako o „znásilnění“. Velmi přesně rovněž popisuje pocity lidí při opouštění svých domovů. Marie MAJEROVÁ, *Přehrada*, Praha 1974. Hlavní boom přehradářských budovatelských románů však přichází v padesátých letech. Jiří Světozar KUPKA, *Rušné dny*, Praha 1956; Zdeněk PLUHAŘ, *Modré údolí*, Praha 1954; Květoslav SEDLÁČEK, *Závod ve stínu*, Praha 1954 – 1960. Trojlístek českých autorů doplnila Kuzněcovova *Legenda o řece*. Tato kniha byla na Orlické přehradě velmi populární zvláště pro možnost porovnat situaci a podmínky na přehradě československé a sovětské. Anatolij KUZNĚCOV, *Legenda o řece*, Praha 1959.

Mapa 8. Oblast kolem vesnic Orlické Zlakovice a Těchnice.

Mapa 9. Oblast kolem zámku Orlík.

Mapa 10. Oblast kolem soutoku řek Vltavy a Otavy.

10. Seznamy

10.1 Seznam použitých zkratek

A AV - Archiv Akademie věd

b.m. - bez místa

čp. - číslo popisné

ČSAD - Československá automobilová doprava

ČSAV - Československá akademie věd

ČSM - Československý svaz mládeže

ed./edd. - editor/editoři

JZD - Jednotné zemědělské družstvo

KNV - Krajský národní výbor

KSČ - Komunistická strana Československa

KSSS - Komunistická strana Sovětského svazu

MNV - Místní národní výbor

n.p. - národní podnik

ONV - Okresní národní výbor

RaJ - Restaurace a jídelny

ROH - Revoluční odborové hnutí

RSŠ - Rok stranického školení

ŘVD - Ředitelství vodohospodářských děl

ŘVR - Ředitelství vodohospodářského rozvoje

SOA - Státní oblastní archiv

SOkA - Státní okresní archiv

srov. - srovnej

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

VDO - Vodní dílo Orlick

VRIS - Vodohospodářské, rozvojové a investiční středisko

VRS - Vodohospodářské a rozvojové středisko

10.2 Seznam tabulek

Tabulka 1. Předpoklady počtu pracovníků na stavbě Orlické a Lipenské přehrady (SOBA Třeboň, KNV České Budějovice, Stavby údolních přehrad 1951 – 1953, inv. č. 1302, sign. 733.), s. 25.

10.3 Seznam mapových příloh

Mapa 1. Plány vltavské kaskády z 50. let (Zemědělské noviny ze dne 30.1. 1953), s. 15.

Mapa 2. Orlické a Zbenické Zlákovice (A AV ČR), s. 23.

Mapa 3. Solenice a Podkova (Vodácká mapa Vltavy), s. 46.

Mapa 4. Týn nad Vltavou (Vodácká mapa Vltavy), s. 100.

Mapa 5. Hladná (Vodácká mapa Vltavy), s. 104.

Mapa 6. Staré Sedlo, Žďákov a zámek Orlík (Vodácká mapa Vltavy), s. 116.

Mapa 7. Soutok Lužnice a Vltavy (Vodácká mapa Vltavy), s. 127.

Mapa 8. Oblast kolem vesnic Orlické Zlákovice a Těchnice (www.geolab.cz), s. 133.³⁶⁴

Mapa 9. Oblast kolem zámku Orlík (www.geolab.cz), s. 134.

Mapa 10. Oblast kolem soutoku řek Vltavy a Otavy (www.geolab.cz), s. 135.

³⁶⁴ Mapy 8 – 10 jsou z II. vojenského mapování, které bylo prováděno v letech 1836 – 1852.

10.4 Seznam obrazových příloh

- Obrázek 1.** Orlické Zlákovice (převzato z DVD Vltava v obrazech 5, díl 45), s. 16.
- Obrázek 2.** Jaroslav Černý, rodák z Pašovic (archiv autora), s. 20.
- Obrázek 3.** Agitační plakát VDO (převzato z Vltava v proudu času), s. 26.
- Obrázek 4.** Stěhování občanů z Podskalí (archiv Hornického muzea Příbram), s. 34.
- Obrázek 5.** Těchnice, kresba vesnice z Obecní kronika (SOkA Příbram), s. 37.
- Obrázek 6. a 7.** Orlické Zlákovice, stěhování obyvatel (převzato z DVD Vltava v obrazech 6, díl 49), s. 39.
- Obrázek 8.** Podolsko (archiv muzea Týn nad Vltavou), s. 41.
- Obrázek 9.** Solenice, sídliště budovatelů přehrady (převzato z DVD Vltava v obrazech 6, díl 52), s. 44.
- Obrázek 10.** Solenice, kulturní dům (převzato z Vltava v proudu času), s. 45.
- Obrázek 11.** Ředitel VDO inženýr Alois Kraus (Orlická přehrada ze dne 13.12.1960), s. 48.
- Obrázek 12.** Osvětlená přehrada u příležitosti začátku napouštění zdrže (Orlická přehrada ze dne 5.9. 1960), s. 50.
- Obrázek 13.** Děti ze Solenic na pionýrském táboře (Orlická přehrada ze dne 8.8. 1959), s. 54.
- Obrázek 14.** MUDr. Vratislav Cejnar – přehradní lékař (Periskop ze dne 6.10. 2000, nestránkováno), s. 57.
- Obrázek 15.** Návštěva Leonida Brežněva na přehradě (Orlická přehrada ze dne 22.5 1961), s. 59.
- Obrázek 16.** Delegace kubánských zemědělských odborníků (Orlická přehrada ze dne 28.6 1961), s. 60.
- Obrázek 17.** Slavnostní den stavbařů 8.7. 1961 (reprodukce dobové pohlednice), s. 61.
- Obrázek 18.** Ples v kulturním domě v Solenicích (Orlická přehrada ze dne 15.2 1960), s. 63.
- Obrázek 19.** Děti ze Solenic při nástupu na spartakiádě (Orlické přehrada ze dne 20.7. 1960), s. 64.
- Obrázek 20.** Československý státní soubor písní a tanců při vystoupení na VDO (Orlická přehrada ze dne 22.11. 1960), s. 65.
- Obrázek 21.** Jedna ze vzdělávacích přednášek pořádanými na přehradě (Orlická přehrada ze dne 14.3 1960), s. 69.
- Obrázek 22.** Politický život na přehradě (Orlické přehrada ze dne 13.7. 1960), s. 71.

Obrázek 23. Volejbalový zápas na solenickém sídlišti (Orlická přehrada ze dne 3.7 1959), s. 77.

Obrázek 24. Těchnice, pouť v roce 1955 (A AV ČR), s. 83.

Obrázek 25. a 26. Odvoz hlíny ze zátopového území (převzato z DVD Vltava v obrazech 6, díl 49), s. 85.

Obrázek 27. Stavba zvíkovského mostu bez lešení (převzato z DVD Vltava v obrazech 4, díl 35), s. 86.

Obrázek 28. Zvíkov, zajišťovací práce na východní hradební zdi v roce 1959 (A AV ČR), s. 87.

Obrázek 29. Červená nad Vltavou, rozbourávání kostela (převzato z DVD Vltava v obrazech 4, díl 33), s. 88.

Obrázek 30. Červená nad Vltavou, stavba kostela (převzato z DVD Vltava v obrazech 4, díl 33), s. 88.

Obrázek 31. Červená nad Vltavou, práce při rozebírání kostela Svatého Bartoloměje (archiv Milevského muzea), s. 89.

Obrázek 32. Socha Jana Nepomuckého zachráněná před zatopením (SOkA Písek), s. 90.

Obrázek 33. Boží muka ze Sobědražských břehů, která rovněž unikla velké vodě (SOkA Písek), s. 91.

Obrázek 34. Lesní práce v blízkosti bývalé žďákovské pily (archiv Muzea Týn nad Vltavou), s. 92.

Obrázek 35. Ženy pálicí klestí, záběry z filmu Plavali plavci (převzato z DVD Vltava v obrazech 5, díl 37), s. 93.

Obrázek 36. Otava pod Zvíkovem, bývalá Sedláčková stezka v roce 1959, lesní práce v plném proudu (A AV ČR), s. 94.

Obrázek 37. a 38. Dřevorubci pracující na odklizení zdrže v dokumentárním filmu Plavali plavci (převzato z DVD Vltava v obrazech 5, díl 37), s. 95.

Obrázek 39. Kostel Svatého Štěpána v Těchnici v roce 1955 (A AV ČR), s. 98.

Obrázek 40. Těchnice, požár kostela Svatého Štěpána během demolice (převzato z DVD Vltava v obrazech 5, díl 44), s. 98.

Obrázek 41. Radava, zatopená kaple ve středu obce v roce 1958 (A AV ČR), s. 99.

Obrázek 42. Orlické Zlakovice (archiv Milevského muzea), s. 103.

Obrázek 43. Červená nad Vltavou, farní kostel Sv. Bartoloměje, pohled do interiéru, kněžiště a loď z roku 1959 (Archiv akademie věd Praha), s. 105.

Obrázek 44. Vodáci loučící se s řekou těsně po uzavření hráze 29.9. 1960 (převzato z DVD Vltava v obrazech 6, díl 46), s. 107.

Obrázek 45. Soutok Otavy s Vltavou, přívoz u Smrtů (foto Jan Lima, archiv Prácheňského muzea v Písku), s. 108.

Obrázek 46. Těchnice, poslední zápis v Kniha Památní Chrámu Páně sv. Štěpána a Lokalie Těchnické (SOkA Příbram), s. 109.

Obrázek 47. Orlické Zlákovice, masopustní veselí v roce 1959, Pavel Trkovský v masce kominíka druhý zleva (převzato z DVD Vltava v obrazech 5, díl 45), s. 110.

Obrázek 48. Albrechtice nad Vltavou, jeden ze tří albrechtických domků pro vysídlenec typu „Orlík“ (archiv autora), s. 112.

Obrázek 49. Klučenice, sídliště pro vystěhovalce. (Český lid 3, 1957), s. 113.

Obrázek 50. a 51. Dvě studie náhradního rodinného domku typu „Orlík“ pro Kožlí u Orlíka (SOkA Písek), s. 114.

Obrázek 52. Týn nad Vltavou, ulice Pod Semencem postavená pro lidi z místních demolovaných čtvrtí (archiv autora), s. 119.

Obrázek 53. Maminka Pavla Trkovského Jarmila Trkovská z Orlických Zlákovicích věší ve filmu Plavali plavci prádlo (převzato z DVD Vltava v obrazech 5, díl 37), s. 122.

Obrázek 54. „Přehradářská“ poezie (Orlické přehrada ze dne 1.8.1960), s. 123.

Obrázek 55. Vojtěch Mezera, jeden ze zlákovických obyvatel, který pracoval na stavbě přehrady (Nové Příbramsko ze dne 18.10. 1956), s. 125.

10.5 Seznam pramenů a literatury

Archiv Akademie věd České republiky

Komise pro vodní hospodářství ČSAV, Průzkum zátopové oblasti Orlík.

Státní oblastní archiv Třeboň

Lesní závod Čížová.

KNV České Budějovice.

Státní okresní archiv Příbram

Okresní výbor KSČ Příbram.

Obecní úřad Těchnice.

MNV Těchnice (nezpracováno).

Farní úřad Těchnice.

Obecní úřad Orlické Zlákovice.

Obecná škola Orlické Zlákovice.

MNV Orlické Zlákovice (nezpracováno).

Státní okresní archiv České Budějovice

ONV Týn nad Vltavou.

Státní okresní archiv Písek

Archiv obce Kožlí u Orlíka.

Archiv městyse Starého Sedla.

Farní úřad Červená nad Vltavou.

MNV Chrást.

MNV Kožlí u Orlíka.

MNV Orlík nad Vltavou.

Pamětní kniha Laziště.

MNV Podolí (nezpracováno).

Odbor výstavby a územního plánu ONV Písek.

ONV Milevsko.

MNV Písek.

ONV Písek.

Fotoarchiv milevských okresních novin.

Archiv Prácheňského muzea

Fotografická sbírka Jana Limy.

Archiv Hornického muzea Příbram

Fotografický fond.

Archiv Muzea Týna nad Vltavou

Městská kronika Týna nad Vltavou.

Fotografická sbírky Josefa Dostála.

Archiv Milevského muzea.

Fotografický fond.

Archiv Českého rozhlasu

Beseda o knize „Legenda o řece“, 27.11. 1956.

Reportáž ze spuštění první turbíny, 22.12. 1960.

Stavba socialismu – Historie naší současnosti, Vodní dílo Orlík, 18. 3. 1986.

Archiv autora

Záznam rozhovoru s Pavlem Trkovským z Orlických Zlákovic ze dne 13.7. 2007.

Záznam rozhovoru s Annou Husovou z Hladné ze dne 21. 6. 2007.

Záznam rozhovoru s Václavem Husou z Hladné ze dne 14.7. 2007.

Záznam rozhovoru s Věrou Kožmínovou, rozenou Peckovou, z Velkého Víra ze dne 27.1. 2007.

Záznam rozhovoru s Jaroslavem Černým z Pašovic ze dne 22.5. 2007.

Záznam rozhovoru s Karlem Benešem z Doubravy ze dne 23.5. 2007.

Záznam rozhovoru s Františkem Ptákem z Radavy ze dne 6.7. 2005.

Záznam rozhovoru s Boženou Hladíkovou, rozenou Kotheilovou, z Velkého Víra ze dne 7.8. 2006.

Záznam z rozhovoru s potápěčem Davidem Vodražkou ze dne 22.3. 2007.

Periodika

Periskop, soukromé noviny Příbramska 2000.
Orlická přehrada 1956 – 1961.
Odborář 1956.
Jihočeská Pravda 1949-1962.
Zítřek 1960-1962.
Nové Příbramsko 1956 - 1960.
Rudé Právo 1951 – 1962.
Za lepší život 1955-1959.
Za lepší život vesnice okresu milevského 1951 – 1959.
Písecké listy 1919 – 1920.
Technický obzor 1903 - 1942.
Vesnické noviny Příbramska 1954 – 1956.
Vesnické noviny Vltavotýnska 1952-1961.
Zemědělské noviny 1953.

Literatura

BENEŠ, Ivo, *Orlická přehrada*, České Budějovice 1962.
Bezpečnostní předpisy pro práce ve vodních elektrárnách, Praha 1959.
BRÁDLEROVÁ, Daniela – KMOCHOVÁ, Nataša, *Komise pro vodní hospodářství ČSAV*, in: *Věda v Československu v letech 1953 – 1963*, Praha 2000, s. 155 – 161.
BUDINKA Zdeněk, *Záchrana a technické zabezpečení památkových objektů v zátopové oblasti vodního díla Orlík*, Zprávy památkové péče 19, 1959, s. 119 – 138.
BUREŠOVÁ, J., *Zemědělství v českých zemích v podmínkách kolektivizace 1949 – 1960*, in: *Česko-slovenská historická ročenka*, Brno 1998.
CACÁK, František, *Orlický kraj ve fotografiích a vzpomínkách pamětníků*, Orlík nad Vltavou 2006.
CACÁK, František, *Orlík nad Vltavou a Staré Sedlo a krása skrytá pod hladinou*, Orlík nad Vltavou 2005.
CACÁK, František, *Orlík nad Vltavou a jeho okolí*, Praha 2000.
CACÁK, František – RYBÁK, Jaroslav, *Vltava v zrcadle dobových pohlednic*, Praha 2007.
ČÁKA, Jan, *Zmizelá Vltava*, Beroun 1996.
České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války, Studie Slováckého muzea 1, Uherské Hradiště 1996.

- Československé stavebnictví. Sborník statí, Praha 1960.*
- Československé zemědělství očima historiků, Praha 1969.*
- DUŠAN, Josef, *Encyklopedie mostů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 2002.*
- DUŠAN, Josef, *Naše mosty historické a současné, Praha 1984.*
- DOSTÁL, Jaroslav, *Střední Povltaví – západní část, Praha 1948.*
- FRÖLICH, Jiří, *Voroplavba na Otavě. Sborníček prací členů národopisného kroužku při Jihočeském muzeu, České Budějovice 1984.*
- FRÖLICH, Jiří – VELKOVÁ, Radka, *Plavecké historky, Písek 2003.*
- HAŠKOVÁ, Lenka, *Vltavská kaskáda, Praha 1961.*
- HAŠKOVÁ, Lenka – UHER, Emanuel, *Sbohem, stará řeko. Reportáž o přemožení Vltavy, Praha 1963.*
- KALINOVÁ, Lenka (ed.), *K proměnám sociální struktury v Československu 1918 – 1968, Praha 1993.*
- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1948 – 1953, Praha 1991.*
- KAPLAN, Karel, *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953 – 1956, Praha 2005.*
- KEIL, Jaroslav (ed.), *Výstavba vodního díla Orlík. Sborník statí, Praha 1967.*
- KOSTKA Jiří, *Orlík, České Budějovice 1962.*
- KOSTKA, Jiří, *Orlík. Státní hrad a okolí, Praha 1957.*
- KRAUS, Alois, *Construction of the Orlík. Hydro-Electric Scheme, Praha 1964.*
- KREDBA, Miloš, ZOUBEK Vladimír, BĚHOUNEK, Rudolf, *Geologické podklady k projektu údolní přehrady na Vltavě u Zlákovic, Praha 1953.*
- KUPKA, Jiří Světozar, *Rušné dny, Praha 1956.*
- KUTHAN, Jan – STECKER, Martin, *Vltava v proudu času, Sedlčany 2006.*
- KUZNĚCOV, Anatolij, *Legenda o řece, Praha 1959.*
- LACINA, Vlastislav – PÁTEK, Jaroslav, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti, Praha 1995.*
- LÁŠEK, Radan, *Vltavská linie, Praha 1998.*
- MAJEROVÁ, Marie, *Přehrada, Praha 1974.*
- MAREK, Pavel, *České živnostenstvo 1945 – 1960, Brno 2006.*
- MICHALEC, Jiří, *Pokroky ve využití vodní energie, Praha 1954.*
- MŇAČKO, Ladislav, *Opožděné reportáže, Praha 1964.*
- MOKOŠÍN, Vladislav, *Průvodce po orlickém přehradním jezeře, České Budějovice 1966.*
- Národní hospodářství ČSSR v letech 1945 – 1960, Praha 1960.*

- OLBRICHOVÁ Alice, *Tajný deník stavitele přehrad*, EKONOM 49, 2005, s. 28 - 30.
- PECHÁČ, Jan, *Historie snah o úpravy a využití střední Vltavy*, Vltavská Vodní cesta 1, 1942.
- PEŠA, Václav a kol., *K dějinám socialistického Československa*, Praha 1986.
- PLETZER, Karel, *Týn nad Vltavou – stručný přehled historie města*, Týn nad Vltavou 1993.
- PLICKA, Karel – KOŽÍK, František, *Vltava*, Praha 1959.
- PLUHAŘ, Zdeněk, *Modré údolí*, Praha 1954.
- PRAŽÁK Vilém, *Lidové stavby v oblasti vodního díla Orlík na středním Povltaví*, Český lid 52, 1965, s. 215 – 227.
- PRCHLÍK, Vladimír, *Vodní elektrárny*, Praha 1959.
- Provozní pravidla pro vodní díla. Pokyny pro energetiky*, Praha 1952.
- PROCHÁZKA, Lubomír, *Oceňovací protokoly – pramen k poznání zástavby vesnic před vznikem Orlické přehrady*, Podbrdsko 11, 2004, s. 199 – 201.
- PROCHÁZKA, Lubomír, *Mlýny a mlynáři ve středním Povltaví*, Podbrdsko 7, 2000, s. 261 – 270.
- Přehrady Čech, Moravy a Slezka*, Liberec 2005.
- PŘIKRYL, František, *Vodní dílo Orlík*, Praha 1962.
- PŠENIČKOVÁ, Jana.(ed.), *Kolektivizace zemědělství*, Praha 1998.
- PŮLPÁN, Karel, *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990*, Praha 1993.
- RYŠÁNEK, Vít, *Soutoky řek na území Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2006.
- Sborník referátů, seminář hrázňích 2006*, b.m. 2006.
- SEDLÁČEK, Květoslav, *Závod ve stínu*, Praha 1954 – 1960.
- SCHEUFLER, Vladimír – ŠOLC, Václav, *Topografie střední Vltavy*, Český lid 48, 1961, s. 153 – 158.
- SITENSKÝ, Ladislav, *Na řeku*, Praha 1957.
- SMRČEK, Vít – SMRČEK, Václav, *Na staré řece*, Praha 2005.
- STREIT Jiří, *Splněné sny*, Praha 1955.
- Střední Povltaví*, Praha 1964.
- Střední Povltaví*, Praha 1984.
- Střední Povltaví a jeho budoucnost*, Svaz rodáckých spolků, Praha 1930.
- Studie Vodního díla Orlík pro rekreační účely*, Písek 1965.
- SUDOVÁ, Martina, – PROCHÁZKA, Lubomír, *Vltavotýnsko*, Praha 2007.
- ŠOLC, Václav, *Poslední vory na Vltavě*, Český lid 48, 1961, s. 46 – 48.
- URBAN, Zdenko, *Vodní elektrárny vltavské kaskády*, Praha 1967.

Vodácká mapa Vltavy, Praha 1955.

Vodní dílo Orlik. O stavebním postupu, Praha 1959.

Vodní dílo Orlik, b.m. 1959.

Vodní elektrárny. Výběr literatury z 1945 – 1964 z fondu SVKOL a některých čs. knihoven, Olomouc 1964.

Změny v sociální struktuře Československa a dynamika sociálně politického vývoje, Praha 1967.

ZOUBEK Vladimír, *Geologické podklady k projektu údolní přehrady na Vltavě u Zlákovic*, Geotechnica 15, 1953.

Internet

www.zanikleobce.cz

www.logout.vltava.cz

www.geolab.cz

Jiné materiály

DVD Vltava v obrazech 4 – 6, 2003.